

KLOKA LISTAN

2017

Stockholms läns läkemedelskommitté
Stockholms läns landsting

Innehåll

Anafylaxi och svår allergisk reaktion	7
Andningsvägar	8
Anemi	18
Anestesi	19
Barn och läkemedel	20
Endokrinologi	22
Graviditet och amning	28
Gynekologi och obstetrik	30
Hjärta och kärl	40
Hud- och könssjukdomar	58
Infektioner	64
Matsmältningsorgan	75
Neurologi	83
Njursjukdomar	98
Onkologi	102
Osteoporos	104
Psykatri	106
Smärta och inflammation	115
Urologi	122
Vaccinationer	125
Vätsketerapi och nutrition	128
Äldre och läkemedel	131
Ögon	139
Öron	141
Förord	1
Läsaranvisningar	2
Levnadsvanor påverkar vår hälsa	4
Kloka råd	6
Introduktion och uppföljning av nya läkemedel	142
Läkemedelsinformation	143
Miljöeffekter av läkemedel	144
Stockholms läns läkemedelskommitté	145
Förändrade preparatrekommendationer 2017	148
Register – indikationer	150
– substanser	156

Förord

Kloka Listan 2017

Kloka Listan innehåller läkemedel som rekommenderas för behandling av vanliga sjukdomar i primärvård, specialiserad öppenvård och slutenvård. Rekommendationerna är grundade på vetenskaplig dokumentation avseende effekt och säkerhet, farmaceutisk ändamålsenlighet, kostnadseffektivitet och miljöaspekter.

Kloka Listan är resultatet av ett omfattande arbete. Stockholms läns läkemedelskommittés 21 expertråd granskar och värderar litteratur inom sina respektive terapiområden och ger förslag på rekommenderade läkemedel. Expertrådets förslag presenteras för Stockholms läns läkemedelskommitté, som är ett obundet tvärprofessionellt expertorgan för läkemedelsarbetet i Stockholms läns landsting. Efter noggranna genomgångar av förslagen fastställs läkemedelsrekommendationerna. Inom några områden där preventiva insatser och behandling med läkemedel kan förbättras fastställs Kloka råd. Läkemedelskommittén har som uppgift att genom fortbildning sprida och få gehör för evidensbaserade rekommendationer hos förskrivare inom Stockholms län.

Stockholms läns läkemedelskommitté har en ambition att bidra till minskad miljöpåverkan av läkemedel. Vid val av de läkemedel som rekommenderas i Kloka Listan vägs miljöaspekter in. Läs mer om detta på sid 144.

Stockholms läns läkemedelskommitté verkar för en klok introduktion av nya och effektiva läkemedel. Med fortbildning, uppföljning och utvärdering av läkemedelns plats i terapin kan bästa medicinska vård erbjudas befolkningen i Stockholms län. Läs mer om detta på sid 142.

Läs mer om Kloka Listan och Kloka råd på www.janusinfo.se som erbjuder producentobunden information och kunskapsjänster om läkemedel för sjukvården.

Gerd Lärfars
Ordförande
Stockholms läns
läkemedelskommitté

Rickard Malmström
Vice ordförande
Stockholms läns
läkemedelskommitté

Läsaranvisningar

Läsaranvisningar

Terapiavsnitten är sorterade i alfabetisk ordning. Hänvisningar till rekommendationer för enskilda indikationer finns i registret på sid 150 och för substanser i registret på sid 156. Rekommendationer som endast avser specialiserad vård finns i rutor med rubriken "Specialiserad vård".

Upphandlat sortiment anges i beställningssystemet Proceedo.

Generiska rekommendationer

För att ett läkemedel ska få bytas ut på apotek ska det finnas upptaget i Läkemedelsverkets lista över utbytbara läkemedel; www.lakemedelsverket.se. Utbytbarhet på apotek gäller endast läkemedel inom läkemedelsförmånen; www.tlv.se.

⇒ Symbolen används i Kloka Listan för de läkemedel som apoteken kan byta ut när de förskrivs på recept.

För generiskt utbytbara preparat rekommenderas principiellt enbart substansen. I Kloka Listan anges samtliga (vid tryck) förekommande preparatnamn enligt ovanstående kriterier. Det betyder att en del preparat inte anges beroende på att de inte ingår i läkemedelsförmånen och därför inte får bytas ut på apotek.

När uppräkningsnamn inleds med "Substansnamn ..." betyder punkterna att företagsnamn är utelämnat och att generika finns från ett eller flera företag.

Vårdgivarnas följsamhet till Kloka Listan följs upp på substansnivå. Följsamheten påverkas inte av vilket generiskt preparat som förskrivits eller expedierats.

Kloka råd

 Symbolen används för Stockholms läns läkemedelskommittés Kloka råd för förbättrad läkemedelsanvändning.

Kloka Listan på flera sätt

Kloka Listan finns på www.janusinfo.se. Där nås även motiveringar till rekommendationerna (klicka på substansnamnet).

Kloka Listans rekommendationer visas i journalsystemen via SIL (Svensk Informationsdatabas för Läkemedel). Läkemedel som rekommenderas för specialiserad vård markeras inte i journalsystemen.

”Kloka Listan för patienter” förklarar vad rekommenderade läkemedel innebär och att det är Stockholms läns läkemedelskommitté som står bakom valen. De rekommenderade läkemedlen är också listade. Rekommendationer som endast avser specialiserad vård finns inte med i denna version. Kloka Listan för patienter finns även på www.1177.se/klokalistan.

Tryckta versioner kan beställas via e-post: klokalistan@sll.se.

Synpunkter på Kloka Listan välkomnas

Kommentarer och synpunkter på Kloka Listan kan lämnas via e-post till lakemedelskommitten@sll.se.

Levnadsvanor påverkar vår hälsa

Vi lever allt längre med kroniska sjukdomar. Våra levnadsvanor påverkar sjukdomsbilden men även effekten av läkemedelsbehandling vid olika sjukdomar och tillstånd. Flera kroniska sjukdomar kan härledas till levnadsvanorna **tobaksbruk, riskbruk av alkohol, otillräcklig fysisk aktivitet och ohälsosamma matvanor**. Mer än varannan person i befolkningen har en eller flera ohälsosamma levnadsvanor. Därför ska stöd till förändring av ohälsosamma levnadsvanor alltid beaktas i vårdkedjans alla delar, läkemedelsförskrivning och egenvård inkluderat.

Enligt Världshälsoorganisationen (WHO) kan förekomst av hjärt-kärlsjukdom, stroke och diabetes typ 2 påverkas till nästan 75 % genom hälsosamma levnadsvanor. För cancer är motsvarande siffra 40 %. Medellivslängden är i snitt 14 år längre hos människor som inte röker, äter hälsosamt, är måttligt fysiskt aktiva och har högst en måttlig konsumtion av alkohol. En person som redan är sjuk kan göra stora hälsovinster genom förbättrade levnadsvanor. Ett systematiskt arbete i hälso- och sjukvården med stöd till förändring av ohälsosamma levnadsvanor stärker hälsan i befolkningen och påverkar förekomst och förlopp av sjukdom.

Specifika råd om hälsosamma levnadsvanor finns i relevanta terapiavsnitt i Kloka Listan 2017.

Råd förändrar levnadsvanor

Kunskapen om effektiva metoder för stöd till förändrade levnadsvanor har ökat de senaste åren. Socialstyrelsen tog 2011 fram Nationella riktlinjer för sjukdomsförebyggande metoder. Det regionala vårdprogrammet för hälsofrämjande levnadsvanor lanserades av Stockholms läns landsting 2015 och är ett stöd för medarbetare i vården som möter personer i behov av stöd för att förändra sina levnadsvanor.

Vårdprogrammet beskriver tre nivåer av rådgivande samtal för beteendeförändring.

- Det **enkla rådet** kan ges av all hälso- och sjukvårdspersonal och betraktas som det första steget sedan kan leda vidare till ett rådgivande samtal. Att dokumentera rådet och senare efterfråga hur det gått är viktigt.
- Det **rådgivande samtalet** anpassas till individens situation, råden kan kompletteras med olika verktyg och hjälpmedel och ska följas upp.
- Det **kvalificerade rådgivande samtalet** kräver kompetens inom sakområdet och i samtalsmetod samt innefattar en mer omfattande uppföljning.

Olika verksamheter har olika uppdrag, men alla ska känna till vart man hänvisar för vidare rådgivning. Nedan anges den nivå av samtalsmetod som ges högst prioritet för respektive levnadsvana.

Tobaksbruk

Tobaksbruk definieras som konsumtion av rökta tobak och rökfri tobak. Rökning definieras som daglig rökning. Den allmänna rekommendationen är att avstå allt tobaksbruk. Det **kvalificerade rådgivande samtalet** är högst prioriterat.

Riskbruk av alkohol

Riskbruk föreligger vid hög genomsnittlig veckokonsumtion (män >14 standardglas/vecka, kvinnor >9 standardglas/vecka) eller vid frekvent intensivkonsumtion (män 5 standardglas, kvinnor 4 standardglas minst 1 gång/månad). Högst prioriterat är **rådgivande samtal**, för unga vuxna rekommenderas också webb- eller datorbaserad rådgivning.

Otillräcklig fysisk aktivitet

Med otillräcklig fysisk aktivitet avses <150 minuter fysisk aktivitet på måttlig intensitet/vecka eller <75 minuter fysisk aktivitet på hög intensitet/vecka. Korta pauser som bryter långvarigt stillasittande har positiva hälsoeffekter och bör beaktas. Det **rådgivande samtalet** med tillägg och uppföljning ges högst prioritet.

Ohälsosamma matvanor

Ohälsosamma matvanor definieras som intag av näringsämnen som inte motsvarar individens behov. Det **kvalificerade rådgivande samtalet** är den högst prioriterade åtgärden. De nordiska näringsrekommendationerna är basen för rådgivning och de innebär i korthet:

- **Öka** mängden grönsaker, baljväxter, frukt, bär, nötter, frön, fisk och skaldjur.
- **Byt ut** vitt mjöl till fullkorn, byt smör till vegetabiliska oljor och matfetter och byt ut feta mejeriprodukter till magra.
- **Minnska** mängden rött kött, charkprodukter, drycker med tillsatt socker, salt och alkohol.

Broschyren ”Goda levnadsvanor gör skillnad” är ett stöd i samtalet. Telefon- eller webbaserad rådgivning kan vara ett alternativ eller komplement.

Läs mer:

Regionalt vårdprogram hälsofrämjande levnadsvanor;

www.vardgivarguiden.se

Goda levnadsvanor gör skillnad; www.vardgivarguiden.se

Regionalt vårdprogram för övervikt och fetma; www.vardgivarguiden.se

Nationella riktlinjer för sjukdomsförebyggande metoder;

www.socialstyrelsen.se

Samverkan kring personer med missbruk/beroende;

www.vardgivarguiden.se

Nordiska näringsrekommendationer; www.livsmedelsverket.se

Fyss; www.fyss.se

Kloka råd

Stockholms läns läkemedelskommitté och dess expertråd utarbetar råd för hur läkemedelsanvändningen i Stockholms län kan förbättras. Bakgrundsinformation till de Kloka råden finns på www.janusinfo.se.

Kloka råd 2017

- Undvik samtidig förskrivning av opioider och bensodiazepiner.
- Våga sätt ut protonpumpshämmare om tydlig indikation saknas.
- Ge alltid patienten en aktuell läkemedelslista.
- Behandla blodtryck bättre – sätt upp måltryck tillsammans med patienten, kombinera mera och följ upp.
- Säkerställ hjärtsviktsdiagnosen genom att utvärdera hjärtfunktionen. Behandla enligt hjärtsviktsstrappan. Eftersträva måldoser och en hjärtfrekvens under 70 slag/minut i vila (vid sinusrytm).
- Vid förmaksflimmer, skatta alltid strokerisken och ta ställning till tromboemboliprofylax med antikoagulantia.
- Behandla inte okomplicerad akut bronkit med antibiotika.
- Behandla inte asymtomatisk bakteriuri (ABU) hos äldre och urinodla endast vid symptom från urinvägarna.
- Bedöm och behandla KOL efter symptom, FEV1 och exacerbationsfrekvens.
- Lär patienten att inhalera rätt!
- Sätt in statiner efter TIA eller ischemisk stroke för att förebygga kardiovaskulär sjukdom.
- Behandla depression till fullständig remission. Följ upp med symptomskattning. Dosändring, preparatbyte eller kombinationsbehandling kan behövas.

Anafylaxi och svår allergisk reaktion

Akuta allergiska reaktioner

ADRENALIN

Det är viktigt att patienten får lära sig att använda injektionspennan. Patienten ska alltid ha två adrenalinpennor till hands, eftersom injektionen kan behöva upprepas.

I första hand

<i>adrenalin</i>	Emerade <i>injektionspenna</i> 30 månaders hållbarhet
------------------	--

I andra hand

<i>adrenalin</i>	Epipen <i>injektionspenna</i> Epipen jr <i>injektionspenna</i> 18 månaders hållbarhet
<i>adrenalin</i>	Adrenalin Mylan 1 mg/ml <i>im</i>

ANTIISTAMIN

<i>desloratadin</i>	⇔ Desloratadin ..., Aeriuss, Dasselta
---------------------	---------------------------------------

STEROID

<i>betametason</i>	⇔ Betametason ..., Betapred <i>tablett</i> Betapred <i>inj</i>
--------------------	---

Anafylaxi, åtgärder vid; www.viss.nu

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

7

Andningsvägar

Vid långvariga besvär från näsa och bihålor har dagliga sköljningar av näshålan med koksaltlösning gynnsam effekt. Information om hjälpmedel kan fås på apotek. Nasal steroid kan användas även under graviditet och amning. Lär patienten korrekt sprayteknik.

Allergisk rinokonjunktivit

Nasala steroider är effektivare än perorala antihistaminer mot nästäppa.

ANTIISTAMIN

<i>desloratadin</i>	⇔ Desloratadin ..., Aeriuss, Dasselta
---------------------	---------------------------------------

NASAL STEROID

Lägsta möjliga underhållsdos bör eftersträvas.

<i>mometason</i>	⇔ Mometason ..., Mommoxx, Nasonex
------------------	-----------------------------------

ÖGONDROPPAR

Vid milda besvär och som tillägg till farmakologisk behandling kan tårsubstut lindra. Natriumkromoglikat har inte en omedelbar effekt och behandlingen bör därför helst påbörjas före förväntad exponering för allergen.

I första hand

<i>natriumkromoglikat</i>	⇔ Lecrolyn, Lomudal
---------------------------	---------------------

I andra hand – vid otillräcklig effekt

<i>emedastin</i>	Emadine
------------------	---------

Persisterande icke-allergisk rinit

NASAL STEROID

Lägsta möjliga underhållsdos bör eftersträvas.

<i>mometason</i>	⇔ Mometason ..., Mommoxx, Nasonex
------------------	-----------------------------------

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

8

●●● Andningsvägar

LOKALT ANTIKOLINERGIKUM

Vid hypersekretion

<i>ipratropium</i>	Atrovent Nasal
--------------------	----------------

Näspolypos

NASAL STEROID

<i>mometason</i>	⇔ Mometason ..., Mommoxx, Nasonex
------------------	-----------------------------------

Återkommande rinosinuit

Hos patienter med återkommande akuta episoder av rinosinuit kan förebyggande behandling med nasal steroid prövas.

NASAL STEROID

<i>mometason</i>	⇔ Mometason ..., Mommoxx, Nasonex
------------------	-----------------------------------

Akut maxillarsinuit sid 65

Akut streptokocktonsillit sid 65

Recidiv av streptokocktonsillit sid 65

Pseudokrupp

<i>betametason</i>	⇔ Betametason ..., Betapred
--------------------	-----------------------------

Astma hos vuxna

Lär patienten att inhalera rätt!

Hälsosamma levnadsvanor

- Rekommendera rökstopp och erbjud stödjande insats. **Nikotinberoende** sid 112
- Regelbunden fysisk aktivitet. **Fysisk aktivitet vid astma**; www.fyss.se

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

forts.

9

●●● forts. Astma hos vuxna

Målet med astmabehandlingen är normal lungfunktion och symtomfrihet även vid fysisk aktivitet. Eftersom astmasjukdomen varierar i svårighetsgrad över tid bör behandlingen följas upp och anpassas. Astma behandlas på samma sätt under graviditet och amning.

Spacer kan förskrivas som hjälpmedel vid spraybehandling.

Val av spacer vid förskrivning av sprayinhalator; www.janusinfo.se

Astma hos vuxna; www.viss.nu

Läkemedelsbehandling vid astma; www.lakemedelsverket.se

Steg 1

Astmabesvär enstaka gånger per vecka

KORTVERKANDE BETA-2-STIMULERARE

I första hand

<i>salbutamol</i>	Buventol Easyhaler
-------------------	--------------------

I andra hand

<i>salbutamol</i>	Airomir <i>spray (med spacer)</i> <i>Vid svårighet att hantera pulverinhalator</i>
<i>terbutalin</i>	Bricanyl Turbuhaler

Steg 2

Kontinuerliga eller återkommande astmabesvär >2 gånger per vecka

Tillägg till steg 1

INHALATIONSSTEROIDER

I första hand

<i>budesonid</i>	Giona Easyhaler
------------------	-----------------

I andra hand

<i>ciklesonid</i>	Alvesco <i>spray (med spacer)</i> <i>Vid svårighet att hantera pulverinhalator</i>
-------------------	---

Steg 3

Kvarstående astmabesvär

Det är viktigt att utvärdera effekten av inhalationssteroid innan långverkande beta-2-stimulerare (LABA) läggs till. Inhalationssteroid ska alltid behållas då LABA läggs till.

10

KOMBINATIONSPREPARAT STEROID OCH LABA**I första hand**

<i>budesonid</i> + <i>formoterol</i>	Bufomix Easyhaler
---	-------------------

I andra hand

<i>flutikason</i> + <i>formoterol</i>	Flutiform spray (med spacer) Vid svårighet att hantera pulverinhalator
--	---

Astma hos barn

Lär patienten att inhalera rätt!

Hälsosamma levnadsvanor

- Rekommendera rökstopp och erbjud stödande insats. Gäller även föräldrar som röker. **Nikotinberoende** sid 112
- Regelbunden fysisk aktivitet. **Fysisk aktivitet vid astma**; www.fyss.se

Målet med astmabehandlingen är normal lungfunktion och symtomfrihet även vid fysisk aktivitet. Eftersom astmasjukdomen varierar i svårighetsgrad över tid bör behandlingen följas upp och anpassas.

Spacer kan förskrivas som hjälpmedel vid spraybehandling. Mask ska användas till barn under 4 år.

Val av spacer vid förskrivning av sprayinhalator; www.janusinfo.se

Astma/obstruktiv bronkit hos barn och ungdomar; www.viss.nu
Läkemedelsbehandling vid astma; www.lakemedelsverket.se

forts.

11

I andra hand

<i>flutikason</i>	⇔ Fluticasone ..., Flutide Evohaler spray (med spacer) Vid svårighet att hantera pulverinhalator
-------------------	---

Barn 7–17 år – Steg 3

Vid kvarstående astmabesvär kontakta barnläkare.

Akutbehandling/korttidsbehandling av astma för vuxna och barn**LUFTRÖRSVIDGANDE**

Spray med spacer har lika god effekt som nebulisator, är enkel att använda och prisvärd.

I första hand

<i>salbutamol</i>	<i>Airomir spray (med spacer)</i>
<i>ipratropium</i>	<i>Atrovent spray (med spacer)</i>

I andra hand

<i>salbutamol</i>	⇔ Salbutamol ..., Airomir, Ventoline lösning för nebulisator
<i>ipratropium</i>	⇔ Ipratropiumbromid ..., Atrovent, Ipraxa lösning för nebulisator

PERORALA STEROIDER

<i>betametason</i>	⇔ Betametason ..., Betapred
<i>prednisolon</i>	⇔ Prednisolon ...

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

13

Barn 6 mån–6 år**Lindriga infektionsutlösta besvär**

<i>salbutamol</i>	<i>Airomir spray (med spacer)</i>
-------------------	-----------------------------------

Episodisk astma (cirka 10 dagars behandling)

<i>flutikason</i>	⇔ Fluticasone ..., Flutide Evohaler spray (med spacer) Från 1 års ålder
<i>montelukast</i>	⇔ Montelukast ..., Singulair

Utvärdera effekten av behandlingen. Om barnet fortfarande är obstruktivt efter 7–10 dagars behandling bör barnläkare konsulteras.

Om behov av behandling föreligger mer än 4 gånger per år är kontakt med barnläkare indicerad.

Barn 7–17 år – Steg 1

Astmabesvär enstaka gånger per vecka

KORTVERKANDE BETA-2-STIMULERARE**I första hand**

<i>salbutamol</i>	Buventol Easyhaler
-------------------	--------------------

I andra hand

<i>salbutamol</i>	<i>Airomir spray (med spacer)</i> Vid svårighet att hantera pulverinhalator
-------------------	--

Barn 7–17 år – Steg 2

Kontinuerliga eller återkommande astmabesvär >2 gånger per vecka

Tilläggs till steg 1

INHALATIONSSTEROID eller LEUKOTRIENANTAGONIST**I första hand**

<i>budesonid</i>	Giona Easyhaler
<i>montelukast</i>	⇔ Montelukast ..., Singulair

Utvärdera effekten av behandlingen.

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

12

Kroniskt obstruktiv lungsjukdom (KOL)

Bedöm och behandla KOL efter symtom, FEV1 och exacerbationsfrekvens.

Hälsosamma levnadsvanor

- Rökstopp bromsar sjukdomens progress och är den enskilt viktigaste åtgärden. Erbjud stödande insats. **Nikotinberoende** sid 112
- Fysisk aktivitet är viktigt vid alla stadier av sjukdomen.
Rekommenderad fysisk aktivitet vid kroniskt obstruktiv lungsjukdom; www.fyss.se

Långverkande luftrörsvidgare är basen i läkemedelsbehandlingen. Målet med behandlingen är att minska symtomen, förhindra exacerbationer och förbättra livskvaliteten. För patienter som kan inhalera korrekt med pulverinhalatorer är de att föredra men vid svårighet att hantera sådana finns sprayinhalatorer som alternativ.

KOL – kroniskt obstruktiv lungsjukdom; www.viss.nu
Läkemedelsbehandling av kroniskt obstruktiv lungsjukdom (KOL);
www.lakemedelsverket.se

Lär patienten att inhalera rätt!

GOLD A

GOLD A – lindriga eller sporadiska symtom och FEV1 ≥50 %

Vid behovsmedicinering

KORTVERKANDE BETA-2-STIMULERARE

<i>salbutamol</i>	Buventol Easyhaler
<i>salbutamol</i>	<i>Airomir spray (med spacer)</i>

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

14

KORTVERKANDE ANTIKOLINERGIKUM

<i>ipratropium</i>	<i>Atrovent spray (med spacer)</i>
--------------------	------------------------------------

Bör inte användas tillsammans med långverkande antikolinergikum.

GOLD B och C utan frekventa exacerbationer

GOLD B – betydande symtom och FEV1 ≥50 %

GOLD C – lindriga eller sporadiska symtom och FEV1 <50 %

Underhållsbehandling

I första hand**LÅNGVERKANDE ANTIKOLINERGIKUM (LAMA)**

<i>glykopyrron</i>	Seebri Breezhaler
<i>tiotropium</i>	Spiriva Handihaler
	Spiriva Respimat <i>spray (med spacer)</i>

I andra hand**LÅNGVERKANDE BETA-2-STIMULERARE (LABA)**

<i>indakaterol</i>	Onbrez Breezhaler
<i>salmeterol</i>	Serevent Evohaler <i>spray (med spacer)</i>

Kombination av LAMA och LABA kan övervägas.

KOMBINATIONSPREPARAT LAMA OCH LABA

<i>indakaterol</i> + <i>glykopyrron</i>	Ultibro Breezhaler*
--	---------------------

* Begränsad subvention; www.tlv.se

GOLD D utan frekventa exacerbationer

GOLD D – betydande symtom och FEV1 <50 %

I första hand**LÅNGVERKANDE ANTIKOLINERGIKUM (LAMA)**

<i>glykopyrron</i>	Seebri Breezhaler
<i>tiotropium</i>	Spiriva Handihaler
	Spiriva Respimat <i>spray (med spacer)</i>

forts.

15

I andra hand**LÅNGVERKANDE BETA-2-STIMULERARE (LABA)**

<i>indakaterol</i>	Onbrez Breezhaler
<i>salmeterol</i>	Serevent Evohaler <i>spray (med spacer)</i>

Kombination av LAMA och LABA kan övervägas.

KOMBINATIONSPREPARAT LAMA OCH LABA

<i>indakaterol</i> + <i>glykopyrron</i>	Ultibro Breezhaler*
--	---------------------

* Begränsad subvention; www.tlv.se

eller

KOMBINATIONSPREPARAT LABA OCH STEROID

<i>budesonid</i> + <i>formoterol</i>	Bufomix Easyhaler
<i>flutikason</i> + <i>salmeterol</i>	⇔ Salmeterol/Fluticasone ..., Seretide Evohaler <i>spray (med spacer)</i>

Kombinationen LABA + steroid + LAMA kan övervägas.

GOLD C och D med frekventa exacerbationer

Minst 2 exacerbationer behandlade i öppenvård eller minst 1 behandlad i slutenvård under det senaste året.

LÅNGVERKANDE ANTIKOLINERGIKUM (LAMA)

<i>glykopyrron</i>	Seebri Breezhaler
<i>tiotropium</i>	Spiriva Handihaler
	Spiriva Respimat <i>spray (med spacer)</i>

LAMA och LABA kan kombineras vid övervägande symtomproblematik. LABA + steroid alternativt LABA + steroid + LAMA kan kombineras vid betydande symtom och exacerbationsproblematik.

Specialiserad vård

Vid kronisk bronkit, upprepade exacerbationer och FEV1 <50 %, tillägg av

<i>roflumilast</i>	Daxas
--------------------	-------

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

16

Akutbehandling/korttidsbehandling av KOL**LUFTRÖRSVIDGANDE**

Spray med spacer har lika god effekt som nebulisator, är enkel att använda och prisvärd.

I första hand

<i>salbutamol</i>	Airomir <i>spray (med spacer)</i>
<i>ipratropium</i>	Atrovent <i>spray (med spacer)</i>

I andra hand

<i>salbutamol</i>	⇔ Salbutamol ..., Airomir, Ventoline <i>lösning för nebulisator</i>
<i>ipratropium</i>	⇔ Ipratropiumbromid ..., Atrovent, Ipraxa <i>lösning för nebulisator</i>

PERORALA STEROIDER

<i>betametason</i>	⇔ Betametason ..., Betapred
<i>prednisolon</i>	⇔ Prednisolon ...

Nedre luftvägsinfektioner sid 66

⇔ Kan bli föremål för generisk substitution på recept
... Generika från olika företag

17

Anemi

B12-rist

<i>cyanokobalamin</i>	⇔ Behepan, Betolvex, Betolvidon
-----------------------	---------------------------------

Folsybrist

<i>folsyra</i>	⇔ Folsyra ..., Folacin, Folvidon
----------------	----------------------------------

Järnbrist

<i>järnsulfat</i>	Duroferon <i>depottablett</i>
<i>ferroglycinsulfat</i>	Niferex <i>orala droppar</i>
<i>järnkarboxymaltos</i>	Ferinject* <i>inj</i>
<i>järnisomaltosid</i>	Monofer* <i>inj</i>
<i>järnsackaros</i>	Venofer <i>inj</i>

* Begränsad subvention; www.tlv.se

Renal anemi sid 100

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

18

Anestesi

Lokalanestesi

Val av lokalanestetikum görs utifrån önskad effektduration och risk för toxicitet.

Ytanestesi av intakt hud eller vid bensår

<i>lidokain</i> + <i>prilokain</i>	⇔ Emla, Tapin kräm, plåster
---------------------------------------	-----------------------------

Slemhinneanestesi

<i>lidokain</i>	Xylocain gel, spray
-----------------	---------------------

Infiltrationsanestesi och perifera blockader

Adrenalin tillsats ger förlängd duration. Relativt kontraindicerat vid dålig perifer cirkulation och preoperativ ischemi i fingrar och tår.

<i>lidokain</i>	Xylocain
<i>lidokain</i> + <i>adrenalin</i>	Xylocain adrenalin

Specialiserad vård

Intravenös regional anestesi

<i>prilokain</i>	Citanest
------------------	----------

Lägre kardiotoxicitet än övriga lokalanestetika.

Postoperativt illamående och kräkning

ANTIEMETIKA

<i>betametason</i>	Betapred inj
<i>droperidol</i>	Droperidol Carino inj
<i>ondansetron</i>	⇔ Ondansetron ..., Zofran inj ⇔ Ondansetron ..., Zofran, Zofron tablett

Postoperativt illamående och kräkning; www.janusinfo.se

⇔ Kan bli föremål för generisk substitution på recept
... Generika från olika företag

19

Barn och läkemedel

Det har gjorts få läkemedelsstudier på barn. Läkemedelsrekommendationer till barn baseras därför i stor utsträckning på långvarig klinisk erfarenhet. I avsaknad av dokumentation är tillverkarna återhållsamma med att rekommendera sina produkter för denna patientgrupp. Förskrivning utanför godkänd åldersgrupp och indikation, så kallad "off-label"-förskrivning, är vanligt.

Läkemedelsomsättning

Ordnationen ska följa dosrekommendationer baserade på ålder, vikt eller kroppsyta. Läkemedelsomsättningen hos nyfödda och spädbarn upp till ungefär sex månaders ålder är ofta långsammare än hos äldre barn och vuxna. Förskolebarn har ofta en effektiv elimination av läkemedel, vilket kan innebära att de behöver en högre dos per kg kroppsvikt och/eller kortare doseringsintervall än vuxna. För somliga läkemedel spelar ärftliga egenskaper (genotyp) eller interaktion med andra läkemedel en avgörande roll för dosbehovet. För vissa läkemedel, t.ex. antiepileptika, kan doseringen precis som för vuxna behöva styras utifrån plasmakoncentrationsmätningar av läkemedlet.

Biverkningar

Ju yngre barn, desto svårare är det att identifiera biverkningar. Fysiologiska förhållanden och läkemedelsmetabolismen skiljer sig mellan barn och vuxna. Det innebär att barn kan drabbas av andra biverkningar än vuxna. Det är viktigt att rapportera misstänkta biverkningar till Läke-medelsverket.

Praktiska råd

Det kan vara svårt att få små barn att ta sina läkemedel. Fölsamheten påverkas av barnets ålder och förmåga till medverkan i behandlingen, vårdnadshavarens motivation, läkemedlets beredningsform samt läkarens och sjuksköterskans engagemang.

- Försök med tablett till barn från cirka tre års ålder. Många mixturer, framför allt penicilliner, smakar illa. Föräldrar underskattar ofta barnets förmåga att svälja tablett. Det är bra om barnet redan på mottagningen kan prova läkemedel i tablettform.

20

●●● Barn och läkemedel

- Det är lättare att svälja tablett tillsammans med någon trögflytande vätska med bitar i, t.ex. fruktyoghurt. Det finns också produkter på apoteket som förser tablett med ett tunt, smaksatt överdrag som kan underlätta sväljning. Efter tablettintaget ska barnet dricka välsmakande vätska.
- Vissa tablett får inte delas eller krossas. Kortfattad delbarhetsinformation finns på www.fass.se.
- All inhalationsbehandling behöver övas noga vid insättning och repeteras vid återbesök.

Vaccination av barn sid 125

21

Endokrinologi

Diabetes mellitus

Hälsosamma levnadsvanor

- Rekommendera rökstopp och erbjud stödjande insats. **Nikotinberoende** sid 112
- Väl sammansatt kost.
- Viktnedgång vid övervikt. **Regionalt vårdprogram övervikt och fetma**; www.vardgivarguiden.se
- Regelbunden fysisk aktivitet. Överväg FaR. **Rekommenderad fysisk aktivitet vid diabetes mellitus**; www.fyss.se
- Undvik överkonsumtion av alkohol. Erbjud rådgivande samtal vid riskbruk. **Alkoholsjukdomar** sid 113

Mål för HbA1c

God glukoskontroll är viktigt för att minska symtom på hyperglykemi och hypoglykemi samt för att förhindra diabeteskomplikationer. Målvärde för glukoskontroll är HbA1c ≤52 mmol/mol. Målet anpassas individuellt. Vid diagnos och åren närmast därefter kan målet eventuellt sättas lägre, ≤42 mmol/mol. Beakta risk för hypoglykemi. Hos äldre och svårt sjuka, där förebyggande av diabeteskomplikationer inte är huvudmålet för behandlingen, är högre värden önskvärda.

Multifaktoriell behandling

Hjärt-kärlsjukdom är vanligt vid diabetes. Förutom glukoskontroll är det viktigt att uppnå god blodtrycks kontroll (målblodtryck <140/85 mmHg), dock med försiktighet vid neuropati/ortostatism och hos äldre. ACE-hämmare eller ARB är förstahandsmedel vid diabetes mellitus med mikroalbuminuri. Statinbehandling är oftast indicerad. För en mer precis kardiovaskulär riskskattning rekommenderas NDRs riskmotor; www.ndr.nu/risk.

Hjärta och kärl sid 40

Läkemedelsbehandling vid typ 2-diabetes; www.lakemedelsverket.se
Aterosklerotisk hjärt-kärlsjukdom; www.lakemedelsverket.se
Nationella riktlinjer för diabetesvård; www.socialstyrelsen.se

22

Diabetes mellitus typ 2**I första hand**

<i>metformin</i>	⇔ Metformin ...
------------------	-----------------

Metformin ska sättas ut vid vätskebrist och inför kontraströntgen. Patientinformation finns för utskrift på www.janusinfo.se.

Vid kontraindikation för metformin (t.ex. hög ålder, nedsatt njurfunktion, annan organsvikt) rekommenderas i första hand insulinbehandling.

Äldre och läkemedel sid 133**I andra hand**

Vid otillräcklig effekt av metformin kan insulin alternativt glimepirid eller repaglinid adderas.

Insuliner

Vid typ 2-diabetes behövs ofta insulinbehandling för att få acceptabel glukoskontroll. Insulindosen ska justeras så att behandlingsmålet nås.

Diabetes; www.viss.nu

MEDELLÅNGVERKANDE HUMANINSULIN

<i>insulin humant</i>	Humulin NPH
<i>insulin humant</i>	Insulatard
<i>insulin humant</i>	Insuman Basal

MIXINSULINER

<i>insulin aspart</i>	Novomix
<i>insulin lispro</i>	Humalog Mix

DIREKTVERKANDE INSULINANALOGER

<i>insulin aspart</i>	Novorapid
<i>insulin lispro</i>	Humalog

forts.

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

23

INSULINFRISÄTTARE

<i>glimepirid</i>	⇔ Glimepirid ..., Amaryl
<i>repaglinid*</i>	⇔ Repaglinid ..., Novonorm

* Begränsad subvention; www.tlv.se

I tredje hand

Till patienter med övervikt och otillfredsställande metabol kontroll trots behandling med metformin, insulinfrisättare eller insulin.

GLP-1-AGONIST

<i>liraglutid*</i>	Victoza
--------------------	---------

* Begränsad subvention; www.tlv.se

Behandlingen ska utvärderas efter 3 månader och sättas ut efter 6 månader om inte HbA1c reducerats med ≥ 10 mmol/mol. Indikation för fortsatt behandling förstärks ytterligare vid viktreduktion motsvarande 5 procent.

Specialiserad vård

Diabetes mellitus typ 1**DIREKTVERKANDE INSULINANALOGER**

<i>insulin aspart</i>	Novorapid
<i>insulin lispro</i>	Humalog

LÅNGVERKANDE INSULINANALOG**I första hand**

<i>insulin glargin</i>	Abasaglar
------------------------	-----------

Endast för iterering, inte nyinsättning

<i>insulin glargin</i>	Lantus
------------------------	--------

I andra hand

<i>insulin glargin</i>	Toujeo
------------------------	--------

När endos av Abasaglar eller Lantus inte täcker dygnsbehovet av basinsulin.

24 ⇔ Kan bli föremål för generisk substitution på recept
... Generika från olika företag

Svår hypoglykemi/insulinkoma

<i>glukagon</i>	Glucagon Novo Nordisk
-----------------	-----------------------

Hypoglykemi vid behandling med glibenklamid, glimepirid och andra sulfonylureapreparat kan bli allvarlig och långvarig. Tillståndet ska föranleda inläggning.

Diabeteshjälpmiddel

Rekommendationer för egenmätning av glukos vid diabetes mellitus; www.janusinfo.se

Tyreoidesjukdomar

För diagnostik och behandling av tyreoidesjukdomar, se www.viss.nu.

TYREOIDEAHORMON

<i>levotyroxin</i>	Levaxin
--------------------	---------

Specialiserad vård

TYREOSTATIKA

Kan orsaka neutropeni och allvarlig leverskada. Vid feber/infektion, kontrollera neutrofila granulocyter akut. Följ leverenzymers regelbundet, särskilt vid behandling med propyltiouracil.

<i>tiamazol</i>	Thacapzol
-----------------	-----------

Vid intolerans mot tiamazol

<i>propyltiouracil</i>	Tiotil
------------------------	--------

25

D-vitaminbrist

D-vitaminbrist (S-25-OH-vitamin D < 25 nmol/L) är globalt ett stort problem, men det är oklart hur omfattande problemet är i Sverige. Riskfaktorer är bristande solexponering, täckande klädsel, mörk hud, hög ålder och malabsorption.

D-vitaminbrist; www.viss.nu

D-VITAMIN

<i>kolekalciferol</i>	Divisun
-----------------------	---------

Vid samtidigt lågt kalciumintag

<i>kalciumkarbonat</i> + <i>kolekalciferol</i>	Kalcipos-D forte <i>tablett</i> ⇔ Calcichew-D3 Citron, Kalcipos-D forte, Recicalc-D Forte <i>tuggtablett</i>
---	--

Specialiserad vård

Brist på binjurebarkshormon

De tidiga symtomen är diffusa – trötthet, aptitlöshet, koncentrationssvårigheter, hypotoni och ospecifika smärtor. Binjurebarkssvikt är en ovanlig men viktig differentialdiagnos vid cirkulationsvikt. Snabb diagnostik och behandling är livräddande. Binjurebarkssvikt kan också uppträda efter kortisonbehandling.

GLUKOKORTIKOID

<i>hydrokortison</i>	Hydrokortison ... <i>tablett</i>
<i>hydrokortison</i>	Solu-Cortef* <i>inj</i>

* Ingår inte i läkemedelsförmånen

MINERALKORTIKOID

<i>fludrokortison</i>	Florinef
-----------------------	----------

26 ⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek

Specialiserad vård

Hyperprolaktinemi

Utredning på endokrinologisk och/eller gynekologisk specialistklinik. För kvinnor, se även **Gynekologi och obstetrik** sid 37.

DOPAMINAGONISTER

<i>bromokriptin</i>	⇔ Parlodel, Pravidel
<i>kabergolin</i>	⇔ Cabergoline ..., Dostinex

Manlig hypogonadism**TESTOSTERON**

<i>testosteron</i>	Tostrex <i>gel</i>
<i>testosteron</i>	Nebido <i>inj</i>

Testosteronbrist hos män (manlig hypogonadism); www.viss.nu

⇔ Kan bli föremål för generisk substitution på recept
... Generika från olika företag

27

Graviditet och amning**Hälsosamma levnadsvanor**

- Rekommendera rökstopp och erbjud stödjande insats.
- Fysisk aktivitet bör uppmuntras.
- Kraftigt övervikt under graviditet är en riskfaktor för både mor och barn.
- Vid graviditet ska alkohol undvikas helt.

Vid läkemedelsbehandling i samband med graviditet och amning bör alltid en nytta-riskbedömning göras. Nyttan av ett läkemedel är i många fall större än den eventuella risken.

Graviditet och läkemedelsbehandling

Dos samt tidpunkt för exponering för ett läkemedel under fosterlivet har stor betydelse. Risken för missbildningar är störst under första trimestern medan läkemedelsbehandling under senare delen av graviditeten kan påverka t.ex. organmognad, tillväxt och centrala nervsystemet. Exponering i slutet av graviditeten kan medföra abstinenssymtom eller annan påverkan på barnet under nyföddhetsperioden.

Såväl akuta som kroniska sjukdomar samt graviditetsrelaterade besvär kräver ofta farmakologisk behandling. En obehandlad sjukdom kan medföra en större risk för barnet än den riskökning en läkemedelsexponering under fosterlivet kan ge. De fysiologiska förändringar som sker under graviditeten påverkar ofta läkemedelsomsättningen. Dosjustering kan behövas. Det kan vara värdefullt att bestämma koncentrationen av läkemedel i plasma när det är möjligt.

Vaccination av gravida sid 127

Graviditetsillamående**I första hand**

<i>meklozin</i>	Postafen
-----------------	----------

I andra hand – vid otillräcklig effekt

<i>prometazin</i> + <i>koffein</i> + <i>efedrin</i>	Lergigan comp*
--	----------------

* Ingår inte i läkemedelsförmånen

28

Amning och läkemedelsbehandling

Vid amning är risken för farmakologisk effekt på barnet beroende av många olika faktorer, t.ex. läkemedelshalten i mjölken, barnets ålder och allmäntillstånd samt barnets förmåga att ta upp och eliminera läkemedlet. Prematura barn och sjuka barn är känsligare för läkemedelspåverkan. Eftersom biverkningar hos spädbarn ofta är ospecifika är det viktigt att vara observant vid läkemedelsbehandling under amning.

Specialiserad vård

Nedläggning av amning

<i>kabergolin</i>	⇔ Cabergoline ..., Dostinex
-------------------	-----------------------------

För information om enskilda läkemedels effekter:

Janusmed fosterpåverkan; www.janusinfo.se
Janusmed amning; www.janusinfo.se

Vid frågor om läkemedel under graviditet och vid amning, kontakta Karolinska läkemedelsinformationscentralen, Karolic; tfn 585 810 60, karolic@karolinska.se

⇔ Kan bli föremål för generisk substitution på recept
... Generika från olika företag

29

Gynekologi och obstetrik**Antikonception**

Riktlinjer för behandling med hormonella preventivmetoder; www.janusinfo.se

Antikonception; www.lakemedelsverket.se

Kombinerad hormonell antikonception**Hälsosamma levnadsvanor**

- Rökning ökar risken för venös trombos. **Nikotinberoende** sid 112
- Kraftigt övervikt ökar risken för venös trombos.

En högeffektiv preventivmetod med ett så gott som hundra procentig skydd mot oönskade graviditeter vid korrekt användning. Kombinerade hormonella metoder innehåller oftast det syntetiska östrogenet etinylestradiol samt gestagen. Vid nyförskrivning är monofasiskt lågdoserat p-piller med levonorgestrel förstahandsval, men individuell anpassning är viktig för god följsamhet. Kan påbörjas 6 veckor efter förlossningen av såväl ammande som icke ammande kvinnor.

Positiva hälsoeffekter

- Minskad smärta vid menstruation.
- Minskad blödningsmängd, vilket minskar förekomsten av järnbristanemi.
- Regelbundna blödningar alternativt blödningsfrihet.
- Minskad förekomst av funktionella ovarialcystor.
- Minskad risk för äggstocks-, livmoder- och kolorektalcancer.

Negativa hälsoeffekter

- Ökad risk för venös tromboembolism (VTE). Östrogenkomponenten står för den ökade blodproppsrisk och gestagenkomponenten modifierar risken. Kombinerade p-piller innehållande levonorgestrel ger lägre risk för venös trombos än preparat med övriga gestagener. Den årliga trombosincidensen hos friska kvinnor i fertil ålder som inte använder p-piller är 2/10 000. För p-pilleranvändare är motsvarande

30

siffror 5–12/10 000 att jämföra med incidensen vid graviditet som är 10–30/10 000.

- Gestageninnehållet varierar med olika preparat och står för huvuddelen av de upplevda biverkningarna, såsom bröstsvullnad, humörpåverkan och nedstämdhet.

I första hand

<i>levonorgestrel</i> + <i>etinylestradiol</i>	⇔ Erlibelle, Prionelle Abelonne 28, Anastrella 28, Prionelle 28, Rigevidon 28
---	--

I andra hand

<i>drosipirenon</i> + <i>etinylestradiol</i>	⇔ Cleonita, Daylette, Dizminelle, Estrelen, Zelle
<i>etonogestrel</i> + <i>etinylestradiol</i>	Nuvaring* vaginalinlägg
<i>nomegestrol</i> + <i>estradiol</i>	Zoely**

* Ingår inte i läkemedelsförmånen, men subventioneras av SLL till kvinnor under 26 år

** Ingår inte i läkemedelsförmånen och subventioneras inte av SLL till kvinnor under 26 år

Kombinerade monofasiska preventivmetoder kan användas utan uppehåll för att minska menstruationsrelaterade besvär. Om blödning uppstår kan 3–5 dagars uppehåll göras med bibehållen preventiv effekt.

Riktlinjer för behandling med hormonella preventivmetoder;
www.janusinfo.se

Gestagena metoder

Den preventiva säkerheten varierar mellan olika gestagena metoder beroende på dos och administrationsätt. Långverkande metoder såsom hormonspiral och p-stav har den högsta preventiva effekten. Någon ökad trombosrisk föreligger inte. Alla östrogenfria metoder kan påbörjas när som helst efter förlossning oavsett amning.

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek

forts.

31

LÅGDOSERADE GESTAGENMETODER

Hormonspiral är den hormonella metod som innebär minst systempåverkan och kan användas oavsett ålder och paritet. Den ger minskad blödningsmängd, minskad förekomst av anemi och minskad risk för livmodercancer. Användning av hormonspiral kan ge upphov till småblödningar initialt och därefter sparsamma blödningar eller amenorré.

<i>levonorgestrel</i>	Jaydess <i>hormonspiral</i>
<i>levonorgestrel</i>	Mirena <i>hormonspiral</i>

Jaydess har ett lägre hormoninnehåll än Mirena. Jaydess byts vart tredje år, Mirena vart femte år.

Minipiller ger fullgod preventiv effekt till kvinnor över 40 år. Den preventiva säkerheten är sämre än för kombinerade hormonella preventivmedel och rekommenderas därför inte som förstahandsmetod till unga kvinnor.

<i>noretisteron</i>	Mini-Pe*
---------------------	----------

* Ingår inte i läkemedelsförmånen och subventioneras inte av SLL till kvinnor under 26 år.

MELLANDOSERADE GESTAGENMETODER

Den preventiva effekten av mellanpiller och p-stav är jämförbar med kombinerade hormonella metoder. P-staven är en långverkande metod och byts var tredje år. Oregelbundna blödningar, humörsvängningar, bröstsvullnad, viktökning och akne är de vanligaste biverkningarna.

<i>desogestrel</i>	⇔ Desogestrel ..., Azalia, Gestrina, Vinelle, Zarelle
<i>etonogestrel</i>	Nexplanon p-stav

HÖGDOSERADE GESTAGENMETODER

P-spruta som administreras var tredje månad ger ett högeffektivt skydd mot graviditet. Den endogena östrogenproduktionen blir dock så låg att det vid långvarig användning finns en risk för minskad bentätthet, vilket ska beaktas hos tonåringar och kvinnor över 45 år. Amenorré och oregelbundna blödningar är vanligt.

<i>medroxyprogesteron</i>	⇔ Depo-Progevera, Depo-Provera inj
---------------------------	------------------------------------

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

32

Icke-hormonell antikonception

KOPPARSPIRAL

Kopparspiral kan rekommenderas till kvinnor oavsett ålder eller paritet. Kopparspiral kan ge riklig menstruation och dysmenorré.

Akut antikonception

I första hand

<i>ulipristal</i>	Ellaone* <i>receptfritt</i>
-------------------	-----------------------------

I andra hand

<i>levonorgestrel</i>	Norlevo* <i>receptfritt</i>
-----------------------	-----------------------------

* Ingår inte i läkemedelsförmånen. Fri prissättning gör att priset kan variera mellan olika apotek.

Akut antikonception ska påbörjas så snart som möjligt efter oskyddat samlag. Ellaone i engångsdos har effekt upp till 5 dygn efter samlag. Norlevo i engångsdos har effekt upp till 3 dygn efter samlag. För båda preparaten kan skyddseffekten vara lägre vid hög kroppsvikt. Kopparspiral är mycket effektivt om insättning sker inom 5 dygn efter samlag.

Dysmenorré

<i>naproxen</i>	⇔ Naproxen ..., Alpoxen, Pronaxen
-----------------	-----------------------------------

Tilllägg av paracetamol kan förbättra den smärtlindrande effekten. Även kombinerade hormonella preventivmedel har väldokumenterad effekt vid dysmenorré liksom hormonspiralen Mirena. Kombinerade monofasiska preventivmetoder kan användas utan uppehåll för att minska menstruationsrelaterade besvär. Om blödning uppstår kan 3–5 dagars uppehåll göras med bibehållen preventiv effekt.

Riktlinjer för behandling med hormonella preventivmetoder;
www.janusinfo.se

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

33

Riklig menstruation

<i>levonorgestrel</i>	Mirena <i>hormonspiral</i>
<i>tranexamsyra</i>	⇔ Tranexamsyra ..., Cyklokapron, Cyklonova

Kombinerade hormonella preventivmedel har väldokumenterad effekt. Även naproxen har viss effekt vid riklig menstruation.

Riktlinjer för utredning och behandling av gynekologiska blödningsrubbnings; www.janusinfo.se

Reglering av menstruation

<i>medroxyprogesteron</i>	Provera
<i>noretisteron</i>	Primolut-Nor

Vaginit, vaginos

Candidainfektion

<i>flukonazol</i>	⇔ Fluconazol ..., Diflucan, Solona kapsel
<i>klotrimazol</i>	Canesten* <i>vaginaltablett</i>

* Ingår inte i läkemedelsförmånen

Vid graviditet rekommenderas klotrimazol i första hand.

Bakteriell vaginos

<i>dekvalinium</i>	Donaxyl <i>vaginaltablett</i>
<i>klindamycin</i>	Dalacin <i>vagitorium, vaginalkräm</i>
<i>metronidazol</i>	Flagyl <i>tablett, vagitorium</i> Även mot <i>trichomonas</i>

Diagnostik och behandling av sjukdomar i vulva och vagina;
www.janusinfo.se

Premenstruell dysforisk störning

Premenstruell dysforisk störning (PMDS) är ett tillstånd som drabbar 3–5 % av kvinnor i fertil ålder och innebär svåra premenstruella symtom, framför allt irritabilitet, nedstämdhet, inre spänning och affektabilitet, med en påtaglig inverkan på det dagliga livet. Symtomen avtar helt

⇔ Kan bli föremål för generisk substitution på recept
... Generika från olika företag

34

under första veckan efter menstruation. För diagnos krävs minst fem cykelrelaterade symtom varav minst ett av ovanstående kardinalsymtom. Diagnosen konfirmeras genom dagliga skattningar av symtom under två på varandra följande menstruationscykler.

Behandling med SSRI har i placebokontrollerade studier visat en mycket god effekt vid PMDS. Olika SSRI-preparat förefaller effektmässigt likvärdiga. Läkemedelsbehandling endast under lutealfas är lika effektiv som kontinuerlig behandling.

<i>escitalopram</i>	⇔ Escitalopram ..., Ciprexal, Seroplex (10-)20 mg/dygn
<i>sertralín</i>	⇔ Sertralín ..., Oralin, Sertrone, Zoloft 50–100 mg/dygn

Premenstruell dysforisk störning; www.janusinfo.se

Klimakteriebesvär

Hormonbehandling av klimakteriebesvär är mycket effektivt och risk-nyttaförhållandet är klart fördelaktigt om behandlingen initieras i nära anslutning till menopaus och begränsas till cirka 5 år. Tre av tio kvinnor i övergångsåldern har så svåra besvär (svettningar, värmevallningar och sömnproblem) att de vill ha behandling. Dessa besvär varar oftast under några år före och efter den sista menstruationen, menopausen. Hormonbehandling kan rekommenderas till kvinnor med symtom som påverkar livskvaliteten negativt. Östrogenbehandling med systemisk effekt ger mycket god symtomlindring vid värmevallningar och svettningar. Vid urogenitala symtom med torra slemhinnor på grund av östrogenbrist har lokal behandling med östrogen god effekt.

Kvinnor med menopaus före 45 års ålder ska, oavsett symtom, alltid erbjudas substitutionsbehandling med medelpotent östrogen till förväntad menopausålder om inga kontraindikationer föreligger.

Alla kvinnor som inte är hysterektomerade och behandlas med medelpotent östrogenpreparat ska ha gestagentillägg för att skydda endometriet.

Kontraindikationer mot substitution med medelpotent östrogen är bröst- eller livmodercancer, tidigare venös tromboembolism (VTE),

forts.

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

35

angina pectoris, hjärtinfarkt, stroke samt allvarlig leversjukdom. Transdermal östrogentillförsel medför mindre leverpåverkan än oral behandling och ökar inte risken för VTE.

Behandlingsprincipen är att använda lägsta effektiva dos under begränsad tid. Längre tids behandling med medelpotent östrogenpreparat ger en något ökad risk för bröstcancer som blir mätbar efter fem års behandling. Risken är större vid kombinationsbehandling (östrogen + gestagen) jämfört med enbart östrogen.

För kvinnor i åldern 50–59 år har behandlingen flera positiva hälsoeffekter med bland annat gynnsam effekt på benmineralhalten och minskad risk för fraktur samt synes minska risken för hjärt-kärlsjukdom. Behandlingen bör utvärderas och omprövas regelbundet.

Riktlinjer för östrogenbehandling av klimakteriella besvär; www.janusinfo.se

Fast kombination

GESTAGEN-ÖSTROGENKOMBINATIONER

Sekventiell behandling

<i>noretisteron</i> + <i>estradiol</i>	Novofem
---	---------

Kontinuerlig behandling

<i>medroxyprogesteron</i> + <i>estradiol</i>	Indivina
<i>noretisteron</i> + <i>estradiol</i>	⇔ Activelle, Clivelle

Individuell kombination östrogen + gestagen

ÖSTROGEN

<i>estradiol</i>	Femaneest
<i>estradiol</i>	Estradot plåster

36

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek

GESTAGENER

<i>levonorgestrel</i>	Mirena <i>hormonspiral</i>
<i>medroxyprogesteron</i>	Provera
<i>noretisteron</i>	Primolut-Nor

Slidtorrhet

ÖSTROGENER FÖR LOKAL BEHANDLING

Används utan gestagentillägg. Ökar inte risken för bröstcancer.

<i>estradiol</i>	Oestring <i>vaginalinlägg</i>
<i>estradiol</i>	Vagifem* <i>vaginaltablett</i>
<i>estriol</i>	Ovesterin <i>vaginalkräm, vagitorium</i>

* Ingår inte i läkemedelsförmånen

Specialiserad vård

Behandlingskrävande myom

<i>ulipristal</i>	Esmya
-------------------	-------

Hyperprolaktinemi

<i>bromokriptin</i>	⇔ Parlodel, Pravidel
<i>kabergolin</i>	⇔ Cabergoline ..., Dostinex

Förvärkar och hotande förtidsbörd

<i>atosiban</i>	Atosiban ..., Tractocile
<i>terbutalin</i>	Bricanyl inj

Profylaktiskt mot Rh-immunisering

<i>immunoglobulin anti-D</i>	Rhophylac
------------------------------	-----------

Cervixutmognad

<i>dinoprostol</i>	Minprostin
<i>misoprostol</i>	Cytotec

⇔ Kan bli föremål för generisk substitution på recept
... Generika från olika företag

37

Specialiserad vård

Värkstimulerande

<i>oxytocin</i>	Oxytocin Pilum
-----------------	----------------

Blödning vid förlossning och abort

I första hand

<i>oxytocin</i>	Oxytocin Pilum
-----------------	----------------

I andra hand

<i>karboprost</i>	Prostinfenem
<i>metylergometrin</i>	Methergin

Medicinsk abort

<i>mifepriston</i>	Mifegyne
<i>misoprostol</i>	Cytotec

Fertilitetsbehandling

Hälsosamma levnadsvanor

- Undvik rökning på grund av ökad trombosrisk. **Nikotinberoende** sid 112
- Undervikt och kraftig övervikt försämrar fertiliteten.

Peroral ovulationsstimulering

<i>letrozol</i>	⇔ Letrozol ...
-----------------	----------------

Ovulationsstimulering med gonadotropiner

<i>follicitropin alfa</i>	Gonal-f*
<i>menotropin</i>	Menopur*

* Begränsad subvention; www.tlv.se

Ovulationsinduktion efter ovulationsstimulering

<i>koriogonadotropin alfa</i>	Ovitrelle
-------------------------------	-----------

38

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

Specialiserad vård

Nedreglering av gonadotropiner*nafarelin* ⇔ Synarel, Synarela nässpray**Gonadotropinantagonist***ganirelix* Orgalutran inj**Lutealfastöd***progesteron* Lutinus vaginaltablett

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek

39

Hjärta och kärl

Rekommendationerna av hjärt-kärlläkemedel gäller lika för män och kvinnor och oberoende av kronologisk ålder. För sköra äldre patienter med kort förväntad återstående livslängd bör symptomatisk behandling och bibehållande av livskvalitet prioriteras före prevention.

Prevention av hjärt-kärlsjukdom**Hälsosamma levnadsvanor**

Livsstilsförändringar är basen för kardiovaskulär prevention.

- Rekommendera rökstopp och erbjud stödjande insats. **Nikotinberoende** sid 112
- Regelbunden fysisk aktivitet. Överväg FaR; www.viss.nu eller www.fyss.se.
- Väl sammansatt kost.

Blodtryckssänkande läkemedel**Hypertoni** sid 41**Lipidsänkande behandling**

Statiner är väldokumenterade för reduktion av morbiditet och mortalitet. För kardiovaskulär prevention hos patienter utan avancerade lipidrubbingar bör risken och inte kolesterolnivån styra behandlingen. Det föreligger en underanvändning av statiner bland patienter med etablerad aterosklerosjukdom och många patienter avbryter medicineringen.

STATINER

<i>simvastatin</i>	⇔ Simvastatin ..., Simidon 20–40 mg/dygn
<i>atorvastatin</i>	⇔ Atorvastatin ..., Atorbir, Atorstad, Atorvastad, Lipistad, Lipitor 10–80 mg/dygn

För patienter med mycket hög risk och patienter med avancerade lipidrubbingar eftersträvas ofta en mer intensiv statinbehandling (atorvastatin 40-80 mg/dygn). Beakta interaktioner och att risken för biverkningar är dosberoende.

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

40

KOLESTEROLABSORPTIONSHÄMMARE*ezetimib* Ezetrol*

Övervägs som tilläggsbehandling till statin för sekundärprevention efter akut koronart syndrom/hjärtinfarkt när en mer intensiv lipid-sänkande behandling bedöms vara angelägen. Bäst dokumenterat vid samtidig diabetes och/eller hög ålder. Övervägs även som tillägg till statin för primärprevention till patienter med familjär hyperkolesterolemi när mer intensiv behandling bedöms vara angelägen.

* Begränsad subvention; www.tlv.se

Statiner för kardiovaskulär prevention...; www.janusinfo.se
Avancerade lipidrubbingar – utredning och behandlingsrekommendation; www.janusinfo.se

Arteriell trombosprofilax

Trombosprofilax vid ischemisk hjärtsjukdom sid 44, efter hjärtinfarkt sid 44, vid förmaksflimmer sid 52, perifer artärsjukdom sid 54, TIA/ischemisk stroke sid 85, 86

ASA eller annan trombocythämmande behandling rekommenderas inte som primärpreventiv behandling för patienter utan manifest aterosklerotisk sjukdom.

Hypertoni

Behandla blodtryck bättre – sätt upp målblodtryck tillsammans med patienten, kombinera mera och följ upp.

Bra blodtrycksbehandling är en viktig del av kardiovaskulär prevention och är väldokumenterat upp till åtminstone 85 års ålder. I dag föreligger en underbehandling av hypertoni och många patienter avbryter behandlingen. Fler patienter bör nå målblodtryck och detta är särskilt viktigt för patienter med hög hjärt-kärlrisk. Oftast krävs kombinationsbehandling.

forts.

41

Målblodtryck är <140/90 mmHg vid okomplicerad hypertoni. Vid mycket hög hjärt-kärlrisk, t.ex. tidigare stroke/TIA, hjärtinfarkt, hjärtsvikt, perifer artärsjukdom eller diabetes med njurpåverkan, bör ett lägre målblodtryck (130–135/80–85 mmHg) eftersträvas.

24-timmars blodtrycksmätning ger bättre information om diagnos och prognos än blodtrycksmätning på mottagningen. Hembloodtrycksmätning ger värdefull tilläggsinformation och ökar patientens delaktighet i behandlingen. För praktiskt tillvägagångssätt se **Att förebygga aterosklerotisk hjärt-kärlsjukdom med läkemedel – bakgrundsdokumentation**; www.lakemedelsverket.se.

Multifaktoriell behandling vid diabetes sid 22
Prevention vid medicinsk njursjukdom sid 98
Rekommendationer för behandling av hypertoni; www.janusinfo.se

I första hand**ACE-HÄMMARE**

<i>enalapril</i>	⇔ Enalapril ..., Renitec
<i>ramipril</i>	⇔ Ramipril ..., Triatec

ANGIOTENSINRECEPTORBLOCKERARE (ARB)

<i>kandesartan</i>	⇔ Candesartan ..., Amias, Candesarstad, Candexetil, Kairasec, Kandrozid
<i>losartan</i>	⇔ Losartan ..., Losarstad

Hypertoni vid diabetes mellitus med eller utan nefropati bör behandlas med ACE-hämmare eller ARB.

KALCIUMANTAGONIST

<i>amlodipin</i>	⇔ Amlodipin ..., Amlodistad, Norvasc
------------------	--------------------------------------

DIURETIKA

<i>bendroflumetiazid</i>	⇔ Bendroflumetiazid ..., Salures
<i>hydroklortiazid</i>	⇔ Hydroklortiazid ..., Esidrex
<i>hydroklortiazid + amilorid</i>	⇔ Amiloferm mite, Normorix mite, Sparkal mite
<i>klortalidon</i>	⇔ Amiloferm, Normorix, Sparkal Hygropax

Beakta risk för hypokalemi och hyponatremi samt metabola biverkningar. Vid nedsatt njurfunktion (eGFR <30 ml/min) rekommenderas furosemid istället för tiaziiddiuretika.

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

42

KOMBINATIONER

ACE-hämmare eller ARB plus amlodipin och/eller tiazid är rekommenderade kombinationer. Kombination av ACE-hämmare och ARB rekommenderas inte på grund av ökad risk för biverkningar (njurpåverkan, elektrolytrubbningar) utan ytterligare förbättring av prognosen.

Fasta kombinationspreparat

<i>enalapril</i> + <i>hydroklortiazid</i>	⇔ Enalapril Comp ..., Enalapril/Hydrochlorothiazide ..., Linatil comp, Renitec comp, Synerpril
<i>kandesartan</i> + <i>hydroklortiazid</i>	⇔ Candesartan/Hydrochlorothiazide ..., Atacand Plus, Candemox Comp, Candesartad Comp, Candexetil Comp
<i>losartan</i> + <i>hydroklortiazid</i>	⇔ Losartan/Hydrochlorothiazide ..., Losarstad Comp, Marozid

I andra hand**BETABLOCKERARE**

<i>metoprololsuccinat</i> *	⇔ Metoprolol ..., Bloxazoc, Metomylan, Seloken ZOC
-----------------------------	---

* Begränsad subvention; www.tlv.se

Betablockerare ges som tilläggsbehandling vid hypertoni eller vid samtidig ischemisk hjärtsjukdom, rytmrubbningar, hjärtsvikt eller migrän. Kombinationen tiazider och betablockerare medför risk för diabetogena effekter.

Tilläggsbehandling**ALDOSTERONANTAGONIST****(Mineralkortikoidreceptorantagonist, MRA)**

<i>spironolakton</i>	⇔ Spironolakton ..., Aldactone
----------------------	--------------------------------

Spironolakton är mer effektivt än övriga tilläggsmedel vid behandling av resistent hypertoni, särskilt om den är volymsberoende.

ALFABLOCKERARE

<i>doxazosin</i> *	⇔ Doxazosin ..., Alfadil, Cardura, Carduran
--------------------	---

* Begränsad subvention; www.tlv.se

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

forts.

43

Specialiserad vård

ALFA- OCH BETABLOCKERARE

<i>labetalol</i>	Trandate*
------------------	-----------

* Ingår inte i läkemedelsförmånen

Ischemisk hjärtsjukdom**Lipidsänkande behandling sid 40****TROMBOCYTHÄMMARE**

<i>acetylsalicylsyra</i>	Trombyl 75 mg/dygn
--------------------------	-----------------------

Vid misstanke om instabil kranskärlssjukdom/hjärtinfarkt ges en laddningsdos om 500 mg helst buffrad acetylsalicylsyra, t.ex. Bamyli brus-tablett. Alternativt tuggas tablett Trombyl (300 mg) för snabb effekt.

<i>klopidogrel</i>	⇔ Clopidogrel ..., Cloriocard, Grepid, Plavix
--------------------	---

Som alternativ vid ASA-överkänslighet. Vid tidigare ulcussjukdom är det säkrare att lägga till PPI till ASA än att byta till klopidogrel. Klopidogrel är även alternativ till ticagrelor som tidsbegränsat tillägg till ASA för vissa patientgrupper efter hjärtinfarkt eller efter PCI.

Rekommendationer för behandling av kranskärlssjukdom med ADP-receptorhämmare; www.janusinfo.se**Sekundärprofylax efter hjärtinfarkt****TROMBOCYTHÄMMARE**

Se ovan.

Specialiserad vård

TROMBOCYTHÄMMARE

<i>ticagrelor</i>	Brilique
-------------------	----------

Tidsbegränsad kombinationsbehandling med ASA efter instabil kranskärlssjukdom.

44 ⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

Specialiserad vård

ÖVRIGA ANTITROMBOTISKA LÄKEMEDEL

<i>bivalirudin</i>	Angiox
<i>enoxaparin</i>	Klexane
<i>fondaparinux</i>	Arixtra
<i>heparinatrium</i>	Heparin LEO

BETABLOCKERARE

<i>metoprololsuccinat</i>	⇔ Metoprolol ..., Bloxazoc, Metomylan, Seloken ZOC 100–200 mg/dygn
---------------------------	--

Lipidsänkande behandling sid 40**ACE-HÄMMARE**

Vid nedsatt vänsterkammarmfunktion, diabetes mellitus eller hypertoni

<i>ramipril</i>	⇔ Ramipril ..., Triatec måldos 10 mg/dygn
-----------------	--

Måldosen har visats minska sjuklighet och bör eftersträvas om patienten tolererar denna.

ALDOSTERONANTAGONISTER**(Mineralkortikoidreceptorantagonister, MRA)**

Vid hjärtsvikt efter hjärtinfarkt överväg

I första hand

<i>spironolakton</i>	⇔ Spironolakton ..., Aldactone 25(–50) mg/dygn
----------------------	---

Beakta risk för hyperkalemi.

I andra hand – vid endokrina biverkningar

<i>eplerenon</i>	⇔ Eplerenon ..., Inspira 50 mg/dygn
------------------	--

Beakta risk för hyperkalemi.

⇔ Kan bli föremål för generisk substitution på recept
... Generika från olika företag

45

Angina pectoris**Anfallskuiperande****NITROGLYCERIN**

<i>glyceryltrinitrat</i>	⇔ Glytrin, Nitrolingual spray
<i>glyceryltrinitrat</i>	Nitroglycerin Meda resoriblett
<i>glyceryltrinitrat</i>	Suscard buckaltablett

Specialiserad vård

<i>glyceryltrinitrat</i>	Nitroglycerin Abcur inf
--------------------------	-------------------------

Anfallsförebyggande**BETABLOCKERARE**

<i>bisoprolol</i>	⇔ Bisoprolol ..., Bisocard, Bisomyl, Bisostad, Emconcor CHF
<i>metoprololsuccinat</i>	⇔ Metoprolol ..., Bloxazoc, Metomylan, Seloken ZOC

KALCIUMANTAGONISTER

<i>amlodipin</i>	⇔ Amlodipin ..., Amlodistad, Norvasc
<i>verapamil</i>	Isoprin Retard

LÅNGVERKANDE NITRAT

<i>isosorbidmononitrat</i>	⇔ Isosorbidmononitrat ..., Imdur
----------------------------	----------------------------------

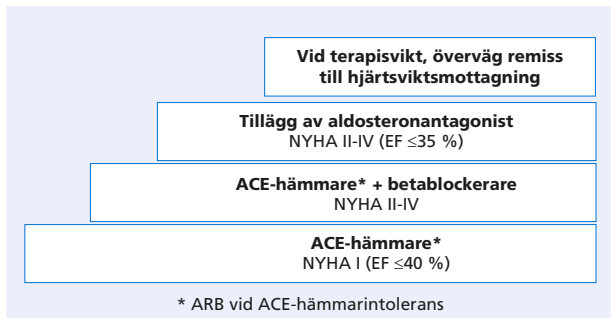
46 ⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

Hjärtsvikt med bevarad systolisk vänsterkammarmfunktion (diastolisk hjärtsvikt)

Behandling av grundsjukdom (t.ex. hypertoni, förmaksflimmer) kan påverka förloppet positivt. Ingen hjärtsviktbehandling har ännu visats förbättra prognosen vid bevarad eller lätt nedsatt systolisk vänsterkammarmfunktion med ejektionsfraktion >40 (HFpEF). Symtomatisk behandling ges såsom vid hjärtsvikt med nedsatt systolisk vänsterkammarmfunktion (HFrEF).

Hjärtsvikt med nedsatt systolisk vänsterkammarmfunktion (EF ≤40 %)

Säkerställ hjärtviktsdiagnosen genom att utvärdera hjärtfunktionen. Behandla enligt hjärtsviktstrappan. Eftersträva måldoser och en hjärtfrekvens under 70 slag/minut i vila (vid sinusrytm).

Behandlingarna i "hjärtsviktstrappan" förbättrar både symtom och prognos. Titra om möjligt läkemedelsbehandlingen till måldoser. Utöver detta ges diuretika vid symtomatiskt behov. Digoxin kan övervägas vid förmaksflimmer eller symtomatiskt behov. Livsstilsåtgärder (kost och motion) är viktiga även vid hjärtsvikt.

forts.

47

Remiss till hjärtviktsmottagning på sjukhus kan med fördel utnyttjas för hjälp med diagnostik, dositering, information och fortsatt vårdplanering. Efter optimering av läkemedelsbehandlingen görs en ny evaluering av hjärtfunktionen. Vid fortsatt nedsatt ejektionsfraktion (EF ≤35 %) bör remiss skickas för ställningstagande till sviktpacemaker (CRT) och defibrillator (ICD). För CRT krävs QRS-bredd ≥130 ms.

Hjärtsvikt; www.viss.nu

Icke symtomgivande hjärtsvikt; NYHA I

ACE-HÄMMARE

<i>enalapril</i>	⇔ Enalapril ..., Renitec måldos 20–40 mg/dygn
<i>ramipril</i>	⇔ Ramipril ..., Triatec måldos 10 mg/dygn

Måldosen har visats minska sjuklighet och bör eftersträvas om patienten tolererar denna.

Vid ACE-hämmarintolerans

ANGIOTENSINRECEPTORBLOCKERARE (ARB)

<i>kandesartan</i>	⇔ Candesartan ..., Amias, Candesarstad, Candexetil, Kairasec, Kandrozid måldos 32 mg/dygn
<i>losartan</i>	⇔ Losartan ..., Losarstad måldos 150 mg/dygn

Måldosen har visats minska sjuklighet och bör eftersträvas om patienten tolererar denna.

Symtomgivande hjärtsvikt; NYHA II-IV

Läkemedel enligt ovan i kombination med

BETABLOCKERARE

<i>bisoprolol</i>	⇔ Bisoprolol ..., Bisocard, Bisomyl, Bisostad, Emconcor CHF måldos 10 mg/dygn
-------------------	--

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

48

<i>metoprololsuccinat</i>	⇔ Metoprolol ..., Bloxazoc, Metomylan, Seloken ZOC måldos 200 mg/dygn
---------------------------	--

Måldosen har visats minska sjuklighet och bör eftersträvas om patienten tolererar denna.

Symtomgivande hjärtsvikt (NYHA II-IV) och måttlig till uttalad nedsättning av vänsterkammarmfunktionen (EF ≤35%)

Läkemedel enligt ovan i kombination med

ALDOSTERONANTAGONISTER

(Mineralkortikoidreceptorantagonister, MRA)

I första hand

<i>spironolakton</i>	⇔ Spironolakton ..., Aldactone 25(–50) mg/dygn
----------------------	---

Lägg till efter fullgod basbehandling. Beakta risk för hyperkalemi.

I andra hand – vid endokrina biverkningar

<i>eplerenon</i>	⇔ Eplerenon ..., Inspra 50 mg/dygn
------------------	---------------------------------------

Beakta risk för hyperkalemi.

Specialiserad vård

För patienter med EF ≤35 % och symtom trots optimal behandling enligt hjärtsviktstrappan ovan

<i>sakubitril + valsartan</i>	Entresto*
-------------------------------	-----------

Remiss till hjärtviktsmottagning för handläggning enligt protokoll för nationellt ordnat införande. Observera att läkemedlet inte ska kombineras med ACE-hämmare.

Överväg vid hjärtfrekvens ≥75 slag/minut i vila hos patienter med sinusrytm och EF ≤35 % som förblir i NYHA II-IV trots fullgod läkemedelsbehandling enligt ovan (särskilt betablockerare i maximal tolererad dos).

<i>ivabradin</i>	Procoralan*
------------------	-------------

* Begränsad subvention; www.tlv.se

⇔ Kan bli föremål för generisk substitution på recept
... Generika från olika företag

forts. 49

Symtomatisk hjärtviktsbehandling

DIURETIKA

<i>bendroflumetiazid*</i>	⇔ Bendroflumetiazid ..., Salures
<i>furosemid</i>	⇔ Furosemid ..., Furix, Impugan
<i>furosemid</i>	Lasix Retard
<i>hydroklortiazid*</i>	⇔ Hydroklortiazid ..., Esidrex

* Tiazider har sämre effekt vid nedsatt njurfunktion. Ska inte användas vid eGFR <30 ml/min.

Vid hypokalemi

I första hand

<i>spironolakton</i>	⇔ Spironolakton ..., Aldactone
----------------------	--------------------------------

I andra hand

<i>amilorid</i>	Amilorid Mylan
<i>kaliumpklorid</i>	⇔ Kaliumklorid ..., Kaleorid

Vid järnbrist med eller utan anemi

<i>järnkarboxymaltos</i>	Ferinject* inj
--------------------------	----------------

* Begränsad subvention; www.tlv.se

Vid förmaksflimmer eller som symtomatisk tilläggsbehandling vid svår hjärtsvikt

<i>överväg digoxin</i>	Digoxin BioPhausia
------------------------	--------------------

Ska användas i låg dos.

Förmaksflimmer, förmaksfladder

Ta ställning till tromboemboliprofylax med antikoagulantia, se nedan. Valet mellan frekvensreglerande och rytmreglerande strategi styrs huvudsakligen av patientens symtom och påverkar inte prognosen. Behandla bakomliggande sjukdomar och riskfaktorer som hypertoni.

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

50

Frekvensreglering

God frekvensreglering är viktigt vid förmaksflimmer/-fladder. Digoxin rekommenderas inte som monoterapi för frekvensreglering.

I första hand

<i>bisoprolol</i>	⇔ Bisoprolol ..., Bisocard, Bisomyl, Bisostad, Emconcor CHF
<i>metoprololsuccinat</i>	⇔ Metoprolol ..., Bloxazoc, Metomylan, Seloken ZOC
<i>verapamil</i>	Isoptin Retard (i tvådos)

I andra hand – vid otillräcklig effekt, överväg tillägg av

<i>digoxin</i>	Digoxin BioPhausia
----------------	--------------------

Rytmreglering

Vid symptomatiskt förmaksflimmer/-fladder bör elkonvertering, antiarytmikabehandling och invasiv åtgärd övervägas. Dessa behandlingar styrs via specialistvården. Antiarytmiska läkemedel kan ge allvarliga biverkningar. Beakta tillkomst av kontraindikationer under pågående behandling (t.ex. hjärtsvikt, ischemisk hjärtsjukdom, njursvikt, QT-förlängning). Sätt ut antiarytmika vid övergång från paroxysmalt till permanent/kroniskt flimmer/fladder.

Specialiserad vård

ANTIARYTMIKA

I första hand

<i>dronedaron*</i>	Multaq
<i>flekainid**</i>	Tambacor

* Begränsad subvention; www.tlv.se

** Bör vanligen kombineras med betablockerare

I andra hand – vid strukturell hjärtsjukdom

<i>amiodaron</i>	Cordarone tablett Amiodaron Hameln inj
------------------	---

Amiodaron och dronedaron interagerar med antikoagulantia.

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

forts.

51

Tromboemboliprofylax

Använd riskskattning med CHA₂DS₂-VASc för ställningstagande till antitrombotisk behandling. CHA₂DS₂-VASc ≥2 för män och ≥3 för kvinnor innebär indikation för antikoagulantibehandling. Vid CHA₂DS₂-VASc =1 för män och =2 för kvinnor: överväg antikoagulantibehandling, framför allt vid ålder över 65 år. Risken för tromboembolism ökar kontinuerligt med stigande ålder. Försök att åtgärda påverkbara riskfaktorer för blödning såsom högt blodtryck och överkonsumtion av alkohol. Undvik preparat som ökar blödningsrisken, t.ex. COX-hämmare (NSAID), SSRI och omega-3-fettsyror. Hos sköra äldre patienter med hög blödningsrisk måste en klinisk bedömning göras angående nyttan av behandlingen.

Vid förmaksflimmer, skatta alltid strokerisken och ta ställning till tromboemboliprofylax med antikoagulantia.

Perorala antikoagulantia

Samtliga perorala antikoagulantia ställer särskilda krav på patientinformation och systematisk uppföljning med kontroll av compliance, njurfunktion, eventuella interaktioner med andra läkemedel samt blödningsrisken. Man ska ha samma respekt för nya orala antikoagulantia (NOAK) som för warfarin. NOAK är kontraindicerade vid mekanisk hjärtklaff och vid signifikant mitralisstenos.

Patienten ska förses med antikoagulantibricka för respektive läkemedel och varning ska noteras i den elektroniska journalen.

Beprövade reverseringsrutiner finns för warfarin och en specifik antidot finns mot dabigatran. För samtliga NOAK finns möjlighet att mäta plasmakoncentrationer.

ASA rekommenderas inte på indikationen förmaksflimmer eftersom det ger avsevärt sämre skydd än antikoagulantia mot tromboembolisk stroke, utan att vara säkrare.

För mer detaljerad information, **Aktuella rekommendationer och praktiska råd om orala antikoagulantia**; www.janusinfo.se.

52

Det finns ingen anledning att byta en välfungerande antikoagulantia-behandling. Vid nyinsättning rekommenderas:

I första hand

DIREKTVERKANDE FAKTOR Xa-HÄMMARE

<i>apixaban</i>	Eliquis
-----------------	---------

Apixaban är minst njurfunktionsberoende för sin eliminering bland aktuella NOAK, men har inte dokumenterats vid eGFR <25 ml/min.

I andra hand

DIREKTVERKANDE TROMBINHÄMMARE

<i>dabigatran</i>	Pradaxa
-------------------	---------

Alternativ till apixaban vid biverkningar och/eller risk för betydelsefulla läkemedelsinteraktioner via cytokrom P450. Var försiktig hos äldre patienter med nedsatt njurfunktion. Dabigatran är kontraindicerat vid eGFR <30 ml/min.

ANTIVITAMIN K-LÄKEMEDEL

<i>warfarin</i>	Waran innehåller blått färgämne, indigokarmín
<i>warfarin</i>	Warfarin Orion

Observera att warfarin ska användas för patienter med mekanisk klaff eller signifikant mitralisstenos.

Av säkerhetsskäl rekommenderas särskild dosett för vita warfarin-tabletter för att särskilja dessa från andra tabletter.

PK-INR mätvärde: mellan 2,0 och 3,0. För vissa patienter kan självtstning och eventuellt egen dosjustering vara aktuellt.

Information till förskrivare om självtstning och egenvård vid behandling med warfarin; www.janusinfo.se

Antikoagulantibehandling vid förmaksflimmer; www.janusinfo.se

Broschyren **Orala antitrombotiska läkemedel vid blödning och inför kirurgi** finns på www.janusinfo.se och kan beställas via e-post medicinsk.fortbildning@sl.se.

Sekundärprevention efter TIA/ischemisk stroke vid kardiell embolikälla sid 86

53

Klaffsjukdom och medfödda vitier

Endokarditprofylax sid 72

Antikoagulantibehandling; www.viss.nu

Warfarin är det antikoagulantium som ska användas av patienter med mekanisk klaff.

Perifer artärsjukdom

Hälsosamma levnadsvanor

- Gångträning; www.fyss.se
- Rekommendera rökstopp och erbjud stödande insats.

Nikotinberoende sid 112

Blodtryckssänkande behandling

Målbloodtryck 130–135/80–85 mmHg. **Hypertoni** sid 41

Blodsockerreglering

Diabetes mellitus sid 22

TROMBOCYTHÄMMANDE LÄKEMEDEL

<i>acetylsalicylsyra</i>	Trombyl 75 mg/dygn
--------------------------	-----------------------

eller

<i>klopidogrel</i>	⇔ Clopidogrel ..., Cloriocard, Grepid, Plavix
--------------------	---

Vid tidigare ulcusjukdom är det säkrare att lägga till PPI till ASA än att byta till klopidogrel.

Lipidsänkande behandling sid 40

Venös tromboembolisk sjukdom (VTE)

Hälsosamma levnadsvanor

- Övervikt är en riskfaktor för insjuknande, samt för recidiv efter genomgången VTE.

Immobilisering är en riskfaktor för insjuknande.

Beakta blödningsrisken, t.ex. vid nedsatt njurfunktion.

⇔ Kan bli föremål för generisk substitution på recept
... Generika från olika företag

54

Profylax

I samband med kirurgi och vid immobilisering

LÅGMOLEKYLÄRA HEPARINER

<i>dalteparin</i>	Fragmin
<i>tinzaparin</i>	Innohep

Vid elektiv ortopedisk höft- och knäplastik

LÅGMOLEKYLÄRA HEPARINER

<i>dalteparin</i>	Fragmin
<i>tinzaparin</i>	Innohep

DIREKTVERKANDE FAKTOR Xa-HÄMMARE

<i>apixaban</i>	Eliquis
-----------------	---------

Behandling

I väntan på diagnostik är det viktigt att initiera behandling, lämpligen med lågmolekylärt heparin. Efter akut venös trombos eller akut lungemboli rekommenderas ett uppföljande läkarbesök inom tre månader för utvärdering av antikoagulantibehandling och ställningstagande till kompletterande utredning samt behandlingstidens längd. En redan välfungerande antikoagulantibehandling behöver inte bytas.

Vid okomplicerad VTE

I första hand

DIREKTVERKANDE FAKTOR Xa-HÄMMARE

<i>apixaban</i>	Eliquis
-----------------	---------

Apixaban är minst njurfunktionsberoende för sin eliminering bland aktuella NOAK, men har inte dokumenterats vid eGFR <25 ml/min.

I andra hand

DIREKTVERKANDE TROMBINHÄMMARE

<i>dabigatran</i>	Pradaxa
-------------------	---------

Lågmolekylärt heparin ska ges i behandlingsdos i 5 dagar innan dabigatran sätts in. Alternativ till apixaban vid biverkningar och/eller risk för betydelsefulla läkemedelsinteraktioner. Var särskilt försiktig hos äldre patienter. Dabigatran är mindre lämpligt vid måttligt till kraftigt nedsatt njurfunktion och kontraindicerat vid eGFR <30 ml/min. Antidot mot dabigatran finns.

forts.

55

Vid komplicerad VTE, VTE på ovanlig lokalisation, svår koagulationsrubning, ökad risk för slemhinneblödningar, uttalat nedsatt njurfunktion eller behov av samtidig trombocythämning

ANTIVITAMIN K-LÄKEMEDEL

<i>warfarin</i>	Waran innehåller blått färgämne, indigokarmin
<i>warfarin</i>	Warfarin Orion

Av säkerhetsskäl rekommenderas särskild dosett för vita warfarintabletter för att särskilja dessa från andra tabletter.

LÅGMOLEKYLÄRA HEPARINER

<i>dalteparin</i>	Fragmin
<i>tinzaparin</i>	Innohep

Vid cancerassocierad VTE

LÅGMOLEKYLÄRA HEPARINER

<i>dalteparin</i>	Fragmin
<i>tinzaparin</i>	Innohep

För aktuell information om perorala antikoagulantia, se www.viss.nu och www.janusinfo.se.

Specialiserad vård

OFRAKTIONERAT HEPARIN

<i>heparinnatrium</i>	Heparin LEO
-----------------------	-------------

PENTASACKARID

<i>fondaparinux</i>	Arixtra
---------------------	---------

TROMBOLYTISK/FIBRINOLYTISK VERKANDE LÄKEMEDEL

<i>alteplas</i>	Actilyse
-----------------	----------

56

Hemostatiskt verkande läkemedel**K-VITAMIN**

<i>fytomenadion</i>	Konakion Novum inj
---------------------	--------------------

För användning av Konakion Novum, se www.viss.nu.

FIBRINOLYSHÄMMANDE LÄKEMEDEL

<i>tranexamsyra</i>	⇔ Tranexamsyra ..., Cyklokapron, Cyklonova tablett, Cyklokapron brustablett
---------------------	---

Specialiserad vård

FRISÄTTARE AV VON WILLEBRAND-FAKTORN OCH FAKTOR VIII

<i>desmopressin</i>	Octostim
---------------------	----------

FIBRINOLYSHÄMMANDE LÄKEMEDEL

<i>tranexamsyra</i>	Cyklokapron inj
---------------------	-----------------

PROTROMBINKOMPLEXKONCENTRAT

<i>koagulationsfaktorer II, VII, IX, X</i>	Confidex
--	----------

Protrombinkomplexkoncentrat är förstahandsalternativ vid allvarlig blödning under warfarinbehandling och ges tillsammans med Konakion Novum. Protrombinkomplexkoncentrat används också i vissa fall med allvarlig blödning hos patienter som behandlas med faktor-Xa-hämmare.

Se vidare **Profylax mot och reversering av blödning orsakad av antivitamin-K (AVK)-läkemedel**; www.lakemedelsverket.se. Vid blödning under behandling med andra antikoagulantia, se **Orala antitrombotiska läkemedel vid blödning och inför kirurgi**; www.janusinfo.se.

57

Hud- och könssjukdomar**Mjukgörare**

Förskrivning med subvention av mjukgörare bör förbehållas patienter med eksem, psoriasis och iktyos.

<i>glycerol</i>	Miniderm
<i>karbamid</i>	Canoderm

Glukokortikoider för utvärtes bruk**GRUPP I – MILT VERKANDE**

<i>hydrokortison</i>	Hydrokortison CCS
<i>hydrokortison</i>	Mildison Lipid

GRUPP II – MEDELSTARKT VERKANDE

<i>hydrokortisonbutyrat</i>	Locoid
<i>klobetason</i>	Emovat

GRUPP III – STARKT VERKANDE

<i>betametason</i>	Betnovat
<i>mometason</i>	⇔ Mometason ..., Elocon kräm, Ovixan kräm
	⇔ Mometason ..., Demoson, Elocon salva
	⇔ Ovixan, Elocon kutan lösning

Hudmykoser**Jästsvamp****Pityriasis versicolor**

<i>ketokonazol</i>	⇔ Ketokonazol ... schampo
--------------------	---------------------------

58

Intertriginös dermatit**I första hand**

<i>klotrimazol</i>	Canesten
<i>mikonazol</i> + <i>hydrokortison</i>	⇔ Cortimyk, Daktacort

I andra hand – vid otillräcklig effekt

<i>ekonazol</i> + <i>triamcinolon</i>	Pevisone
--	----------

Vaginit, vaginos sid 34

Dermatofyter (trådsvamp)

<i>terbinafin</i>	⇔ Terbinafin ..., Terbisil <i>kräm</i>
-------------------	--

Nagelmykoser**Lindrigt nagelengagemang**

Enstaka naglar med engagemang av endast distala halvan av nageln.

<i>amorolfin</i>	⇔ Amorolfine ..., Finail, Loceryl <i>nagellack</i>
------------------	--

Utbrett nagelengagemang

Behandling enbart vid påtagliga besvär och laboratorieverifierad dermatofytinfektion.

<i>terbinafin</i>	⇔ Terbinafin ... <i>tablett</i>
-------------------	---------------------------------

Terbinafin tablett kan kombineras med amorolfin nagellack för bättre effekt och minskad risk för recidiv.

Urtikaria**ANTIISTAMINER****I första hand**

<i>desloratadin</i>	⇔ Desloratadin ..., Aerius, Dasselta
---------------------	--------------------------------------

I andra hand – vid otillräcklig effekt

<i>cetirizin</i>	⇔ Cetirizin ..., Cetimax, Vialerg
------------------	-----------------------------------

Urtikaria; www.viss.nu⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

59

Akne**Lindrig-medelsvår akne****Lokalbehandling**

<i>adapalen</i>	Differin
<i>azelainsyra</i>	Finacea <i>gel</i>
<i>azelainsyra</i>	Skinoren <i>kräm</i>
<i>bensoylperoxid</i>	Basiron AC*
<i>adapalen</i> + <i>bensoylperoxid</i>	Epiduo

* Ingår inte i läkemedelsförmånen

Medelsvår akne – om lokalbehandling inte är tillräcklig, tillägg av

<i>lymocyklin</i>	⇔ Lymecline ..., Tetralysal
-------------------	-----------------------------

Ska ges i fulldos och behandlingen bör pågå i 3 månader. Efter avslutad antibiotikabehandling bör patienten fortsätta med antibiotikafri lokalbehandling under lång tid. För kvinnor med behov av antikonception kan lokalbehandling istället kombineras med lämplig kombinerad hormonell antikonception.

Akne; www.viss.nuBehandling av akne; www.lakemedelsverket.se**Rosacea****Lindrig-medelsvår rosacea****I första hand**

<i>azelainsyra</i>	Finacea
--------------------	---------

I andra hand – om azelainsyra inte tolereras

<i>metronidazol</i>	⇔ Robaz, Rozex
---------------------	----------------

Medelsvår-svår rosacea

Om lokalbehandling inte är tillräcklig, tillägg av

<i>lymocyklin</i>	⇔ Lymecline ..., Tetralysal
-------------------	-----------------------------

Rosacea; www.viss.nu60 ⇔ Kan bli föremål för generisk substitution på recept
... Generika från olika företag**Psoriasis****Hälsosamma levnadsvanor**

- Rökning kan försämra psoriasis. Rekommendera rökstopp och erbjud stödande insats. **Nikotinberoende** sid 112

Barn ska alltid remitteras till hudspecialist.

Mild psoriasis**Glukokortikoider för utvärtes bruk** sid 58

På bål, extremiteter och i hårbotten: Grupp III, starkt verkande. I ansikte och i hudveck: Grupp I-II, mildt respektive medelstarkt verkande.

<i>kalcipotriol</i>	Zoriadol <i>salva</i>
<i>kalcipotriol</i> + <i>betametason</i>	⇔ Daivobet, Dovobet <i>salva</i> ⇔ Daivobet, Dovobet, Xamiol <i>gel till hårbotten</i> Enstilar <i>kutant skum</i>

Specialiserad vård

Medelsvår-svår psoriasis och när lokalbehandling är otillräcklig

Remiss till hudspecialist.

Psoriasisartrit sid 120

Psoriasis; www.viss.nuLäkemedelsbehandling av psoriasis; www.lakemedelsverket.se**I första hand**

<i>metotrexat</i>	⇔ Methotrexate ...
<i>acitretin</i>	Neotigason

I andra hand

<i>etanercept</i>	Benepali
<i>infliximab</i>	⇔ Inflectra*, Remsima

* Inflectra är upphandlat för SLL 2017. Inflectra och Remsima är utbytbara enligt Läkemedsverket och kan bli föremål för generisk substitution vid förskrivning på recept.

I tredje hand

<i>adalimumab</i>	Humira
-------------------	--------

⇔ Kan bli föremål för generisk substitution på recept
... Generika från olika företag

61

Atopiskt eksem**I första hand****Glukokortikoider för utvärtes bruk** sid 58

Specialiserad vård

I andra hand

<i>pimekrolimus*</i>	Elidel <i>kräm</i>
<i>takrolimus</i>	Protopic <i>salva</i>

* Begränsad subvention; www.tlv.se**Seborroiskt eksem**

<i>ketokonazol</i>	⇔ Ketokonazol ... <i>schampo</i>
<i>mikonazol</i> + <i>hydrokortison</i>	⇔ Cortimyk, Daktacort

Seborroiskt eksem hos vuxna; www.viss.nu**Aktinisk keratos**Samtliga patienter som söker för eller behandlas för aktiniska keratoser ska få solskyddsråd (www.stralsakerhetsmyndigheten.se) och rekommenderas solskyddsmedel med lägst solskyddsfaktor 30. Läkare inom primärvården kan behandla aktinisk keratos med imikvimod om diagnos kan ställas med hög säkerhet. Vid diagnostisk osäkerhet eller om otillräcklig effekt konstateras vid behandlingskontroll, remittera till hudläkare.

<i>imikvimod</i>	Zyclara
------------------	---------

Huvudlöss

På grund av ökad resistens hos huvudlöss mot läkemedel är medicintekniska produkter förstahandsval. De finns att köpa på apotek. Medel som innehåller dimetikon kan vara att föredra.

Behandling av huvudlöss; www.lakemedelsverket.se62 ⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

Skabb

Skabbdjur bör ha påvisats innan behandling inleds.

bensylbensoat Tenutex*
+ *disulfiram*

* Ingår inte i läkemedelsförmånen

Sexuellt överförbara sjukdomar

Klamydia

doxycyklin ⇔ Doxycyklin ..., Doxyferm

Vid graviditet, se www.medsocinet.se/infpreg.

Kondylom

podofyllotoxin Wartec

Podofyllotoxin är kontraindicerat vid graviditet.

Mycoplasma genitalium

azitromycin ⇔ Azithromycin ..., Azitromax
500 mg x 1 första dygnet,
sedan 250 mg x 1 i 4 dygn

Klamydia, Kondylom, Mycoplasma genitalium; www.viss.nu
Sexuellt överförbara bakteriella infektioner;
www.lakemedelsverket.se

Genital herpes sid 72

Impetigo sid 70

Hud- och mjukdelinfektioner sid 69

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

63

Infektioner

Det förekommer överanvändning av antibiotika, framför allt vid övre luftvägsinfektioner, asymtomatisk bakteriuri och bensår.

Penicillinallergi

Allergi mot penicillin (Pc) avser en IgE- och histaminmedierad snabb överkänslighetsreaktion som yttrar sig i till exempel astma, urtikaria eller anafylaxi. Detta är ovanligt men bör alltid utredas med diagnostisk testmetod. Icke-klande hudmanifestationer eller gastrointestinala störningar är vanliga under antibiotikabehandling men förknippas inte med äkta Pc-allergi. Vid osäker anamnes med misstanke om Pc-överkänslighet av mindre allvarlig karaktär bör testdos övervägas. Se vårdprogram för infektioner i öppenvård; Strama Stockholm, www.janusinfo.se.

Övre luftvägsinfektioner

Vårdprogram för luftvägsinfektioner i öppenvård;
Strama Stockholm, www.janusinfo.se

Akut otitis media

För barn 1–12 år rekommenderas aktiv expektans i 2–3 dygn. Undantag görs vid allmänpåverkan, perforerad otit samt för barn under 2 år med bilateral otit.

fenoximetylpenicillin (PcV) 25 mg/kg x 3 i 5 dygn (max 1,6 g x 3)

Vid öronsekretion hos barn med rörbehandling

Terracortril med polymyxin B 3–5 droppar x 3 i 5 dygn

Terapisvikt vid akut otitis media

amoxicillin 20 mg/kg x 3 i 10 dygn (max 750 mg x 3)

Alternativt enligt odlings svar.

Recidiv av akut otitis media – inom 4 veckor

fenoximetylpenicillin (PcV) 25 mg/kg x 3 i 10 dygn (max 1,6 g x 3)

amoxicillin 20 mg/kg x 3 i 10 dygn (max 750 mg x 3)

Alternativt enligt odlings svar.

64

Pc-allergi

Ery-Max 10 mg/kg x 4 i 7 dygn (max 250 mg x 4)
mixturlgranulat till oral suspension

Diagnostik, behandling och uppföljning av akut mediaotit (AOM);
www.lakemedelsverket.se

Akut streptokocktonsillit

fenoximetylpenicillin (PcV) 12,5 mg/kg x 3 i 10 dygn (max 1 g x 3)

Recidiv av streptokocktonsillit – inom 4 veckor

Verifiera diagnosen

klindamycin vuxna 300 mg x 3 i 10 dygn, barn 5 mg/kg x 3 i 10 dygn
(max 300 mg x 3)

cefadroxil* vuxna 500 mg x 2 i 10 dygn, barn 15 mg/kg x 2 i 10 dygn
(max 500 mg x 2)

* Restriktiv användning för att minska risken för selektion av ESBL-producerande bakterier.

Pc-allergi

klindamycin vuxna 300 mg x 3 i 10 dygn, barn 5 mg/kg x 3 i 10 dygn
(max 300 mg x 3)

Handläggning av faryngotonsilliter i öppenvård;

www.lakemedelsverket.se

Akut maxillarsinuit

Expektans rekommenderas vid symtom <10 dygn vid förkylning med purulent snuva och måttlig smärta över bihålorna.

fenoximetylpenicillin (PcV) 25 mg/kg x 3 i 7 dygn (max 1,6 g x 3)

Pc-allergi och >8 år

doxycyklin 200 mg x 1 i 3 dygn, sedan 100 mg x 1 i 4 dygn

Läkemedelsbehandling av rinosinuit; www.lakemedelsverket.se

65

Nedre luftvägsinfektioner

Vårdprogram för luftvägsinfektioner i öppenvård; Strama Stockholm,
www.janusinfo.se

Farmakologisk behandling av nedre luftvägsinfektioner i öppenvård; www.lakemedelsverket.se

Behandla inte okomplicerad akut bronkit med antibiotika.

Hälsosamma levnadsvanor

- Ge rökare råd om rökstopp i samband med nedre luftvägsinfektion.
Nikotinberoende sid 112

Akut bronkit

Antibiotikabehandla inte i övrigt lungfrisk patient oavsett etiologi (virus, mykoplasma, andra bakterier).

Pneumoni hos vuxna

fenoximetylpenicillin (PcV) 1 g x 3 i 7 dygn

Underliggande KOL

amoxicillin 500–750 mg x 3 i 7 dygn

Misstanke om mykoplasma och vid Pc-allergi

doxycyklin 200 mg x 1 i 3 dygn, sedan 100 mg x 1 i 4 dygn

Pneumoni hos barn

Barn 0–5 år

amoxicillin 20 mg/kg x 3 i 5 dygn

Barn >5 år

fenoximetylpenicillin (PcV) 25 mg/kg x 3 i 7 dygn (max 1,6 g x 3)

Misstanke om mykoplasma och vid Pc-allergi

Ery-Max 10 mg/kg x 4 i 7 dygn (max 250 mg x 4)
mixturlgranulat till oral suspension

66

Barn >8 år

doxycyklin 2 mg/kg x 1 i 7 dygn (max 100 mg x 1)

Exacerbation av KOL

Ökad sputumvolym, ökad sputumpurulens och ökad dyspné (minst två kriterier).

amoxicillin 500–750 mg x 3 i 5–7 dygn

doxycyklin 200 mg x 1 i 3 dygn, sedan 100 mg x 1 i 4 dygn

Influensa

Behandling och profylax av influensa med antivirala medel; www.lakemedelsverket.se

Vaccination mot influensa sid 126, 127

Behandla inte asymtomatisk bakteriuri (ABU) hos äldre och urinodla endast vid symtom från urinvägarna.

Urinvägsinfektioner

Vårdprogram för urinvägsinfektioner i öppenvård;

Strama Stockholm, www.janusinfo.se

Cystit; www.viss.nu

Urinvägsinfektion hos barn och ungdomar; www.viss.nu

Växelbruk rekommenderas för att minska risken för resistensutveckling.

Cystit hos kvinnor

nitrofurantoin 50 mg x 3 i 5 dygn (inte vid eGFR <40 ml/min)

pivmecillinam 200 mg x 3 i 5 dygn

pivmecillinam 400 mg x 2-3 i 3 dygn (<50 års ålder med sporadisk UVI)

Alternativ vid odlingsverifierat känslig stam

trimetoprim 160 mg x 2 i 3 dygn

forts. 67

Bakteriuri och cystit hos gravida

Odlar först.

nitrofurantoin 50 mg x 3 i 5 dygn (inte vid eGFR <40 ml/min, inte vid förlösning)

pivmecillinam 200 mg x 3 i 5 dygn

cefadroxil* 500 mg x 2 i 5 dygn

* Restriktiv användning för att minska risken för selektion av ESBL-producerande bakterier.

Cystit hos män

Odlar först. Bevaka odlingsvar och resistensbestämning.

nitrofurantoin 50 mg x 3 i 7 dygn (inte vid eGFR <40 ml/min)

pivmecillinam 200 mg x 3 i 7 dygn

Pyelonefrit hos vuxna

Odlar först. Bevaka odlingsvaret – risk för resistens.

ciprofloxacin 500 mg x 2 i 7 dygn (kvinnor), 10–14 dygn (män)**

trimetoprim + sulfametoxazol 160 mg/800 mg x 2 i 10–14 dygn**

** Anpassa dosen till njurfunktionen.

Cystit hos barn <2 år

Alla barn <2 år med urinvägsinfektion ska remitteras till barnakut, oavsett feber och CRP.

Cystit hos barn ≥2 år

Odlar först.

nitrofurantoin*** 1,5 mg/kg x 2 i 5 dygn (inte vid eGFR <40 ml/min) (max 50 mg x 3)

pivmecillinam 200 mg x 3 i 5 dygn till barn över 30 kg

cefadroxil* 12,5 mg/kg x 2 i 5 dygn (max 500 mg x 2)

Alternativ vid odlingsverifierat känslig stam

trimetoprim 3 mg/kg x 2 i 3 dygn (max 160 mg x 2)

* Restriktiv användning för att minska risken för selektion av ESBL-producerande bakterier.

*** Tabletterna går att krossa och blanda i vätska eller mat.

68

Pyelonefrit hos barn

Alla barn 0–15 år med misstänkt akut pyelonefrit ska remitteras till barnakut för utredning och behandling.

Hud- och mjukdelsinfektioner

Vårdprogram för hud- och mjukdelsinfektioner; Strama Stockholm, www.janusinfo.se

Farmakologisk behandling av bakteriella hud- och mjukdelsinfektioner; www.lakemedelsverket.se

Borrelia (solitärt erytema migrans)

Vuxna

fenoximetylpencillin (PcV) 1 g x 3 i 10 dygn (2 g x 3 till gravida)

Vid Pc-allergi, multipla erytem eller samtidig feber

doxycyklin 100 mg x 2 i 10 dygn

Barn

fenoximetylpencillin (PcV) 25 mg/kg x 3 i 10 dygn (max 1 g x 3)

Vid Pc-allergi, multipla erytem eller samtidig feber, se **Läkemedelsbehandling av borreliainfektion;** www.lakemedelsverket.se.

Infekterade hund-, katt- eller människobett

Odlar först, ange typ av bett på remissen. Klindamycin, erytromycin, perorala cefalosporiner och flukloxacillin (isoxazolylpenicillin) är inte verksamma mot *Pasteurella multocida*, huvudpatogen vid katt- och hundbett.

Hund- och människobett

Vuxna

amoxicillin + klavulansyra 500 mg x 3 i 10 dygn

Barn

amoxicillin + klavulansyra 20 mg/kg x 3 i 10 dygn (max 500 mg x 3)

forts.

69

Kattbett

Vuxna

fenoximetylpencillin (PcV) 1 g x 3 i 10 dygn

Barn

fenoximetylpencillin (PcV) 25 mg/kg x 3 i 10 dygn (max 1,6 g x 3)

Pc-allergi

Vuxna

trimetoprim + sulfametoxazol 160 mg/800 mg x 2 i 10 dygn

Barn

trimetoprim + sulfametoxazol 8 mg/ml + 40 mg/ml 0,4 ml/kg x 2 i 10 dygn (max 160 mg/800 mg x 2)

Sårinfektioner

Rodnad och måttlig sekretion ingår i normal sårläggning. Odlar före eventuell antibiotikabehandling.

Vuxna

flukloxacillin 750 mg–1 g x 3 i 7–10 dygn

Barn

flukloxacillin 25 mg/kg x 3 i 7–10 dygn (max 750 mg x 3)

cefadroxil* 12,5 mg/kg x 2 i 7–10 dygn (max 500 mg x 2)

* Restriktiv användning för att minska risken för selektion av ESBL-producerande bakterier.

Pc-allergi

klindamycin vuxna 300 mg x 3 i 7–10 dygn, barn 5 mg/kg x 3 i 7–10 dygn (max 300 mg x 3)

Impetigo

Lindriga förändringar

Tvål och vatten

Måttliga förändringar

retapamulin (Altargo) salva x 2 i 5 dygn

70

Utbredda förändringar

Barn

flukloxacillin 25 mg/kg x 3 i 7–10 dygn (max 750 mg x 3)

cefadroxil* 12,5 mg/kg x 2 i 7–10 dygn (max 500 mg x 2)

* Restriktiv användning för att minska risken för selektion av ESBL-producerande bakterier.

Vuxna

flukloxacillin 750 mg–1 g x 3 i 7–10 dygn

Infekterade arteriella eller venösa bensår

Vid arteriella sår bör cirkulationen bedömas och optimeras. Vid venösa sår är behandlingen en effektiv kompression. Bensår är sällan infekterade, var därför återhållsam med antibiotikabehandling.

Antibiotika påskyndar läkningen endast vid klara kliniska tecken på infektion som ökande lokal rodnad, smärta, purulent sekretion och feber. Odla först och behandla inte gramnegativa tarmbakterier.

Streptokockinfektion

fenoximetylpenicillin (PcV) 1 g x 3 i 10–14 dygn

Stafylokockinfektion

flukloxacillin 750 mg–1 g x 3 i 10–14 dygn

Pc-allergi

klindamycin 300 mg x 3 i 10–14 dygn

Erysipel

Erysipel (rosfeber) orsakas av betahemolytiska streptokocker. Akut insjuknande med feber och välvavgränsad, värmeökad hudrodnad. Ofta ses initialt en ökad utbredning av rodnaden efter insatt behandling, medan febern sjunker snabbt.

fenoximetylpenicillin (PcV) 1 g x 3 i 10–14 dygn (2 g x 3 vid vikt >90 kg)

Pc-allergi

klindamycin 300 mg x 3 i 10–14 dygn

forts.

Herpes zoster hos immunkompetent

Alla patienter över 50 år samt de med komplicerad bältros t.ex. zoster oticus eller ophthalmicus bör behandlas. Behandling påbörjas snarast inom 72 timmar från utslagsdebuten. Vid zoster ophthalmicus ska sedvanlig behandling sättas in så fort som möjligt, därefter kontaktas ögonläkare för undersökning.

valaciklovir 500 mg 2 x 3 i 7 dygn

Dosreduktion vid nedsatt njurfunktion.

Genital herpes

valaciklovir 500 mg x 2 i 5–10 dygn vid primärinfektion och i 5 dygn vid skov

Farmakoterapi vid herpes simplex-, varicella- och herpes zoster-infektioner; www.lakemedelsverket.se

Endokarditprofylax

Antibiotikapofylax rekommenderas inte rutinmässigt vid orala ingrepp. Profylax kan övervägas efter individuell bedömning av ansvarig läkare till patienter med hög risk för endokardit såsom tidigare genomgången endokardit, förekomst av klaffprotes eller cyanotiskt hjärtvitium vid särskilda riskingrepp.

Indikationer för antibiotikapofylax i tandvården; www.lakemedelsverket.se.

Perorala antibiotika

<i>amoxicillin</i>	⇔ Amoxicillin ..., Amimox
<i>amoxicillin + klavulansyra</i>	⇔ Amoxicillin/Clavulanic acid ..., Amoxicillin/Klavulansyra ..., Bioclavid, Spektramox
<i>cefadroxil*</i>	⇔ Cefadroxil ...
<i>ciprofloxacin*</i>	⇔ Ciprofloxacin ...
<i>doxycyklin</i>	⇔ Doxycyklin ..., Doxyferm
<i>erytromycin</i>	⇔ Ery-Max
<i>fenoximetylpenicillin (PcV)</i>	⇔ Fenoximetylpenicillin ..., Avopenin, Kåvepenin, Tikacillin
<i>flukloxacillin</i>	⇔ Flukloxacillin ..., Heracillin

* Restriktiv användning för att minska risken för selektion av ESBL-producerande bakterier.

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek ... Generika från olika företag

<i>klindamycin</i>	⇔ Clindamycin ..., Dalacin
<i>metronidazol</i>	⇔ Flagyl
<i>nitrofurantoin</i>	⇔ Nitrofurantoin ..., Furodantin
<i>pivmecillinam</i>	⇔ Penomax, Selexid
<i>trimetoprim</i>	⇔ Idotrim tablett Trimetoprim Meda <i>mixtur</i>
<i>trimetoprim + sulfametoxazol</i>	⇔ Bactrim Bactrim forte, Eusaprim forte

Specialiserad vård

Intravenösa antibiotika

Vid användning av intravenösa antibiotika är det viktigt att beakta följande principer:

- Vid akut livshotande infektion som svår sepsis eller bakteriell meningit är det avgörande för prognosen att omedelbart sätta in baktericida antibiotika.
- Ta alltid blododling och andra relevanta odlingar innan intravenös antibiotika ges för att kunna optimera behandlingen efter odlings-svar. Dock ska inte svårigheter att få odlingar fördröja behandling med antibiotika vid livshotande infektioner.
- Sträva efter att minska användningen av cefalosporiner. Dessa kan ofta ersättas av antibiotika med smalare spektrum. Om bredare täckning önskas kan kombination med aminoglykosid övervägas initialt.
- Peroperativ antibiotikapofylax ska utgöras av en eller ett fåtal doser och ges högst ett dygn.

Vårdprogram för antibiotikaanvändning i slutna vård och särskilda boendeformer; Strama Stockholm, www.janusinfo.se.

För att undvika utbyte, ordinaera upphandlat preparat. Aktuella preparat anges i beställningssystemet Proceedo och på www.janusinfo.se.

<i>ampicillin</i>	⇔ Doktacillin
<i>bensylpenicillin</i>	⇔ Benzylpenicillin Panpharma
<i>cefotaxim*</i>	⇔ Cefotaxim Sandoz
<i>ceftazidim*</i>	⇔ Ceftazidim Sandoz

* Restriktiv användning för att minska risken för selektion av ESBL-producerande bakterier.

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek ... Generika från olika företag

forts.

Specialiserad vård

<i>ciprofloxacin*</i>	⇔ Ciprofloxacin Villerton
<i>gentamicin</i>	⇔ Gensumycin
<i>imipenem + cilastatin</i>	⇔ Imipenem/Cilastatin Fresenius Kabi
<i>klindamycin</i>	⇔ Dalacin
<i>kloxacillin</i>	⇔ Cloxacillin Stragen
<i>meropenem</i>	⇔ Meropenem Hospira
<i>metronidazol</i>	⇔ Metronidazole Braun
<i>piperacillin + tazobaktam</i>	⇔ Piperacillin/Tazobactam Fresenius Kabi
<i>trimetoprim + sulfametoxazol</i>	⇔ Eusaprim
<i>vankomycin</i>	⇔ Vancomycin Orion

* Restriktiv användning för att minska risken för selektion av ESBL-producerande bakterier.

Antivirala läkemedel

valaciklovir ⇔ Valaciklovir ..., Valtrex *tablett*

Herpes zoster hos immunkompetent sid 72
Genital herpes sid 72

Specialiserad vård

<i>aciklovir</i>	⇔ Aciclovir Hospira <i>inf</i>
------------------	--------------------------------

Antimykotika för systemiskt bruk

flukonazol ⇔ Fluconazol ..., Diflucan, Solona *kapsel*

Specialiserad vård

<i>flukonazol</i>	⇔ Fluconazol Fresenius Kabi <i>inf</i>
-------------------	--

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek ... Generika från olika företag

Matsmältningsorgan

Behandling med protonpumpshämmare (PPI)

Det finns en generell överförskrivning av PPI. Behandling med PPI är olämplig vid magont utan känd orsak.

Indikationer för PPI:

- Gastroesofageal refluxsjukdom
- Ulcussjukdom
- Ulcusprofylax

Ompröva PPI-behandling vid receptförnyelse. Eftersträva lägsta dos och kortast möjliga behandlingstid. PPI har associerats med ökad risk för pneumoni, frakturer och svår tarminfektion (Clostridium difficile). Avslutande av PPI-behandling kan medföra symtom på förhöjd syrasekretion (rebound). PPI-behandling kan avslutas utan nedtrappning, men om det inte lyckas kan nedtrappning provas. Vid eventuella utsättningsymtom ges antacida.

Våga sätt ut protonpumpshämmare om tydlig indikation saknas.

Gastroesofageal refluxsjukdom

Vid längre tids refluxbesvär bör syrahämmande läkemedel övervägas. Lägsta möjliga dos ska eftersträvas. Vid tveksamhet om diagnos bör gastroskopi göras. Det diagnostiska utbytet av gastroskopi försämrar av pågående behandling med protonpumpshämmare.

Hälsosamma levnadsvanor

Vid refluxsjukdom finns evidens för positiv effekt av viktnedgång hos överviktiga, samt av höjd huvudända under sömn.

Vid måttliga besvär eller i väntan på gastroskopi

ranitidin* Ranitidin ... vid behov

* Ingår inte i läkemedelsförmånen och är inte utbytbara på apotek. Fri prissättning gör att priset kan variera mellan olika apotek.

... Generika från olika företag

forts.

75

●● Matsmältningsorgan

Ulcusprofylax

Hos patienter som tidigare haft ulcus kan profylax med protonpumpshämmare övervägas vid långtidsbehandling med ASA eller COX-hämmare. Glukokortikoidbehandling ensamt motiverar inte profylax med protonpumpshämmare.

Blödande magsår; www.sbu.se

Oral candidiasis

nystatin ⇔ Mycostatin, Nystimex

Specialiserad vård

Esofageal candidiasis

flukonazol ⇔ Fluconazol ..., Diflucan, Solona kapsel

Illamående

metoklopramid ⇔ Metoklopramid ..., Primperan

Rörelsesjuka

Förebyggande

meklozin Postafen

Cytostatikainducerat illamående sid 103

Graviditetsillamående sid 28

Migrän sid 88, 90

Opioidinducerat illamående sid 118

Postoperativt illamående sid 19

Diarré

loperamid ⇔ Loperamid ..., Dimor, Imodium

Koleretisk diarré

Verifiera diagnosen med blodprovet 7-OH-kolestenon före behandling. Värdet är förhöjt vid koleretisk diarré.

kolestyramin ⇔ Quantalan, Questran, Questran Loc

⇔ Kan bli föremål för generisk substitution på recept
... Generika från olika företag

77

●● forts. Gastroesofageal refluxsjukdom

Vid uttalade besvär

omeprazol ⇔ Omeprazol ..., Omecat, Omestad, Omezolmyl

Ulcussjukdom

HP-positivt duodenal- och ventrikelulcus

omeprazol ⇔ Omeprazol ..., Omecat, Omestad, Omezolmyl
+
amoxicillin ⇔ Amoxicillin ..., Amimox
+
klaritromycin ⇔ Clarithromycin ..., Klacid

Omeprazol 20 mg x 2 + amoxicillin 1 g x 2 + klaritromycin 500 mg x 2 i 7 dygn.

Därefter behandlas ventrikelulcus med omeprazol 20 mg x 1 till gastroskopiverifierad sårsläkning.

Vid terapivikt eller Pc-allergi

omeprazol ⇔ Omeprazol ..., Omecat, Omestad, Omezolmyl
+
metronidazol Flagyl
+
klaritromycin ⇔ Clarithromycin ..., Klacid

Omeprazol 20 mg x 2 + metronidazol 400 mg x 2 + klaritromycin 500 mg x 2 i 7 dygn.

Därefter behandlas ventrikelulcus med omeprazol 20 mg x 1 till gastroskopiverifierad sårsläkning.

HP-negativt duodenal- och ventrikelulcus

omeprazol ⇔ Omeprazol ..., Omecat, Omestad, Omezolmyl

Duodenalulcus: 20 mg x 1 i 2 veckor.

Ventrikelulcus: 20 mg x 1 till gastroskopiverifierad utläkning.

Helicobacter pylori (HP)

Eradikering av HP är olämpligt vid oklar buksmärta, funktionell dyspepsi och gastroesofageal refluxsjukdom.

Dyspeptiska besvär; www.viss.nu

76 ⇔ Kan bli föremål för generisk substitution på recept
... Generika från olika företag

●● Matsmältningsorgan

Förstoppning hos vuxna

Hälsosamma levnadsvanor

- Kost med högt fiberinnehåll (20–30 g dagligen).
- Regelbunden motion, till exempel löpning eller rask promenad.

I första hand

ispaghula Vi-Siblin
Vi-Siblin S
sterkuliagummi Inolaxol

I andra hand

laktulos ⇔ Laktulos ..., Duphalac
makrogol ⇔ Lacrofarm, Laxido, Laxiriva, Laxogol, Movicol,
+ elektrolyter Moxalole, Omnicol

Tilläggsbehandling vid behov

laurylsulfat Microlax
natriumpikosulfat Cilaxoral

Kan användas även för långtidsbehandling utan risk för påverkan på den normala tarmfunktionen.

Opioidinducerad förstoppning sid 117

Förstoppning hos barn

I första hand

laktulos ⇔ Laktulos ..., Duphalac

I andra hand

makrogol ⇔ Laxido Junior, Movicol Junior
+ elektrolyter Från 2 års ålder

Förstoppning hos barn; www.viss.nu

78 ⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

IBS (Irritable Bowel Syndrome)

Fiberrik kost kan lindra besvären både vid IBS-C och IBS-D. Observera dock att flatulensbesvär kan öka med högt fiberintag.

Förstoppning som dominerande avföringsrubning, IBS-C

I första hand

<i>ispaghula</i>	Vi-Siblin Vi-Siblin S
<i>sterkuliagummi</i>	Inolaxol

I andra hand

<i>makrogol</i> + <i>elektrolyter</i>	↔ Lacrofarm, Laxido, Laxiriva, Laxogol, Movicol, Moxalole, Omnicol
--	---

Diarré som dominerande avföringsrubning, IBS-D

<i>loperamid</i>	↔ Loperamid ..., Dimor, Imodium
------------------	---------------------------------

Buksamärta

Främst vid IBS-D

<i>amitriptylin</i>	↔ Amitriptylin ..., Saroten
---------------------	-----------------------------

Börja med 10 mg till natten, öka långsamt till avsedd effekt. Kan orsaka förstoppning och är inte lämpligt vid förstoppningsdominerad IBS. Beakta även övriga antikolinerga effekter, särskilt hos äldre.

Specialiserad vård

Vid svår IBS-C

<i>linaklotid</i>	Constella*
-------------------	------------

* Begränsad subvention; www.tlv.se

↔ Kan bli föremål för generisk substitution på recept
... Generika från olika företag

79

Anal smärta och klåda

Innan symtomatisk behandling av anala besvär inleds ska underliggande allvarlig sjukdom uteslutas.

Symtomatisk behandling

<i>lidokain</i> + <i>hydrokortison</i>	Xyloproct* <i>salva</i>
---	-------------------------

* Ingår inte i läkemedelsförmånen

Kronisk pankreasinsufficiens

Hälsosamma levnadsvanor

- Alkohol kan leda till progress av sjukdomen. Erbjud rådgivande samtal vid riskbruk av alkohol.
- Rekommendera rökstopp och erbjud stödjande insats.

Nikotinberoende sid 112

<i>pankreasenzymer</i>	Creon 25000 Creon 40000
------------------------	----------------------------

Specialiserad vård

Tarmrengöring inför kolonröntgen och koloskopi

I första hand

<i>makrogol</i> + <i>elektrolyter</i>	Laxabon
<i>makrogol</i> + <i>elektrolyter</i>	Movprep

I andra hand

<i>natriumpikosulfat</i> <i>kombination</i>	Picoprep
--	----------

Kontraindicerat vid hjärt- eller njursvikt.

80

Specialiserad vård

Leversjukdomar

Leverencefalopati

I första hand

<i>laktulos</i>	↔ Laktulos ..., Duphalac
-----------------	--------------------------

I andra hand – tillägg av

<i>rifaximin</i>	Xifaxan
------------------	---------

Recidiverande ascites

<i>spironolakton</i>	↔ Spironolakton ..., Aldactone
----------------------	--------------------------------

Vid behov tilläggsbehandling med

<i>furosemid</i>	↔ Furosemid ..., Furix, Impugan
------------------	---------------------------------

Portal hypertension

<i>propranolol</i>	↔ Propranolol ..., Inderal
--------------------	----------------------------

Primärprofylax mot blödning.

Primär biliär kolangit (PBC)

<i>ursodeoxicholsyra</i>	Ursolfalk
--------------------------	-----------

Autoimmun hepatit

I första hand

<i>prednisolon</i>	↔ Prednisolon ...
--------------------	-------------------

Vid steroidbehandling längre än tre månader, vidta åtgärder för prevention av osteoporos. **Osteoporos** sid 104

I andra hand

<i>azatioprin</i>	↔ Azatioprin ..., Imurel
-------------------	--------------------------

I tredje hand

<i>budesonid</i>	Budenofalk <i>enterokapsel</i>
<i>takrolimus</i>	↔ Adoport, Adport

↔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

81

Specialiserad vård

Inflammatoriska tarmsjukdomar

Hälsosamma levnadsvanor

- Rökstopp. Erbjud patienter med Crohns sjukdom strukturerad rökavvänjning. **Nikotinberoende** sid 112

I första hand

5-ASA

<i>mesalazin</i>	↔ Asacol, Lixacol <i>tablett</i> ↔ Asacol, Mesasal <i>supp</i>
<i>mesalazin</i>	Pentasa <i>tablett</i> , <i>rektalsusp</i> , <i>supp</i> , Pentasa Sachet <i>depotgranulat</i>
<i>mesalazin</i>	Salofalk <i>rektalskum</i> , <i>enterodepotgranulat</i>

STEROIDER

<i>betametason</i>	Betapred <i>inj</i>
<i>prednisolon</i>	Prednisolon Klymsa Unimedic
<i>prednisolon</i>	↔ Prednisolon ... <i>tablett</i>

Vid steroidbehandling längre än tre månader, vidta åtgärder för prevention av osteoporos. **Osteoporos** sid 104

I andra hand

<i>azatioprin</i>	↔ Azatioprin ..., Imurel
<i>budesonid</i>	Budenofalk <i>enterokapsel</i>

I tredje hand

<i>adalimumab</i>	Humira
<i>infliximab</i>	↔ Inflectra*, Remsima

* Inflectra är upphandlat för SLL 2017. Inflectra och Remsima är utbytbara enligt Läkemedelsverket och kan bli föremål för generisk substitution vid förskrivning på recept.

↔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

82

Stroke

Hälsosamma levnadsvanor

Viktiga livsstilsfaktorer för både primär- och sekundärprevention av TIA/stroke:

- Inte röka. Erbjud stödjande insats för dem som röker. **Nikotinberoende** sid 112
- Undvik överkonsumtion av alkohol. Erbjud rådgivande samtal vid riskbruk.
- Regelbunden fysisk aktivitet. Överväg FaR; www.viss.nu eller www.fyss.se.

Det är viktigt med välreglerat blodtryck och god metabol kontroll avseende BMI, bukfetma, blodsocker och blodfetter.

Vid förmaksflimmer ska antikoagulantibehandling alltid övervägas. **Rekommendationer om strokeprofilax med warfarin eller nya orala antikoagulantia (NOAK) vid förmaksflimmer;** www.janusinfo.se

Vid misstanke om TIA/stroke ska undersökning och utredning ske akut på sjukhus. Ju snabbare behandling, t.ex. trombolys och/eller trombektomi, desto bättre prognos. Trombolysbehandling kan ges inom 4,5 timmar efter symtomdebut, trombektomi kan vara effektivt även senare. Även om det gått mer än 4,5 timmar, eller om exakt insjuknandetidpunkt är okänd, är det viktigt att patienten kommer till akutsjukvård snarast.

Specialiserad vård

Trombolys vid ischemisk stroke

Behandling påbörjas så snart som möjligt, men senast inom 4,5 timmar efter symtomdebut och om villkoren för trombolys är uppfyllda.

<i>alteplase</i>	Actilyse
------------------	----------

forts.

83

●●● forts. Stroke

Specialiserad vård

Akut antitrombotisk behandling

<i>acetylsalicylsyra</i>	Trombyl 300–500 mg som laddningsdos
--------------------------	-------------------------------------

Om trombolys/trombektomi inte är aktuellt ska acetylsalicylsyra ges snarast efter att intracerebral blödning har uteslutits radiologiskt. Efter trombolys ska acetylsalicylsyra ges först efter att intracerebral blödning uteslutits radiologiskt 24 h efter trombolysen. Om administrering per os eller via sond inte är möjligt kan rektal beredning användas (acetylsalicylsyra, extempore). Vid överkänslighet mot acetylsalicylsyra är klopidogrel ett alternativ, laddningsdosen är då 600 mg.

Dubbel trombocythämning med acetylsalicylsyra och klopidogrel under en begränsad tid (21 dagar) i akutskedet till patienter med etablerad arteriosklerotisk sjukdom har viss dokumentation.

Dubbel trombocythämning vid TIA/ischemisk stroke; www.janusinfo.se

Akut behandling vid intracerebral blödning och antitrombotisk behandling

Evidensen för nyttan av reversering av antitrombotisk behandling vid intracerebral blödning är begränsad. Samråd med koagulationsexpert rekommenderas. Reversering av antikoagulantia används ofta. Warfarin-effekt kan reverseras med protrombinkomplexkoncentrat och K-vitamin, dabigatran med antidot. Protrombinkomplexkoncentrat används också i vissa fall med allvarlig blödning hos patienter som behandlas med faktor-Xa-hämmare.

Hemostatiskt verkande läkemedel sid 57

Profilax mot och reversering av blödning orsakad av antivitamin-K (AVK)-läkemedel; www.lakemedelsverket.se.

Vid blödning under behandling med andra antikoagulantia, se **Orala antitrombotiska läkemedel vid blödning och inför kirurgi;** www.janusinfo.se.

84

●●● Neurologi

Sätt in statiner efter TIA eller ischemisk stroke för att förebygga kardiovaskulär sjukdom.

Sekundärprevention efter TIA/ischemisk stroke utan förmaksflimmer

Vid varje insjuknande ska riskfaktorer bedömas och åtgärdas. Blodtryckssänkande behandling är indicerad efter TIA/stroke utom vid hypotoni. Statinbehandling är indicerad efter ischemisk stroke/TIA. Behandling med blodtryckssänkande läkemedel, statiner och trombocythämmare är vanligen livslång eftersom syftet är att minska den kardiovaskulära risken.

Hypertoni sid 41

Lipidsänkande behandling sid 40

Trombocythämning

Kombinera

<i>acetylsalicylsyra</i>	Trombyl 75 mg x 1
+	
<i>dipyridamol</i>	⇔ Dipyridamol ..., Persantin Depot 200 mg x 2

Alternativt monoterapi

<i>klopidogrel</i>	⇔ Clopidogrel ..., Cloriocard, Grepid, Plavix 75 mg x 1
--------------------	---

Acetylsalicylsyra (ASA) med laddningsdos är väldokumenterat som akut profilax vid TIA/ischemisk stroke och bör inledas så snart cerebral blödning uteslutits radiologiskt.

Efter TIA/ischemisk stroke kan ASA i kombination med dipyridamol ha en förstärkt sekundärprofilaktisk effekt, jämfört med ASA i monoterapi, på den sammanlagda risken för vaskulär död, stroke, hjärtinfarkt och allvarlig blödning. Klopidogrel i monoterapi har en mer fördelaktig biverkningsprofil och är ett alternativ till kombinationsbehandling med ASA och dipyridamol. Om inget av dessa behandlingsalternativ tolereras kan ASA ges som monoterapi.

forts.

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

85

●●● forts. Stroke

Dubbel trombocythämning med acetylsalicylsyra och klopidogrel kan vara ett alternativ under en begränsad tid (30 dagar) till patienter med etablerad arteriosklerotisk sjukdom. På grund av risken för allvarlig blödning rekommenderas inte kombinationsbehandling med klopidogrel och ASA förutom under begränsad tid.

Sekundärprevention efter TIA/ischemisk stroke vid kardiell embolikälla

Vid varje insjuknande ska riskfaktorer bedömas och åtgärdas. Blodtryckssänkande behandling är indicerad efter TIA/stroke utom vid hypotoni. Statinbehandling är indicerad efter ischemisk stroke/TIA. Antikoagulantia ska alltid övervägas vid kardiell embolikälla. Behandling med statiner, antihypertensiva och trombocythämmare är vanligen livslång eftersom syftet är att minska den kardiovaskulära risken.

Åtgärda riskfaktorer för blödning såsom högt blodtryck och överkonsumtion av alkohol. Undvik preparat som ökar blödningsrisken, t.ex. COX-hämmare (NSAID) och omega-3-fettsyror. Hos sköra patienter med hög blödningsrisk måste en klinisk bedömning göras angående nyttan av behandlingen.

Hypertoni sid 41

Lipidsänkande behandling sid 40

Antitrombotisk behandling

I första hand

DIREKTVERKANDE FAKTOR Xa-HÄMMARE

<i>apixaban</i>	Eliquis
-----------------	---------

Apixaban är minst njurfunktionsberoende för sin eliminering bland aktuella NOAK, men har inte dokumenterats vid eGFR <25 ml/min.

I andra hand

DIREKTVERKANDE TROMBINHÄMMARE

<i>dabigatran</i>	Pradaxa
-------------------	---------

Alternativ till apixaban vid biverkningar och/eller risk för betydelsefulla läkemedelsinteraktioner. Plasmakoncentrationen kan mätas och terapeutiskt intervall är fastställt. Var särskilt försiktig hos äldre patienter. Dabigatran är mindre lämpligt vid måttligt till kraftigt nedsatt njurfunktion och kontraindicerat vid eGFR <30 ml/min. Antidot mot dabigatran finns.

86

ANTIVITAMIN K-LÄKEMEDEL

<i>warfarin</i>	Waran innehåller blått färgämne, indigokarmin
-----------------	---

<i>warfarin</i>	Warfarin Orion
-----------------	----------------

Av säkerhetsskäl rekommenderas särskild dosett för vita warfarintabletter för att särskilja dessa från andra tabletter.

Rekommenderat terapeutiskt intervall vid warfarinbehandling är PK-INR 2,0–3,0. För vissa patienter kan självtestning vara aktuellt.

Information till förskrivare om självtestning och egenvård vid behandling med warfarin; www.janusinfo.se

Vid TIA kan antikoagulantia sättas in direkt medan individuell bedömning får göras vid ischemisk stroke. Hög ålder är inte i sig en kontraindikation för antikoagulantia, tvärtom ökar risken för emboliska händelser med stigande ålder.

Antikoagulantibehandling – för dosering till högriskpatienter och förfarande vid temporär utsättning av warfarin; www.viss.nu
Antikoagulantibehandling vid förmaksflimmer; www.janusinfo.se
Farmakologisk behandling av stroke hos vuxna; www.janusinfo.se

Broschyren **Orala antitrombotiska läkemedel vid blödning och inför kirurgi** finns på www.janusinfo.se och kan beställas via e-post medicinsk.fortbildning@sll.se.

Tromboemboliprofylax sid 52
Förmaksflimmer, förmaksfladder sid 50
Hypertoni sid 41
Lipidsänkande behandling sid 40

Sena effekter av stroke

Depression, drabbar minst 1/3 av strokepatienterna, se sid 108.

Epilepsi, drabbar cirka 5 procent av strokepatienterna, se sid 91.

Migrän hos vuxna

Migrän kan utlösas/förvärras av oregelbundna måltider, för lite eller för mycket sömn, alkoholkonsumtion, östrogeninnehållande p-piller, stressfaktorer och överkonsumtion av analgetika, i synnerhet kodein eller triptaner. Fysisk aktivitet kan minska migränbesvär. Rekommendera patienten att föra huvudvärksdagbok för att finna mönster av utlösande faktorer för migränen. Huvudvärksdagbok ger också översikt över analgetikakonsumtionen.

Kvinnor som har migrän med aura och röker bör inte förskrivas östrogeninnehållande p-piller eftersom risken för stroke ökar kraftigt.

Anfallsbehandling**I första hand**

<i>paracetamol</i>	⇔ Paracetamol ..., Alvedon, Pamol, Panodil, Paracut
<i>acetylsalicylsyra</i>	Bamyl* <i>brustablett</i>

* Ingår inte i läkemedelsförmånen

I andra hand – vid otillräcklig effekt

<i>naproxen</i>	⇔ Naproxen ..., Alboxen, Pronaxen
<i>ibuprofen</i>	⇔ Ibuprofen ..., Brufen, Ibumax, Ibumetin, Ipren

Tillägg mot illamående

<i>metoklopramid</i>	⇔ Metoklopramid ..., Primperan
----------------------	--------------------------------

Specialiserad vård

<i>ondansetron</i>	⇔ Ondansetron ..., Zofran, Zofron <i>tablett</i>
--------------------	--

I tredje hand – vid otillräcklig effekt

<i>sumatriptan</i>	⇔ Sumatriptan ... Rekommenderad dos 50 mg
--------------------	--

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
 ... Generika från olika företag

Anfallsförebyggande behandling

Använd anfallsförebyggande behandling hos patienter med tre eller fler behandlingskrävande migränanfall per månad.

I första hand

<i>metoprololsuccinat</i>	⇔ Metoprolol ..., Bloxazoc, Metomylan, Seloken ZOC
---------------------------	--

Dosen ska titreras upp och utvärderas över tid.

Specialiserad vård**I andra hand**

<i>topiramat</i>	Topiramat Orion
------------------	-----------------

Topiramat har teratogena effekter samt medför risk för depression, kognitiv påverkan och viktnedgång.

Kronisk migrän

<i>botulinumtoxin</i>	Botox
-----------------------	-------

Kronisk migrän innebär huvudvärksattacker minst 15 dagar per månad under minst 3 månaders tid varav minst 8 dagar kan karaktäriseras som migrän med eller utan aura. Huvudvärksattackerna ska vara minst 4 h per gång. Huvudvärksdagbok bör föras före och efter insatt behandling. Om behandlingen inte har gett en kliniskt väsentlig minskning av huvudvärken efter de första tre behandlingarna bör den avslutas.

Migrän hos barn och ungdomar

Migrän kan utlösas/förvärras av oregelbundna måltider, för lite eller för mycket sömn, alkoholkonsumtion, östrogeninnehållande p-piller, stressfaktorer och överkonsumtion av analgetika, i synnerhet kodein eller triptaner. Fysisk aktivitet kan minska migränbesvär. Rekommendera patienten att föra huvudvärksdagbok för att finna mönster av utlösande faktorer för migränen. Huvudvärksdagbok ger också översikt över analgetikakonsumtionen.

Flickor som har migrän med aura och röker bör inte förskrivas östrogeninnehållande p-piller eftersom risken för stroke ökar kraftigt.

⇔ Kan bli föremål för generisk substitution på recept
 ... Generika från olika företag

Anfallsbehandling**I första hand**

<i>paracetamol</i>	⇔ Paracetamol ..., Alvedon, Pamol, Panodil, Paracut
--------------------	---

I andra hand – vid otillräcklig effekt

<i>ibuprofen</i>	⇔ Ibuprofen ..., Brufen, Ibumax, Ibumetin, Ipren
<i>naproxen</i>	⇔ Naproxen ..., Alboxen, Pronaxen För barn över 12 år eller som väger >50 kg

Specialiserad vård**Tillägg mot illamående**

<i>ondansetron</i>	⇔ Ondansetron ..., Zofran, Zofron <i>tablett</i>
--------------------	--

I tredje hand – vid otillräcklig effekt

<i>zolmitriptan</i>	Zomig Nasal För barn 12–18 år, rekommenderad dos 5 mg
---------------------	--

Anfallsförebyggande behandling**I första hand**

<i>propranolol</i>	⇔ Propranolol ..., Inderal Doseras 2-3 gånger dagligen
--------------------	---

Dosen ska titreras upp och utvärderas över tid.

Specialiserad vård**I andra hand**

<i>topiramat</i>	Topiramat Orion
------------------	-----------------

Topiramat har teratogena effekter samt medför risk för depression, kognitiv påverkan och viktnedgång. Dos 0,5–3 mg/kg. Dosen ska inte överskrida 100 mg per dag.

Rekommendationer för behandling av migrän; www.janusinfo.se
Migrän; www.viss.nu

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
 ... Generika från olika företag

Epilepsi

Diagnos av epilepsi och nyinsättning av behandling ska ske inom specialistvård. Vuxna patienter med god anfalls kontroll och välfungerande behandling kan i vissa fall följas inom primärvården och återremitteras vid behov, se www.viss.nu. Behandling av barn och ungdomar är alltid en specialtangelägenhet.

Patienter med epilepsi ska informeras om att risken för anfall kan öka vid otillräcklig sömn, intag av alkohol och andra droger samt vid bristande följsamhet till läkemedelsbehandlingen.

Om det först insatta läkemedlet är ineffektivt eller ger oacceptabla biverkningar – prova något av andrahandsmedlen i monoterapi. Överväg kombinationsbehandling om det andra läkemedlet tolereras väl men har otillräcklig effekt.

Fokala anfall med eller utan generalisering

I första hand

karbamazepin ⇔ Tegretal Retard, Tegretol Retard

Risk för minskad effekt av p-piller på grund av interaktion med karbamazepin. Individer med sydostasiatiskt ursprung ska genotypas för HLA-B*1502 då risken för Stevens-Johnsons syndrom är kraftigt förhöjd vid denna genotyp.

Specialiserad vård

oxkarbazepin Trileptal
För barn och ungdomar

I andra hand

lamotrigin ⇔ Lamotrigin Zcare4, Lamotrigin Actavis, Lamotrigin Ebb

levetiracetam Levetiracetam Actavis

forts.

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek

91

Generaliserade anfall

I första hand

valproinsyra Ergenyl
⇔ Depakine Retard, Ergenyl Retard

För kvinnor som kan tänkas bli gravida bör valproinsyra om möjligt undvikas på grund av hög risk för fosterskador. Barn under 2 år löper en ökad risk för allvarlig levertoxicitet och andra alternativ bör användas.

Specialiserad vård

I andra hand

lamotrigin ⇔ Lamotrigin Zcare4, Lamotrigin Actavis, Lamotrigin Ebb

Observera att vid myoklonier eller juvenil myoklon epilepsi kan lamotrigin förvärra myoklonierna.

Akutbehandling utanför sjukhus

diazepam ⇔ Diazepam Desitin, Stesolid rektallösning
midazolam Buccolam munhålelösning

Buckalt midazolam kan även användas för vuxna i dosen 10 mg.

Specialiserad vård

Status epilepticus, initial behandling vuxna

diazepam Stesolid novum inj
levetiracetam Matever inf
valproinsyra Ergenyl inj

Under övervakning av respiration och cirkulation ges:

Steg 1: Diazepam 10 mg iv, patienter >75 år ges 5 mg iv. Vänta högst 2 min på att anfall hävs innan steg 2 påbörjas. Om patienten redan fått diazepam i ambulans eller på avdelning, gå direkt till steg 2.

Steg 2: Valproinsyra 30 mg/kg iv, långsam injektion (5 min). 15 mg/kg iv om patienten behandlas med valproinsyra sedan tidigare.

92

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek

Specialiserad vård

Valproinsyra är kontraindicerat för kvinnor och flickor i fertil ålder, vid leversvikt, känd koagulationsrubbnig, porfyri eller mitokondriell sjukdom. Pågående antikoagulantbehandling är inte en kontraindikation vid akutbehandling.

Ett alternativ till valproinsyra är levetiracetam 1–3 g iv som infusion under 15 min.

Riktlinjer för behandling av konvulsiv status epilepticus hos vuxna; www.janusinfo.se

Status epilepticus, initial behandling barn

midazolam Midazolam Panpharma inj

Under övervakning av respiration och cirkulation ges:

Steg 1: Midazolam 0,2 mg/kg iv under 0,5–2 min (max 7,5 mg). Ge hela dosen även om anfallet upphör!

Steg 2: Om anfallet inte hävs, ta kontakt med akutmottagning med pediatrik kompetens för fortsatt handläggning.

Steg 3: Om anfallet upphör efter att ha pågått >30 min, sätt infusion midazolam 0,2 mg/kg/timme (0,05–0,4 mg/kg/timme) för att förebygga recidiv.

93

Parkinsons sjukdom

Hälsosamma levnadsvanor

- Regelbunden fysisk aktivitet; www.fyss.se

Diagnos av Parkinsons sjukdom och nyinsättning av behandling ska ske inom specialistvård.

levodopa ⇔ Levodopa/Benserazid ..., Madopark
+ benserazid ⇔ Madopar Quick, Madopark Quick
⇔ Madopar Depot, Madopark Depot
levodopa Sinemet
+ karbidopa ⇔ Levodopa/Carbidopa ..., Levocar,
Sinemet Depot

Expertrådet rekommenderar att "Får inte bytas ut" anges på alla levodoparecept.

Specialiserad vård

För behandlingsalternativ, se **Rekommendationer för behandling av Parkinsons sjukdom**; www.janusinfo.se.

Restless legs (RLS)

RLS kan drabba både barn och vuxna. Symtomen kan förvärras av vissa läkemedel t.ex. antidepressiva, neuroleptika, antihistaminer eller obehandlad järnbrist.

Hälsosamma levnadsvanor som kan lindra symtomen

- Minskat alkoholintag.
- Minskat koffeinintag.

Behandling av restless legs och Restless legs hos barn; www.janusinfo.se

Mild-medelsvår RLS hos vuxna

Levodopa rekommenderas endast för intermittent bruk då risk för augmentation (förvärrade symtom orsakade av den dopaminerga behandlingen) föreligger. Rekommenderad dos av levodopa är 50–100 mg till kvällen vid behov.

94

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

<i>levodopa</i> + <i>benserazid</i>	⇔ Levodopa/Benserazid ..., Madopark
<i>levodopa</i> + <i>karbidopa</i>	⇔ Madopar Quick, Madopark Quick Sinemet

Medelsvår–svår RLS hos vuxna

<i>pramipexol</i>	⇔ Pramipexol ..., Derinik, Opryme
-------------------	-----------------------------------

Risk för ofrivilliga plötsliga insomnanden och impulskontrollstörningar.

Specialiserad vård

Vid utebliven effekt finns flera andra behandlingsalternativ.
Se Behandling av restless legs samt Restless legs hos barn;
www.janusinfo.se

Specialiserad vård

Multipel skleros (MS)

Hälsosamma levnadsvanor

- Rökstopp rekommenderas då rökning har visats öka risken för ett försämrat sjukdomsförlopp över tid. Erbjud stödande insats.
Nikotinberoende sid 112
- Fysisk träning kan ha positiv effekt på MS-symtom och ha likvärdig eller bättre effekt än symtomlindrande läkemedelsbehandling mot fatigue.

Akut behandling av skov

<i>metylprednisolon</i>	Solu-Medrol
<i>prednison</i>	Deltison

forts.

⇔ Kan bli föremål för generisk substitution på recept
... Generika från olika företag

95

Specialiserad vård

Patienter med MS ska skötas av MS-team och registreras i det nationella kvalitetsregistret.

Skovvis förlöpande MS eller kliniskt isolerat syndrom

I första hand

<i>interferon beta-1a</i>	Avonex <i>lågdos</i>
<i>interferon beta-1a</i>	Rebif <i>högdos</i>
<i>interferon beta-1b</i>	Betaferon <i>högdos</i>
<i>peginterferon beta-1a</i>	Plegridy
<i>teriflunomid</i>	Aubagio
	<i>Inte för kvinnor som kan tänkas bli gravida</i>

I andra hand

<i>dimetylfumarat</i>	Tecfidera
<i>glatiramer</i>	Copaxone

Högaktiv skovvis förlöpande MS hos JCV-positiva patienter

I första hand

<i>rituximab</i>	Mabthera <i>500 mg iv var 6:e månad</i>
------------------	---

I andra hand

<i> fingolimod</i>	Gilenya
	<i>Rekommenderas inte vid diabetes mellitus</i>

I tredje hand – vid aggressiv MS

<i>alemtuzumab</i>	Lemtrada
--------------------	----------

96

Specialiserad vård

Högaktiv skovvis förlöpande MS hos JCV-negativa patienter

I första hand

<i>rituximab</i>	Mabthera <i>500 mg iv var 6:e månad</i>
<i>natalizumab</i>	Tysabri
<i>fingolimod</i>	Gilenya
	<i>Rekommenderas inte vid diabetes mellitus</i>

I andra hand – vid aggressiv MS

<i>alemtuzumab</i>	Lemtrada
--------------------	----------

Läkemedelsbehandling vid MS; www.janusinfo.se

Läkemedelsbehandling av multipel skleros, MS;
www.lakemedelsverket.se

97

Njursjukdomar

- Beräkna och beakta njurfunktionen vid val och dosering av läkemedel.
- Njurfunktionen kan försämrats akut med ökad risk för negativa effekter av läkemedel.

Prevention vid medicinsk njursjukdom

Hälsosamma levnadsvanor

- Rekommendera rökstopp och erbjud stödande insats.
Nikotinberoende sid 112
- Regelbunden fysisk aktivitet, både styrke- och uthållighetsträning är värdefullt.
- Väl sammansatt kost med minskat saltinnehåll (undvik även kaliumrika örtsalter). Specialkost vid avancerad njursvikt är specialistangelägenhet (njurmedicin/njurdietist).
- Uppnä normalvikt.
- Undvik överkonsumtion av alkohol. Erbjud rådgivande samtal vid riskbruk.

För att bromsa progress av njursjukdom är optimal behandling av blodtryck och albuminuri centralt. För patienter med njursjukdom (inklusive njurtransplanterade) är det generella blodtrycksmålet <140/90 mmHg. Vid manifest albuminuri (urin-albumin/kreatininkvot >30 mg/mmol) är målblodtryck <130/80 mmHg motiverat. Beakta övriga sjukdomar när målblodtryck sätts (se Hypertoni sid 41 och Diabetes mellitus sid 22). För äldre och sköra patienter bör behandlingen individualiseras med särskild hänsyn till tolerabilitet (t.ex. ortostatism, njurfunktionspåverkan). Högre blodtryck kan då accepteras.

Albuminuri ska reduceras så mycket som möjligt genom blockad av renin-angiotensin-aldosteronsystemet (RAAS). Starta med låga doser och trappa upp långsamt vid kraftigt nedsatt njurfunktion (GFR <30 ml/min). Följ eGFR och P-kalium.

Dubbel RAAS-blockad är en specialistangelägenhet då det medför ökad risk för hyperkalemi och njurfunktionspåverkan.

Patienter med kronisk njursjukdom och nedsatt GFR och/eller albuminuri har en ökad risk för hjärt-kärlsjukdom. Utöver god blodtrycks kontroll och

98

förbättrade levnadsvanor är primärprevention med statiner motiverat hos patienter över 50 år med GFR <60 ml/min. Beträffande dialyspatienter saknas data till stöd för primärprevention. Sekundärprevention med statiner bör sättas in på samma indikation som för njurfriska. En ökad risk för statinbiverkningar föreligger framför allt vid GFR <30 ml/min.

Hjärta och kärl sid 40

Att förebygga aterosklerotisk hjärtsjukdom med läkemedel – en behandlingsrekommendation; www.lakemedelsverket.se

ACE-HÄMMARE

<i>enalapril</i>	⇔ Enalapril ..., Renitec
<i>ramipril</i>	⇔ Ramipril ..., Triatec

ANGIOTENSINRECEPTORBLOCKERARE (ARB)

<i>losartan</i>	⇔ Losartan ..., Losarstad
<i>kandesartan</i>	⇔ Candesarstan ..., Amias, Candesarstad, Candexetil, Kairasec, Kandrozid

Vätske- och saltretention

<i>furosemid</i>	⇔ Furosemid ..., Furix, Impugan
<i>furosemid</i>	Lasix Retard

Metabol acidosis

<i>natriumvätekarbonat</i>	Natriumbikarbonat Recip
----------------------------	-------------------------

D-vitaminbrist

D-vitaminbrist (5-25-OH-vitamin D <25 nmol/L) är mycket vanligt vid kronisk njursjukdom. Tidig behandling kan förebygga/fördröja utveckling av metabol sjukdom och sekundär hyperparatyreoidism vid njursjukdom.

D-VITAMIN

<i>kolekalciferol</i>	Divisun
-----------------------	---------

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

99

Specialiserad vård

Hyperkalemi

<i>polystyrenulfonat</i>	Resonium
--------------------------	----------

Rubbing av kalcium-fosfatmetabolismen

Profylax och behandling mot sekundär hyperparatyreoidism

VITAMIN D-ANALOG

<i>alfakalcidol</i>	⇔ Alfakalcidol ..., Etalpa
---------------------	----------------------------

FOSFATBINDARE

I första hand

<i>sevelamer</i>	⇔ Sevelamer ..., Renvela
------------------	--------------------------

I andra hand

<i>kalciumkarbonat</i>	⇔ Calcitugg, Kalcidon tuggtablett
<i>kalciumkarbonat</i>	Kalcipos tablett

Renal anemi

ERYTROPOESSTIMULERARE

Mål för behandling med erytropoesstimulerare är stabilt B-Hb 100–120 g/l

I första hand

<i>epoetin theta</i>	Eporatio kortverkande
----------------------	-----------------------

I andra hand

<i>epoetin zeta</i>	Retacrit kortverkande
---------------------	-----------------------

I tredje hand

<i>darbepoetin alfa</i>	Aranesp medellångverkande
-------------------------	---------------------------

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

100

Specialiserad vård

JÄRN

Patienter med kronisk njursvikt har ofta samtidig funktionell eller absolut järnbrist.

Peroral behandling – kan prövas initialt i CKD-stadium 3–4

<i>järnsulfat</i>	Duroferon
-------------------	-----------

Vid otillräcklig eller utebliven effekt av peroral behandling eller vid samtidig behandling med erytropoesstimulerare bör intravenös järnbehandling ges.

Vid kortare behandlingsintervall och låg dos (<200 mg)

<i>järnsackaros</i>	Venofer inj
---------------------	-------------

Vid längre behandlingsintervall och hög dos (500–1000 mg)

<i>järnisomaltosid</i>	Monofer* inj
------------------------	--------------

<i>järnkarboxymaltos</i>	Ferinject* inj
--------------------------	----------------

* Begränsad subvention; www.tlv.se

Immunosuppression vid njurtransplantation

Beakta risken för läkemedelsinteraktioner vid behandling med immunosuppressiva läkemedel.

<i>mykofenolatmofetil</i>	Mycophenolate mofetil Sandoz**
<i>takrolimus</i>	⇔ Adoport, Adport

** Observera att läkemedlet inte är utbytbar.

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek

101

Onkologi

Hälsosamma levnadsvanor

Viktiga levnadsvanor för prevention av cancer

- Rekommendera rökstopp och erbjud stödjande insats. **Nikotinberoende** sid 112
- Undvik övervikt.
- Väl sammansatt kost.
- Undvik överkonsumtion av alkohol. Erbjud rådgivande samtal vid riskbruk.
- Undvik exponering för starkt solljus.
- Regelbunden fysisk aktivitet.

Specialiserad vård

Det finns nationella och/eller regionala vårdprogram för de flesta tumörgrupperna. Sammanfattningar för några av dessa finns på www.janusinfo.se. Dessutom utfärdas rekommendationer kring nya läkemedel fortlöpande; www.janusinfo.se.

Patienter med cancer bör handläggas multidisciplinärt och multiprofessionellt. Behandlingen sker i slutenvård eller dagvård inom onkologi, hematologi, lungmedicin, urologi, gynekologi och barnonkologi. Stödande behandling och uppföljning sker i samverkan med primärvård, ASIH och andra vårdenheter.

Prostatacancer – endokrin terapi

Lokalt avancerad sjukdom

ANTIANDROGEN

<i>bikalutamid</i>	⇔ Bicalutamide ..., Bicalustad, Casodex
--------------------	---

Mamillbestrålning bör övervägas inför behandling.

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

102

Specialiserad vård

Metastaserad sjukdom

För patienter som inte genomgår kirurgisk kastration.

I första hand**GnRH-AGONIST**

<i>leuprorelin</i>	⇔ Leuprorelin ..., Leuprostin implantat 3 månaders doseringsintervall
--------------------	--

Vid behov av längre doseringsintervall finns alternativa GnRH-agonister.

I andra hand**ÖSTROGEN**

<i>polyestradiolfosfat</i>	Estradurin
----------------------------	------------

Mamillbestrålning bör övervägas inför behandling. ASA-profylax kan vara aktuell för patienter med aterosklerotisk sjukdom.

Bröstcancer – endokrin terapi

Till lågriskpatienter

<i>tamoxifen</i>	⇔ Tamoxifen ..., Nolvadex
------------------	---------------------------

Till högriskpatienter

<i>anastrozol</i>	⇔ Anastrozol ..., Anastelb, Arimidex
-------------------	--------------------------------------

Prevention av skeletlesioner och tumörinducerad hyperkalcemi

<i>pamidronsyra</i>	⇔ Pamidronat ..., Pamidronatdinatrium ..., Pamifos
---------------------	--

<i>zoledronsyra</i>	⇔ Zoledronsyra ..., Zoledronic Acid ..., Zometa
---------------------	---

Cytostatikainducerat illamående

<i>ondansetron</i>	⇔ Ondansetron ..., Zofran inj ⇔ Ondansetron ..., Zofran, Zofron tablett
--------------------	--

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

103

Osteoporos**Hälsosamma levnadsvanor**

Viktiga livsstilsfaktorer/åtgärder för prevention och behandling av osteoporos:

- Rekommendera rökstopp och erbjud stödjande insats.
- **Nikotinberoende** sid 112
- Väl sammansatt kost och normal kroppsvikt (lågt BMI är en riskfaktor för osteoporosfraktur).
- Regelbunden fysisk aktivitet. Överväg FaR; www.viss.nu eller www.fyss.se.
- Undvik överkonsumtion av alkohol. Erbjud rådgivande samtal vid riskbruk.
- Fallprevention.

Osteoporos; www.viss.nu

Nationella riktlinjer för rörelseorganens sjukdomar;
www.socialstyrelsen.se

Benresorptionshämmare

Benresorptionshämmande läkemedel ges i kombination med kalcium och D-vitamin till patienter med hög risk för frakturer. För bedömning av frakturrisik kan WHO:s verktyg FRAX användas; www.viss.nu. Dålig tandstatus åtgärdas före behandling för att minska risken för osteonekros i käkben.

I första hand**BISFOSFONATER**

<i>alendronat</i>	⇔ Alendronat ... Veckotablett, Alenat Veckotablett, Fosamax Veckotablett
<i>zoledronsyra</i>	⇔ Zoledronsyra ..., Zoledronic Acid ..., Aclasta inf 5 mg

Endast för patienter med GFR över 35 ml/min. Intag av peroral bisfosfonat och kalcium ska ske vid skilda tidpunkter för att inte försämra absorptionen av bisfosfonat.

Ompröva bisfosfonatbehandlingen efter 3–5 år då behandlingseffekten kvarstår lång tid efter utsättning. Vid mycket hög frakturrisik kan längre behandlingstid övervägas.

104 ⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

I andra hand

Till patienter som har intolerans för ovanstående bisfosfonatpreparat eller har GFR under 35 ml/min samt patienter med nedsatt allmäntillstånd där en influensalik reaktion bedöms medicinskt riskabel. Beakta risken för hypokalcemi vid grav njurfunktionsnedsättning (GFR under 35 ml/min).

ÖVRIGA BENRESORPTIONSHÄMMARE

<i>denosumab</i>	Prolia* inj
------------------	-------------

* Begränsad subvention; www.tlv.se

Beakta risken för hypokalcemi, särskilt vid grav njurfunktionsnedsättning, www.viss.nu.

Effekten av denosumab upphör efter utsättning.

Kalcium + D-vitamin

Ge supplement endast till patienter med bristande kalciumintag och/eller risk för D-vitaminbrist, samt till dem som behandlas med kortison eller osteoporosläkemedel. För övriga är det inte visat att den medicinska vinsten överstiger riskerna.

<i>kalciumkarbonat + kolekalciferol</i>	Kalcipos-D forte tablett ⇔ Calcichew-D3 Citron, Kalcipos-D forte, Recicalc-D forte tuggtablett
---	---

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek

105

Psykiatri**Tillfällig behandling av orostillstånd**

Farmakologisk behandling är inte förstahandsval vid tillfälliga orostillstånd. Lugnande medel ska endast användas för korttidsbehandling.

I första hand

<i>alimemazin</i>	Theralen
<i>prometazin</i>	Lergigan

I andra hand

<i>oxazepam</i>	⇔ Oxascand, Sobril
-----------------	--------------------

Kort behandlingstid och intermittent behandling minskar risken för toleransutveckling och beroende.

Alimemazin och prometazin bör generellt undvikas till äldre på grund av antikolinerga biverkningar. Bensodiazepiner ökar risken för konfusion och fall, samt vid långvarig behandling, kognitiv nedsättning.

Ångest hos äldre sid 135**Barn och ungdomar**

Tillfällig oro ska generellt sett inte behandlas farmakologiskt hos barn och ungdomar. Vid enstaka tillfällen såsom inför exempelvis sjukvårdande ingrepp och svårare tillfälliga orosframkallande händelser kan undantag göras.

Ångestsyndrom

Generaliserat ångestsyndrom, paniksyndrom, posttraumatiskt stressyndrom och social fobi hos vuxna. KBT är effektiv behandling och kan antingen erbjudas ensamt eller kombineras med läkemedel.

Vid läkemedelsbehandling anses de olika serotoninåterupptagshämmarna (SSRI) ha likvärdig effekt.

I första hand

<i>sertralín</i>	⇔ Sertralin ..., Oralin, Sertrone, Zoloft
------------------	---

106 ⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek

I andra hand

<i>escitalopram</i>	⇔ Escitalopram ..., Cipralext, Seroplex
<i>fluoxetin</i>	⇔ Fluoxetin ...

I tredje hand

<i>klomipramin</i>	⇔ Klomipramin ..., Anafranil Anafranil Retard
--------------------	---

Beakta antikolinerga effekter, särskilt hos äldre.

Barn och ungdomar

Ovanstående gäller även barn och ungdomar. Läkemedelsbehandling bör i regel initieras inom barn- och ungdomspsykiatri.

Ångest hos äldre sid 135

Ångestsyndrom; www.psykiatristöd.se

Nationella riktlinjer för vård vid depression och ångestsyndrom; www.socialstyrelsen.se

Behandling av ångestsyndrom; www.sbu.se

Tvångssyndrom och relaterade tillstånd

KBT är effektiv behandling och kan antingen erbjudas ensamt eller kombineras med läkemedel.

I första hand

<i>sertralin</i>	⇔ Sertralin ..., Oralin, Sertrone, Zoloft
------------------	---

I andra hand

<i>escitalopram</i>	⇔ Escitalopram ..., Cipralext, Seroplex
<i>fluoxetin</i>	⇔ Fluoxetin ...

I tredje hand

<i>klomipramin</i>	⇔ Klomipramin ..., Anafranil Anafranil Retard
--------------------	---

Beakta antikolinerga effekter, särskilt hos äldre.

Barn och ungdomar

Ovanstående gäller även för barn och ungdomar. Läkemedelsbehandling bör i regel initieras inom barn- och ungdomspsykiatri.

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

107

Depression

Behandla depression till fullständig remission. Följ upp med symtomskattning. Dosändring, preparatbyte eller kombinationsbehandling kan behövas.

Hälsosamma levnadsvanor

- Fysisk aktivitet har positiv effekt på depression. Framför allt vid sjukskrivning är det viktigt att stödja patienten till fysisk och social aktivitet.
- Undvik överkonsumtion av alkohol. Erbjud rådgivande samtal vid riskbruk.

KBT är effektiv behandling och kan antingen erbjudas ensamt eller kombineras med läkemedel.

Målet för behandling är remission. Behandlingen ska följas med validerad symtomskattningsskala (MADRS). De olika serotoninåterupptagshämmarna (SSRI) anses ha likvärdig antidepressiv effekt. Vid utebliven effekt av ett SSRI är byte till ett annat SSRI lika effektivt som byte till en annan läkemedelsklass. Då undviks även problem med utsättningsbesvär, som oftast uppstår vid byte av läkemedelsklass. SSRI ger ökad blödningsrisk och risk för hyponatremi.

Utvärdera följsamhet till behandlingen vid utebliven effekt. Diagnosen kan behöva omprövas.

Depression hos äldre sid 135

Depression; www.psykiatristöd.se

Nationella riktlinjer för vård vid depression och ångestsyndrom; www.socialstyrelsen.se

108

I första hand

<i>escitalopram</i>	⇔ Escitalopram ..., Cipralext, Seroplex
<i>sertralin</i>	⇔ Sertralin ..., Oralin, Sertrone, Zoloft

I andra hand

<i>mirtazapin</i>	⇔ Mirtazapin ..., Mirtin
-------------------	--------------------------

Specialiserad vård

<i>klomipramin</i>	⇔ Klomipramin ..., Anafranil Anafranil Retard
--------------------	---

Beakta antikolinerga effekter, särskilt hos äldre.

I tredje hand

Tilllägg av (långtidsbehandling)

<i>litium</i>	Lithionit
---------------	-----------

Barn och ungdomar

Tidig uppföljning av behandling är särskilt viktigt hos barn och ungdomar på grund av ökad risk för suicidtankar initialt. Läkemedelsbehandling av barn bör i regel initieras inom barn- och ungdomspsykiatri.

I första hand

<i>fluoxetin</i>	⇔ Fluoxetin ...
------------------	-----------------

I andra hand

<i>sertralin</i>	⇔ Sertralin ..., Oralin, Sertrone, Zoloft
------------------	---

Bipolär sjukdom

Vid bipolär sjukdom är förebyggande farmakologisk behandling den grundläggande principen. Behandlingen bör skötas av specialist i psykiatri.

Förebyggande underhållsbehandling**I första hand**

<i>litium</i>	Lithionit
---------------	-----------

Litium har starkare evidens för förebyggande av mani än av depression.

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

forts.

109

Specialiserad vård**I andra hand – tilllägg av**

<i>quetiapin</i>	⇔ Quetiapin ... <i>tablett</i> ⇔ Quetiapin ..., Ketipinor, Seroquel Depot <i>depottablett</i>
<i>valproinsyra</i>	Ergenyl ⇔ Depakine Retard, Ergenyl Retard

Valproinsyra ska undvikas till kvinnor i fertil ålder.

Vid depressivt eller maniskt skov

Vid depressivt eller maniskt skov ska litium åter- eller nyinsättas, eventuellt dosjusteras, samt behandling med quetiapin påbörjas.

<i>litium</i>	Lithionit
<i>quetiapin</i>	⇔ Quetiapin ... <i>tablett</i> ⇔ Quetiapin ..., Ketipinor, Seroquel Depot <i>depottablett</i>

En majoritet av patienterna behöver kombinationsbehandling med litium och quetiapin.

Farmakologisk behandling och profylax av mani och depression vid bipolärt syndrom; www.janusinfo.se
Bipolär sjukdom; www.psykiatristöd.se

Barn och ungdomar

Ovanstående gäller även för barn och ungdomar. Behandling bör i regel ske inom barn- och ungdomspsykiatri.

Psykos

Antipsykotiska läkemedel ska användas på tydlig indikation och i väl avvägd dos. Om behandlingsvar tidigare har erhållits med ett läkemedel är det en fördel att använda samma läkemedel om behov av läkemedelsbehandling uppstår igen. Utvärdering bör ske efter dositering med adekvat uppföljningstid för respektive dos. Vid långtidsbehandling bör uppföljningen omfatta strukturerad symtomskattning och regelbundna kontroller av biverkningar minst en gång per år.

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

110

Specialiserad vård

Risk för viktökning, nedsatt glukostolerans och förhöjda blodfetter föreligger, särskilt vid behandling med olanzapin eller klopazin. Livsstilsåtgärder för förbättrad kardiovaskulär hälsa är angeläget. Alla antipsykotiska läkemedel kan ge extrapyramidala symtom. Eftersträva därför alltid lägsta effektiva dos, särskilt vid behandling av unga och äldre.

Vid långtidsbehandling är depotinjektion ofta att föredra, dock inte till äldre.

I första hand

<i>ariprazol</i>	⇔ Aripirazol ..., Abilify, Lemilvo Abilify Maintena inj
<i>risperidon</i>	⇔ Risperidon ..., Risperdal tablett ⇔ Risperdal Consta, Rispolept Consta inj

I andra hand – vid terapieresistent psykosjukdom

<i>klopazin</i>	⇔ Clozapine ...
-----------------	-----------------

Barn och ungdomar

Ovanstående gäller även för barn och ungdomar. Behandling bör i regel ske inom barn- och ungdomspsykiatri.

Läkemedelsbehandling vid schizofreni; www.lakemedelsverket.se
Nationella riktlinjer för antipsykotisk läkemedelsbehandling vid schizofreni eller schizofrenilikhande tillstånd; www.socialstyrelsen.se

Sömnstörningar

KBT är förstahandsval vid sömnstörningar. Vid sömnstörningar ska bakomliggande orsak utredas innan behandling väljs. Sömnmedel ska endast användas för korttidsbehandling.

<i>zopiklon</i>	⇔ Zopiklon ..., Imovane
-----------------	-------------------------

Kort behandlingstid och intermittent behandling minskar risken för toleransutveckling.

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

forts.

111

Vid beroenderisk

<i>propiomazin</i>	Propavan
--------------------	----------

Propiomazin är olämpligt till äldre på grund av ökad risk för dagtrötthet och extrapyramidala biverkningar.

Sömnstörningar hos äldre sid 136

Vid långvariga sömnstörningar...; www.janusinfo.se

Barn och ungdomar

<i>melatonin</i>	Melatonin AGB
------------------	---------------

Initialdos: 2–4 års ålder 0,5–1 mg, >4 års ålder 1–5 mg, ges 30–60 min före önskad sovtid. Enstaka patienter kan behöva upp till 10–12 mg. Kortast möjliga behandlingstid bör eftersträvas.

Evidensläget för sömnmedel till barn och ungdomar är bristfälligt.

Nikotinberoende

Rökning ökar risken för en lång rad sjukdomar och ger försämrad prognos vid många folksjukdomar, med betydande riskökning för mortalitet. Även lågfrekvent rökning medför hälsorisker och behandlingsmålet bör därför vara fullständig rökfrihet.

Råd och stöd till rökavvänjning utgör en viktig hälsofrämjande behandling som vården kan ge. Råd och motiverande samtal är viktigast, men flera olika typer av nikotinersättningsmedel kan användas som stöd för att uppnå rökfrihet.

Om nikotinersättningsmedel används är det viktigt att doserna initialt är tillräckligt höga för att minimera nikotinabstinens. Kombination av långverkande (t.ex. plåster) och kortverkande (t.ex. tuggummi) är effektivare än monoterapi och bör prövas innan annat läkemedel förskrivs.

Om rökstopp inte uppnåtts med nikotinersättningsmedel

<i>bupropion</i>	⇔ Bupropion ..., Zyban
------------------	------------------------

Ska undvikas för riskgrupper såsom personer med epilepsianamnes och patienter som riskerar delirium tremens. Kan med fördel kombineras med nikotinersättningsmedel.

112 ⇔ Kan bli föremål för generisk substitution på recept
... Generika från olika företag

<i>vareniklin</i>	Champix*
-------------------	----------

* Begränsad subvention; www.tlv.se

Var observant på nydebuterade psykiatriska symtom.

Barn och ungdomar

Vetenskapligt underlag saknas för att ge specifika rekommendationer för barn och ungdomar.

Sluta-Röka-Linjen; www.slutarokalinjen.se

Nationella riktlinjer för sjukdomsförebyggande metoder; www.socialstyrelsen.se

Alkoholsjukdomar

Återfallsförebyggande behandling

Återfallsförebyggande behandling kan användas generellt inom hälso- och sjukvården (inte enbart inom beroendevård) i kombination med uppföljning som innefattar medicinska råd och stöd.

I första hand

<i>akamprosot</i>	⇔ Aotal, Campral
<i>naltrexon</i>	⇔ Naltrexon ...

I andra hand – aversionsbehandling

<i>disulfiram</i>	Antabus
-------------------	---------

Alkoholberoende; www.psykiatristöd.se

Läkemedelsbehandling av alkoholberoende; www.lakemedelsverket.se

Abstinensbehandling

<i>oxazepam</i>	⇔ Oxascand, Sobril
-----------------	--------------------

Behandling vid alkoholabstinens; www.lakemedelsverket.se

Behandling av vitamin B1-brist

<i>tiamin</i>	Tiacur, Tiamin Ebb inj
---------------	------------------------

Peroral substitution rekommenderas inte på grund av dålig absorption.

⇔ Kan bli föremål för generisk substitution på recept
... Generika från olika företag

113

Specialiserad vård

ADHD hos barn och vuxna

Farmakologisk behandling av ADHD bör ske tillsammans med andra multimodala behandlingsinsatser.

Preparaten har olika effektduration vilket underlättar individanpassning. Patienter med komplicerande samsjuklighet bör behandlas av läkare med särskild erfarenhet av dessa tillstånd.

Narkotikaklassade läkemedel för behandling av ADHD får endast förskrivas av läkare med specialistkompetens inom psykiatri, barn- och ungdomspsykiatri, rättspsykiatri samt barn- och ungdomsneurologi med habilitering. Kortverkande metylfenidat bör framför allt användas som tillägg och vid dosutprovning, och bör undvikas i övrigt på grund av risk för beroende.

ADHD; www.psykiatristöd.se

Rekommendationer vid ADHD; www.janusinfo.se

Läkemedel vid adhd; www.lakemedelsverket.se

I första hand

<i>metylfenidat</i>	⇔ Methylphenidate ..., Concerta långverkande depottablett
<i>metylfenidat</i>	⇔ Ritalin, Ritalina medellångverkande, depotkapsel Equasym Depot medellångverkande, depotkapsel
<i>metylfenidat</i>	⇔ Methylphenidate ..., Medikinet, Ritalin kortverkande, tablett

I andra hand

<i>lisdexamfetamin</i>	Elvanse*, Elvanse Vuxen*
------------------------	--------------------------

Vid otillräcklig effekt av ovanstående eller då dessa inte tolereras

<i>atomoxetin</i>	Strattera*
<i>guanfacin</i>	Intuniv* För barn 6–17 år

* Begränsad subvention; www.tlv.se

114 ⇔ Kan bli föremål för generisk substitution på recept
... Generika från olika företag

Smärta och inflammation

All smärtbehandling ska vara individanpassad. Lägsta effektiva dos ska användas. Effekten ska utvärderas fortlöpande och behandlingen omprövas om behandlingsmålet inte nås. Läkemedel utgör ofta endast en del av smärtbehandlingen. Icke-farmakologisk behandling och fysisk aktivitet är viktigt, inte minst vid långvarig smärta.

Äldre och läkemedel sid 131

Migrän sid 88, 89

Nociceptiv smärta

Vävnadsskadesmärta, med eller utan inflammation.

PARACETAMOL

paracetamol ⇔ Paracetamol ..., Alvedon, Pamol, Panodil, Paracut

Paracetamol kan kombineras med såväl COX-hämmare som opioider.

COX-HÄMMARE (NSAID)

I första hand

naproxen ⇔ Naproxen ..., Alpoxen, Pronaxen

I andra hand

ibuprofen* ⇔ Ibuprofen ..., Brufen, Ibumax, Ibumetin, Ipren

ketoprofen ⇔ Orudis Retard

* Ibuprofen kan motverka den antitrombotiska effekten av acetylsalicylsyra (ASA). **Kombinationen lägdos-ASA och ibuprofen bör undvikas**; www.janusinfo.se

Behandling med COX-hämmare (NSAID) hos äldre, se sid 133.
För ulcusprofylax vid behandling med COX-hämmare, se sid 77.

Specialiserad vård

För parenteralt bruk

ketorolak ⇔ Toradol

paracetamol ⇔ Paracetamol Fresenius Kabi* *inf*

* Intravenöst paracetamol används endast om paracetamol har betydelsefull effekt när annat administrerings sätt inte är möjligt.

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

forts. 115

●● forts. Nociceptiv smärta

Undvik samtidig förskrivning av opioider och bensodiazepiner.

OPIOIDANALGETIKA

Den läkare som inleder en opioidbehandling har det fortsatta behandlingsansvaret tills behandlingen avslutats, eller ansvaret inklusive behandlingsplan överlämnats till kollega.

All smärta är inte opioidkänslig och samtliga preparat inklusive kodein medför risk för beroende. Opioider har i de flesta fall ingen plats vid långvarig icke-cancerrelaterad smärta.

Vid akut smärta är målet främst smärtlindring men vid längre tids opioidbehandling eftersträvas företrädesvis förbättrad funktion och livskvalitet. Om dessa behandlingsmål inte uppnås ska behandlingen avslutas.

Vid akut smärta ska minsta möjliga förpackning förskrivas utifrån planerad behandlingstid. Behandling vid akut smärta kan i flertalet fall avslutas inom 3 till 5 dygn.

morfin ⇔ Morfin ... *kortverkande tablett, inj*

morfin ⇔ Dolcontin *långverkande*

oxikodon ⇔ Oxycodone ..., Oxynorm *kortverkande tablett, inj*

oxikodon ⇔ Oxikodon Depot ..., Oxycontin *långverkande*

buprenorfin ⇔ Buprenorphine ...*, Buprefarm*, Norspan* *plåster*

* Begränsad subvention; www.tlv.se

Den analgetiska effekten av buprenorfin 5 µg/h motsvarar uppskattningsvis en peroral dygnsdos av 10 mg oxikodon eller 20 mg morfin.

Endast för korttidsbruk

Behandling vid akut smärta kan i flertalet fall avslutas inom 3 till 5 dygn och bör inte pågå längre än 2 veckor vid ett och samma smärttillstånd.

kodein + paracetamol ⇔ Paracetamol/Kodein ..., Altermol, Citodon, Codalvonil, Panocod

Kodein i sig är inte analgetiskt utan effekten beror på omvandling till morfin som sker i varierande grad. Hos flertalet omvandlas cirka

116 ⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

●● Smärta och inflammation

10 procent av kodeinet till morfin men hos några omvandlas nästan allt kodein till morfin medan vissa inte får någon omvandling alls.

Kodein rekommenderas inte alls till barn (<18 år), kvinnor som ammar och äldre.

Opioidbehandling vid långvarig icke-cancerrelaterad smärta; www.janusinfo.se, www.viss.nu

Specialiserad vård

Cancerrelaterad smärta

Vid cancerrelaterad smärta då peroral opioidbehandling är olämplig

fentanyl ⇔ Fentanyl ..., Durogesic, Matrifen *plåster*

Vid cancerrelaterad smärta då infusion av morfin eller oxikodon medför för stor volym

hydromorfon ⇔ Palladon *inf*

Smärtbehandling med transdermalt fentanyl; www.janusinfo.se

Smärtbehandling hos äldre sid 133

Opioidinducerad förstoppning

Profylaktisk behandling mot förstoppning ska övervägas från första behandlingsdagen.

Grundbehandling

makrogol + elektrolyter ⇔ Lacrofarm, Laxido, Laxiriva, Laxogol, Movicol, Moxalole, Omnicol

Tilläggsbehandling

Motorikstimulerande laxantium vid behov

natriumpikosulfat ⇔ Cilaxoral

forts.

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

117

●● forts. Nociceptiv smärta

Opioidinducerat illamående

Profylaktisk behandling mot illamående bör övervägas från första behandlingsdagen. När illamåendet upphör, vanligen inom 7–14 dagar, kan försök till nedtrappning göras.

meklozin ⇔ Postafen

Utsättning av opioider

För att minska risken för abstinenssymtom bör utsättning ske långsamt. **Rekommendationer för utsättning av opioider**; www.janusinfo.se

Generaliserade smärttillstånd

Läkemedelsbehandling som isolerad åtgärd är sällan framgångsrik vid generaliserade smärttillstånd, t.ex. fibromyalgi. Om läkemedelsbehandling anses indicerad kan tricykliska antidepressiva prövas inom ramen för en multiprofessionell handläggning i team.

amitriptylin ⇔ Amitriptylin ..., Saroten

Börja med 10 mg till natten, öka långsamt till avsedd effekt. Beakta antikolinerga effekter, särskilt hos äldre. Överväg behandling mot muntorrhet.

Neuropatisk smärta

Rekommendationen avser perifer (t.ex. diabetespolyneuropati, postherpetisk neuralgi) och central neuropatisk smärta (t.ex. efter stroke). **Farmakologisk behandling av neuropatisk smärta**; www.lakemedelsverket.se

I första hand

amitriptylin ⇔ Amitriptylin ..., Saroten

Börja med 10 mg till natten, öka långsamt till avsedd effekt. Beakta antikolinerga effekter, särskilt hos äldre. Överväg behandling mot muntorrhet.

I andra hand

gabapentin ⇔ Gabapentin 1A Farma

Smärtbehandling hos äldre sid 133

118 ⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

Trigeminusneuralgi

<i>karbamazepin</i>	Tegretol
	⇔ Tegretal Retard, Tegretol Retard

Inflammatoriska system- och ledsjukdomar**Hälsosamma levnadsvanor**

Vid inflammatoriska ledsjukdomar är levnadsvanor mycket viktiga.

- Fysisk aktivitet, särskilt styrketräning, ger lägre sjukdomsaktivitet.
- Rökning ger sämre behandlingsresultat och ökar risken för komorbiditet. Erbjud stödande insats. **Nikotinberoende** sid 112

STEROID FÖR INTRA- OCH EXTRAARTIKULÄR INJEKTION

<i>metylprednisolon</i>	Depo-Medrol
-------------------------	-------------

STEROID FÖR INTRAARTIKULÄR INJEKTION

<i>triamcinolonacetamid</i>	Kenacort-T
<i>triamcinolon-hexacetamid</i>	Lederspan

PERORAL STEROID

Vid specifika inflammatoriska tillstånd t.ex. polymyalgia reumatica

<i>prednisolon</i>	⇔ Prednisolon ...
--------------------	-------------------

Vid steroidbehandling längre än tre månader, vidta åtgärder för prevention av osteoporos. **Osteoporos** sid 104

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

119

Specialiserad vård

Reumatoid artrit, psoriasisartrit och ankyloserande spondylit

<i>metotrexat</i>	⇔ Methotrexate ..., Metotab tablett
<i>metotrexat</i>	Metoject inj Metojectpen inj

TNF-HÄMMARE

<i>etanercept</i>	Benepali
<i>infliximab</i>	⇔ Inflectra*, Remsima

* Inflectra är upphandlat för SLL 2017. Inflectra och Remsima är utbytbara enligt LäkeMedelsverket och kan bli föremål för generisk substitution vid förskrivning på recept.

Kombination av TNF-hämmare och metotrexat rekommenderas.

Nationella riktlinjer för rörelseorganens sjukdomar;
www.socialstyrelsen.se

Gikt**Hälsosamma levnadsvanor**

- Patienten bör stimuleras till att minimera intaget av alkohol, särskilt öl och sprit, samt minska intaget av purinrika födoämnen, t.ex inälvsmat, vissa fisksorter samt vissa grönsaker som t.ex spenat och sparris.
- Fysisk aktivitet är mycket viktigt, dock utan excessiv muskelbelastning.
- Överviktiga patienter bör gå ner i vikt.

Akut behandling

Vid behandling av akut gikt är COX-hämmare, kortison och kolkicin effektivt lämpliga alternativ. Val av behandling styrs av patientens ålder, komorbiditet (som hjärt-kärlsjukdom eller njursjukdom) och övrig mediciner.

<i>naproxen</i>	⇔ Naproxen ..., Alpoxen, Pronaxen
<i>prednisolon</i>	⇔ Prednisolon ...
<i>metylprednisolon</i>	Depo-Medrol inj
<i>kolkicin</i>	⇔ Kolkicin ..., Colrefuz

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

120

Profylax

<i>allopurinol</i>	⇔ Allopurinol ..., Zyloric
--------------------	----------------------------

Gikt; www.viss.nu

Läkemedelsbehandling av gikt – behandlingsrekommendation;
www.lakemedelsverket.se

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

121

Urologi**LUTS och godartad prostataförstoring**

För behandling av LUTS (Lower Urinary Tract Symptoms) och godartad prostataförstoring används väsentligen två typer av läkemedel, alfa-1-receptorblockerare och 5-alfa-reduktashämmare.

I första hand**ALFA-1-RECEPTORBLOCKERARE**

<i>alfuzosin</i>	⇔ Alfuzosin ..., Bundisarin, Lafunomyl, Xatral OD
------------------	---

Underlättar urinavflödet genom att relaxera muskulatur i prostata och blåshals och har en snabbt insättande effekt.

I andra hand – vid otillräcklig effekt och prostataförstoring, tillägg av 5-ALFA-REDUKTASHÄMMARE

<i>finasterid</i>	⇔ Finasterid ...
-------------------	------------------

Vid verifierad förstoring av prostata (>40 ml eller PSA >1,4 µg/L). En tillförlitlig metod för att mäta prostata är transrektalt ultraljud. 5-alfa-reduktashämmare påverkar körtelns storlek, som krymper med i medeltal 20 %. Behandlingseffekten kan utvärderas först efter 3–6 månader.

Vid förstoring av prostatakörteln bör PSA tas före och efter 6–12 månaders behandling. Om PSA inte halverats efter 6–12 månader bör remiss till urolog övervägas.

Alfa-1-receptorblockerare kombineras med 5-alfa-reduktashämmare hos patienter med förstörd prostata. Efter cirka 9 månader kan ofta alfa-1-receptorblockeraren sättas ut.

Specialiserad vård

Prostatacancer

Onkologi sid 102

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

122

Trängningar, trängningsinkontinens

Rekommendationerna avser såväl kvinnor som män.

Behandlingen innebär först och främst förändrade levnadsvanor, som till exempel normalisering av vikt och vätskeintag. Blås- och bäckenbottenträning har visad effekt.

Läkemedel mot trängningar och trängningsinkontinens har en blygsam effekt. Behandling bör pågå cirka en månad före utvärdering. Dryck- och urinmättningslista bör föras före och under behandlingen för att utvärdera effekten. Beakta risken för försämrad blåstömning-förmåga. Vissa antikolinerga läkemedel kan orsaka kognitiva störningar hos äldre, men det är inte belagt för tolterodin.

Oklar evidens för antikolinerga biverkningar hos äldre vid inkontinensbehandling; www.janusinfo.se

MUSKARINRECEPTORANTAGONIST

tolterodin	⇔ Tolterodin ..., Detrusitol <i>tablett</i>
	⇔ Tolterodin ..., Detrusitol SR <i>depotkapsel</i>

Ansträngningsinkontinens

Riktlinjer för behandling av urininkontinens och Riktlinjer för behandling av urininkontinens hos kvinnor; www.janusinfo.se

Erektill dysfunktion

PDE5-HÄMMARE

Samtidigt intag av nitropreparat är kontraindicerat. Patienter med vissa synneressjukdomar ska undvika behandling med PDE5-hämmare.

Effektdurationen är cirka 6 timmar för sildenafil och cirka 36 timmar för tadalafil.

I första hand

<i>sildenafil</i>	Sildenafil ...*, Idilico*, Viagra*
-------------------	------------------------------------

* Läkemedlen är utbytbara enligt Läkemedelsverket men ingår inte i läkemedelsförmånen, vilket gör att de inte får bytas ut på apotek. Fri prissättning gör att priset kan variera mellan olika apotek.

⇔ Kan bli föremål för generisk substitution på recept
... Generika från olika företag

forts.

123

I andra hand

<i>tadalafil</i>	Cialis*
------------------	---------

* Ingår inte i läkemedelsförmånen. Fri prissättning gör att priset kan variera mellan olika apotek.

PGE1-ANALOG – när PDE5-hämmare är olämpligt

<i>alprostadil</i>	Bondil <i>uretralstift</i>
--------------------	----------------------------

Specialiserad vård

<i>alprostadil</i>	Caverject <i>inj</i> Caverject Dual <i>inj</i>
--------------------	---

KOMBINATIONSPREPARAT

Vasoaktiv intestinal polypeptid (VIP) + alfa-receptorantagonist

<i>aviptadil</i> + <i>fentolamin</i>	Invicorp <i>inj</i>
---	---------------------

Övrig urologi

LOKALANESTETIKUM

<i>lidokain</i>	Xylocain <i>gel</i>
-----------------	---------------------

124

Vaccinationer

Rekommendationer för vaccination av barn och särskilda riskgrupper finns på:
www.janusinfo.se/behandling/expertadsutlatanden/vaccinationer
www.vardgivarguiden.se/behandlingsstod/smittskydd/amnesomraden/vaccination

Vaccination av barn

Se **Barnvaccinationer**; www.janusinfo.se. Dokumentet innehåller information om de flesta vacciner, inklusive dosering, intervall, administrationsätt, och hur vacciner kan kombineras. Det finns även information om sjukdomarna som ska förebyggas. Informationen kan appliceras på vuxna i de fall där det är aktuellt, förutom avseende doseringar.

Tabell: Tidpunkt för de olika vaccinationerna enligt nedanstående schema

	Barnhälsovård					Elevhälsa			
	6 veckor	3 mån	5 mån	12 mån	18 mån	5-6 år	6-8 år	10-12 år	14-16 år
Rotavirus*	X	X							
Difteri		X	X	X		X			X**
Stelkramp		X	X	X		X			X**
Kikhosta		X	X	X		X			X**
Polio		X	X	X		X			
Haemophilus influenzae typ B		X	X	X					
Hepatit B***		X	X	X					
Pneumokock-infektioner		X	X	X					
Mässling					X	X			
Pässjuka					X	X			
Röda hund					X	X			
HPV (endast flickor)								X+X	

* Gäller i SLL till barn födda från 2014.

** Gäller barn födda från 2002.

*** Gäller i SLL till barn födda från 2013.

Komplettering av ofullständigt vaccinerade barn

Se **Komplettering ofullständigt vaccinerade barn**;

www.vardgivarguiden.se. Dokumentet innehåller förslag på kompletterande vaccinationsschema beroende på ålder och vaccinationsstatus.

125

Vaccination av särskilda riskgrupper

Pneumokockvaccination för barn från 2 års ålder och vuxna med stor risk för att drabbas av pneumokockinfektion

Se **Pneumokocker – vaccinering av riskgrupper**; www.vardgivarguiden.se.

Barn och vuxna med vissa kroniska sjukdomar har en ökad risk att insjukna i svår pneumokockinfektion. Dokumentet innehåller information om när och hur polysackaridvaccin respektive konjugatvaccin ska användas till barn och vuxna som har ökad eller mycket stor risk för pneumokockinfektion.

Influensavaccin till personer i alla åldrar med underliggande sjukdomar

Barn och vuxna med vissa kroniska sjukdomar har en ökad risk att insjukna i svår influensainfektion. På www.vardgivarguiden.se finns information om vilka riskgrupper det gäller och vilken dosering som är aktuell för barn respektive vuxna.

Splenektomerade: vägledning för vaccination av vuxna patienter inför eller efter splenektomi

Se **Splenektomerade, vägledning för vaccination av vuxna patienter inför eller efter splenektomi**; www.janusinfo.se. Splenektomi ökar risken för allvarliga infektioner med kapslade bakterier till exempel pneumo- och meningokocker. Vägledningen är övergripande och andra scheman/vacciner kan vara aktuella för vissa patientgrupper, till exempel vid hematologiska sjukdomar.

Fästingburen hjärninflammation (TBE): rekommendationer för vaccination av immunsupprimerade

Se **TBE-vaccination**; www.vardgivarguiden.se. Riktlinjerna för TBE-vaccinering skiljer sig åt beroende på om personen är immunsupprimerad eller inte, när grundvaccination påbörjas.

126

Vaccination av gravida

Se **Vaccinationer**; www.medscinet.se/infpreg. Att ta ställning till om ett vaccin skall ges under graviditet kräver en sedvanlig bedömning av nytta och risker. Nyttan är att skydda den gravida kvinnan mot befärad smitta och infektion. Vaccination av en gravid kvinna kan ibland även rekommenderas för att skydda hennes kommande spädbarn mot infektion.

Vaccination mot influensa för gravida

Vaccination av gravida skyddar framför allt kvinnan mot svår sjukdom och intensivvård och rekommenderas från vecka 17 men så länge inte influensasäsongen startat kan vaccinationen senareläggas. Vaccination skyddar också mot för tidig födsel och det nyfödda barnet får skydd mot svår sjukdom under sina första levnadsmånader. Gravida med underliggande kroniska sjukdomar ska däremot vaccineras så snart som möjligt under influensasäsong, även om detta sker innan vecka 17. Information finns på www.vardgivarguiden.se.

Vaccination av äldre

Den årliga vaccinationskampanjen mot influensa och mot allvarlig pneumokockinfektion

Kampanjen riktar sig bl.a. till personer som är 65 år eller äldre. Information finns på www.vardgivarguiden.se.

Fästingburen hjärninflammation (TBE): rekommendationer för vaccination av personer över 60 år

Se **TBE-vaccination**; www.vardgivarguiden.se. Riktlinjerna för TBE-vaccinering skiljer sig åt beroende på om personen fyllt 60 eller inte, när grundvaccination påbörjas.

Vaccination mot herpes zoster (bältros)

Se **Vägledning för användning av Zostavax-vaccin mot bältros**; www.janusinfo.se. Rekommendationen rör vaccin mot herpes zoster, och dess komplikation postherpetisk neuralgi. Det är godkänt för personer som är 50 år och äldre.

Vätsketerapi och nutrition

Specialiserad vård

Vätsketerapi

När peroral/enteral vätskebehandling inte är tillräcklig rekommenderas i första hand kristalloida lösningar intravenöst. För barn hänvisas till lokala riktlinjer.

KRISTALLOID LÖSNING

<i>balanserad elektrolytlösning</i>	Ringer-Acetat Baxter Viaflo
-------------------------------------	-----------------------------

Vid terapivikt bör patienten bli föremål för ett multidisciplinärt omhändertagande.

För elektrolyttillsatser, se Infusionskoncentrat nedan.

Begränsa den kliniska användningen av hydroxyetylsterkelse (HES); www.janusinfo.se

Parenteral nutrition

Parenteral nutrition inleds när eventuell intorkning och cirkulationsstörning åtgärdats och när peroral/enteral nutrition inte är tillräcklig. För barn hänvisas till lokala riktlinjer.

Basal glukostillförsel

GLUKOSLÖSNING

<i>glukoslösning + elektrolyter</i>	Glukos Braun 50 mg/ml Na40+K20
-------------------------------------	--------------------------------

Specialiserad vård

Nutritionsbehandling

Rekommendationerna gäller akut och kroniskt sjuka med undantag av intensivvårdspatienter. Gravt undernärda patienter kräver specialistkonsultation vid insättning av nutritionsbehandling.

Enteral nutrition är förstahandsval för nutritionsbehandling. Endast vid icke-fungerande mag-tarmkanal eller otillräckligt enteralt/peroralt födointag är parenteral nutrition indicerad.

Om patienten bedöms vara malnutrierad bör nutritionsbehandling inledas omgående och med stegvis upptrappning under flera dygn till önskat kalorimål. Annars kan tillförsel av glukoslösning innehållande elektrolyter vara tillräckligt under 3–4 dagar. B-vitaminbrist är vanligt i flera patientgrupper. Lindrig brist kräver tillsats av Soluvit till glukoslösning medan uttalad brist kräver substitutionsbehandling med tiamin intravenöst eller intramuskulärt.

Parenterala näringslösningar/trekammarpåsar innehåller glukos, aminosyralösning och fettemulsion och finns för tillförsel via perifer eller central ven.

Tillsats av spårämnen och vitaminer görs till parenteral nutrition. Tillsatser av elektrolyter ska göras enligt den enskilde patientens behov då även magnesium och fosfat bör kontrolleras. Elektrolytfria lösningar ska normalt inte användas.

Ordination av nutritionslösning/trekammarpåse görs utifrån patientens vätske- och energibehov. Basalt vätskebehov hos vuxen är 30 ml/kg/dygn. Energitillbehovet för sängliggande patienter är 20–25 kcal/kg/dygn, för uppegående patienter 25–30 kcal/kg/dygn.

Näringslösningar/trekammarpåsar skiljer sig framför allt åt avseende fettemulsion. Det saknas evidens för att valet av parenteral nutritionslösning påverkar morbiditet och mortalitet. Fiskolja/omega-3-fettsyror är ofullständigt studerade vad gäller effekter, bieffekter och dosering och rekommenderas därför inte för rutinmässig användning.

För detaljerad information avseende nutritionsbehandling för olika patientkategorier hänvisas till www.espen.org, Education, Espen guidelines.

Specialiserad vård

3-KAMMARPÅSE

<i>aminosyralösning fettemulsion glukos + elektrolyter</i>	Kabiven Kabiven Perifer
<i>aminosyralösning fettemulsion glukos + elektrolyter</i>	Nutriflex Lipid Peri Nutriflex Lipid Plus Nutriflex Lipid Special
<i>aminosyralösning fettemulsion glukos + elektrolyter</i>	Olimel Olimel perifer

Preparat innehållande fiskolja/omega-3-fettsyror rekommenderas inte. **Omega-3-fettsyror i parenteral nutrition sällan indicerat;** www.janusinfo.se

För total parenteral nutrition ska elektrolyter, vitaminer och spårämnen tillsättas.

VITAMINER

Vattenlösliga

<i>vitaminer</i>	Soluvit
<i>tiamin</i>	Tiacur, Tiamin Ebb

Fettlösliga

<i>vitaminer</i>	Vitalipid Adult
------------------	-----------------

SPÅRÄMNINGEN

<i>spårämnen</i>	Addaven
------------------	---------

INFUSIONSKONCENTRAT – tillsatser

<i>kaliumklorid</i>	Addens-Kaliumklorid
<i>magnesiumsulfat</i>	Addex-Magnesium
<i>natriumglycero-fosfat</i>	Glycophos
<i>natriumklorid</i>	Addex-Natriumklorid

Äldre och läkemedel

Generella rekommendationer

Ge alltid patienten en aktuell läkemedelslista.

På gruppnivå anges ofta åldern 75 år och äldre när äldre läkemedelsbehandling diskuteras. På individnivå är den biologiska åldern viktigare och med stigande ålder och multisjuklighet är det extra viktigt att individualisera behandlingen och regelbundet utvärdera effekter och ompröva indikationer. Polyfarmaci ökar risken för både biverkningar och läkemedelsinteraktioner. Lägsta effektiva dos bör eftersträvas. Äldre är känsligare för många läkemedel, exempelvis sådana som påverkar det centrala nervsystemet eller blodtrycket. Mät blodtrycket även i stående vid behandling med blodtryckssänkande läkemedel.

Njurfunktionen försämras med åldern och med ökad sjuklighet. Därför bör läkemedel som till stor del utsöndras i urinen doseras efter njurfunktion. Vissa läkemedel, t.ex. COX-hämmare, försämrar njurfunktionen ytterligare. Tänk på att njurfunktionen kan försämrars akut och att risken för negativa effekter av läkemedel då ökar.

Flera vanliga läkemedel har biverkningar som påverkar nutritionen negativt genom t.ex. nedsatt aptit, muntorrhet och illamående. Detta bör särskilt beaktas hos multisjuka patienter. Många äldre patienter har svårt att svälja läkemedel. Vissa tabletter får inte delas eller krossas. Kortfattad delbarhetsinformation finns på www.fass.se.

Behandla inte asymtomatisk bakteriuri (ABU) hos äldre och urinodla endast vid symtom från urinvägarna.

131

●● Äldre och läkemedel

Antipsykotiska läkemedel

Behandling med antipsykotiska läkemedel bör begränsas till psykiska symtom som besvärar patienten och som skapar stark oro och/eller aggressivitet. Innan behandlingen initieras ska somatiska orsaker till symtomen uteslutas och icke-farmakologisk behandling övervägas. Dosen ska vara låg och effekten bör utvärderas kontinuerligt.

Diabetesläkemedel

Metformin kan enligt nya rön användas hos patienter med måttligt nedsatt njurfunktion (eGFR 30–59 ml/min) vilket tidigare inte rekommenderats på grund av risk för laktacidosis. Äldre har dock en ökad risk för snabb försämring av njurfunktionen, till exempel på grund av vätskebrist eller akut sjukdom, vilket ställer extra krav på monitorering av njurfunktionen under metforminbehandling. Kognitiv svikt kan bidra till att behandlingen blir riskfylld. Användning hos patienter med eGFR <30 ml/min är fortfarande kontraindicerat.

Sulfonylurea kan orsaka svåra hypoglykemier och risken ökar vid nedsatt njurfunktion. Det är viktigt med tätare uppföljning av njurfunktionen hos äldre.

Diabetes; www.viss.nu

Smärta

Nociceptiv smärta

PARACETAMOL

paracetamol ⇔ Paracetamol ..., Alvedon, Pamol, Panodil, Paracut

Rekommenderad maxdos till äldre är 1 g x 3.

COX-HÄMMARE (NSAID)

Nedsatt njurfunktion, högt blodtryck och hjärtsvikt är vanligt hos äldre och utgör relativa kontraindikationer mot COX-hämmare (inklusive COX-2-hämmare). Risken för gastrointestinala, kardiovaskulära och renala biverkningar är dosberoende. Eventuell behandling ges vid behov med lägsta effektiva dos och under kort tid. Ulcusprofylax med protonpumpshämmare (PPI) bör inte förskrivas utan individuell riskbedömning.

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

forts.

133

●● Äldre och läkemedel

Läkemedel som bör undvikas till äldre om inte särskilda skäl föreligger

Läkemedel med antikolinerga effekter

Läkemedel med uttalade antikolinerga effekter bör undvikas främst på grund av risken för kognitiva störningar och konfusion. Exempel på sådana läkemedel är sederande antihistaminer som hydroxizin (t.ex. Atarax) och prometazin (Lergigan), vissa antipsykotiska läkemedel och tricykliska antidepressiva. Hydroxizin har associerats med risk för förlängd QT-tid.

Indikatorer för god läkemedelsterapi hos äldre, bilaga 1; www.socialstyrelsen.se

Propiomazin

Propiomazin är olämpligt till äldre på grund av risk för dagtrötthet och extrapyramidala biverkningar.

Tramadol

Tramadol är olämpligt till äldre på grund av ökad risk för biverkningar såsom illamående och förvirring. Tramadol bör inte kombineras med antidepressiva, t.ex. SSRI, på grund av ökad risk för serotonerga biverkningar.

Kodein

Kodein rekommenderas inte till äldre på grund av stor interindividuell variation i metabolism till den aktiva metaboliten morfin. Med kombinationen kodein och paracetamol finns dessutom risk för otillräcklig opioideffekt då den rekommenderade maxdosen av paracetamol till äldre är 3 g/dygn.

Läkemedel som bör ges med försiktighet till äldre

Bensodiazepiner

Bensodiazepiner kan försämra kognitionen samt öka risken för fall och därmed frakturer hos äldre. Långverkande bensodiazepiner (diazepam, nitrazepam och flunitrazepam) bör undvikas. Endast oxazepam i lägsta effektiva dos kan rekommenderas till äldre.

132

●● forts. Äldre och läkemedel, Smärta

Hos patienter som tidigare haft ulcus kan ulcusprofylax med PPI övervägas vid behandling med ASA i lågdos eller vid långtidsbehandling med COX-hämmare; www.janusinfo.se

naproxen ⇔ Naproxen ..., Alpxen, Pronaxen

Lämplig dos är 125–250 mg x 1–2.

ibuprofen ⇔ Ibuprofen ..., Brufen, Ibumax, Ibumetin, Ipren

Lämplig dos är 200 mg x 1–3.

Ibuprofen har kortare halveringstid än naproxen, vilket kan vara en fördel hos äldre. Ibuprofen kan motverka den antitrombotiska effekten av acetylsalicylsyra (ASA). **Kombinationen lågdos-ASA och ibuprofen bör undvikas;** www.janusinfo.se

Undvik samtidig förskrivning av opioider och bensodiazepiner.

OPIOIDANALGETIKA

Effektdurationen av framför allt morfin, och i mindre grad oxikodon, är förlängd hos äldre bland annat på grund av nedsatt njurfunktion. Börja med låg dos och anpassa doseringen för att undvika ackumulering och minska risken för biverkningar. Effekt och biverkningar bör utvärderas kontinuerligt.

morfin ⇔ Morfin ... kortverkande tablett, inj

morfin ⇔ Dolcontin långverkande

oxikodon ⇔ Oxycodone ..., Oxynorm kortverkande tablett, inj

oxikodon ⇔ Oxikodon Depot ..., Oxycotin långverkande

buprenorfin ⇔ Buprenorphine ...*, Buprefarm*, Norspan* plåster

* Begränsad subvention; www.tlv.se

Vid icke-akut opioidkänslig smärta kan behandling inledas med låg dos långverkande morfin 5–10 mg x 2, långverkande oxikodon 5 mg x 2 eller buprenorfin 5 µg/h.

Den analgetiska effekten av buprenorfin 5 µg/h motsvarar uppskattningsvis en konoral dygnsdos av 10 mg oxikodon eller 20 mg morfin.

134

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

Opioidinducerad förstoppning sid 117

Opioidinducerat illamående sid 118

Neuropatisk smärta**I första hand***amitriptylin* ⇔ Amitriptylin ..., Saroten

Börja med 5–10 mg på kvällen, kan ökas veckovis med 5–10 mg. Dosen titreras individuellt utifrån effekt och biverkningar. För flertalet av patienterna räcker 10–30 mg. Beakta risken för kognitiva biverkningar och hjärtbiverkningar. Överväg behandling mot muntorrhet.

I andra hand*gabapentin* Gabapentin 1A Farma

Lämplig startdos är 100 mg x 1, som ökas stegvis utgående från njurfunktion. Beakta risken för kognitiva biverkningar.

Ångest

Kortvariga ångestbesvär och eventuellt initialt vid SSRI-terapi

oxazepam ⇔ Oxascand, Sobril**Långvarig ångest***escitalopram** ⇔ Escitalopram ..., Ciprexal, Seroplex*sertralín* ⇔ Sertralin ..., Oralin, Sertrone, Zolof

* Rekommenderad maxdos av escitalopram är 10 mg hos patienter över 65 år på grund av dosberoende förlängning av QT-intervallet.

SSRI ger ökad blödningsrisk och risk för hyponatremi.

Depression

Effekten av antidepressiva läkemedel inträder senare hos äldre än hos yngre.

I första hand*escitalopram** ⇔ Escitalopram ..., Ciprexal, Seroplex*sertralín* ⇔ Sertralin ..., Oralin, Sertrone, Zolof

* Rekommenderad maxdos av escitalopram är 10 mg hos patienter över 65 år på grund av dosberoende förlängning av QT-intervallet.

SSRI ger ökad blödningsrisk och risk för hyponatremi.

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

forts.

135

I andra hand*mirtazapín* ⇔ Mirtazapín ..., Mirtin**Nationella riktlinjer för vård vid depression och ångestsyndrom;**

www.socialstyrelsen.se

Sömnstörningar

Uteslut läkemedelsbiverkningar samt somatiska och psykiska orsaker till sömnproblem. Använd i första hand icke-farmakologisk behandling. Vid läkemedelsbehandling bör kort behandlingstid eftersträvas. Intermittent behandling minskar risken för toleransutveckling.

zopiklon ⇔ Zopiklon ..., ImovaneUtbildningsfilm **Mannen som inte kunde sova**; www.janusinfo.se**Alzheimers sjukdom****Hälsosamma levnadsvanor för att förebygga kognitiv svikt och demens**

- Det finns viss evidens för att hälsosam kost (medelhavskost) kan minska risken för kognitiv svikt och demens om dieten startar i en frisk medelålder och om följsamheten är hög. Påverkbara riskfaktorer inklusive fetma, hypertoni och diabetes, beräknas kunna orsaka en tredjedel av insjuknanden i Alzheimers sjukdom.
- Rökning har associerats med en ca 50–70 % ökad risk för demens, inklusive Alzheimers sjukdom.

Hälsosamma levnadsvanor vid manifest kognitiv svikt och demens

- Det är inte säkerställt att någon kosttyp på ett kliniskt betydelsefullt sätt kan påverka sjukdomsutvecklingen vid manifest kognitiv svikt eller demens hos äldre. Det huvudsakliga problemet vid demenssjukdom är dålig nutritionstatus och fokus bör ligga på att stimulera till matintag av det slag som föredras av patienten.
- Personer med demens bör rekommenderas aerob och muskelstärkande fysisk aktivitet för att förbättra förmåga att utföra aktiviteter i dagliga livet.

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

136

Innan behandling inleds bör utredning göras för att utesluta behandlingsbara orsaker till kognitiv störning. Läkemedelsbehandling som kan påverka kognitionen bör omprövas.

I behandlingen ska alltid aktivering och bedömning av social trygghet och psykiska besvär ingå. Insättning av demensläkemedel bör initieras av läkare med god kännedom om demenssjukdomar.

Individuell utvärdering av effekten ska ske efter 3–6 månader för eventuell dosjustering och därefter minst årligen. Byte eller utsättning av preparat rekommenderas vid utebliven effekt eller biverkningar. Senast 3 veckor efter utsättning bör patientens tillstånd utvärderas.

Utvärdering av behandlingsresultat bör innefatta information från anhörig och/eller vårdpersonal.

Symtomatisk behandling vid mild–måttlig Alzheimers sjukdom

Effekten på kognition och funktion är liten och likvärdig, men kliniska skillnader i tolerabilitet finns mellan olika kolinesterashämmare.

Kolinesterashämmare kan ha en vagoton effekt på hjärtfrekvensen, med risk för kardiella komplikationer hos predisponerade patienter. Förlängd QT-tid har rapporterats.

KOLINESTERASHÄMMARE**I första hand***donepezil* ⇔ Donepezil ..., Aricept**I andra hand***rivastigmin* ⇔ Exelon, Orivast plåster

Vid intolerans eller kontraindikation mot kolinesterashämmare kan memantin provas.

Symtomatisk behandling vid svår Alzheimers sjukdom

Donepezil och memantin har likvärdiga effekter på kognition, ADL och beteende hos patienter med svår Alzheimers sjukdom, men det finns kliniska skillnader i tolerabilitet mellan dem.

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

forts.

137

I första hand**KOLINESTERASHÄMMARE***donepezil* ⇔ Donepezil ..., Aricept**I andra hand****NMDA-RECEPTORANTAGONIST***memantin* ⇔ Memantin ..., Axura, Ebixa, Marbodín, Mentixa, Nemdatine**Beteendemässiga och psykiska symtom vid demenssjukdomar (BPSD)**

Vid BPSD bör somatiska orsaker samt läkemedelsbiverkningar uteslutas. Icke-farmakologisk behandling, såsom omvårdnadsåtgärder och stimulans, bör provas. I de fall icke-farmakologisk behandling är otillräcklig kan läkemedel provas, se nedanstående behandlingsrekommendationer. Adekvat basbehandling med kolinesterashämmare bör eftersträvas hos patienter med Alzheimers sjukdom och blanddemens. Generellt bör en kort behandlingstid eftersträvas, med utvärdering av effekten inom två veckor liksom regelbundet ställningstagande till dosjustering. Vid Lewy-bodydemens ska antipsykotiska läkemedel inte användas.

BPSD; www.viss.nu

Antipsykotiska läkemedel bör undvikas till patienter med demens;
www.janusinfo.se

Läkemedelsbehandling och bemötande vid beteendemässiga och psykiska symtom vid demenssjukdom – BPSD;
www.lakemedelsverket.se

Nationella riktlinjer för vård och omsorg vid demenssjukdom;
www.socialstyrelsen.se

⇔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

138

Ögon

Bakteriell konjunktivit

En infektiös konjunktivit läker i allmänhet ut spontant inom en vecka och behöver vanligtvis inte behandlas med läkemedel. Ofta räcker det att tvätta rent med ljummet vatten eller koksaltlösning. Detta gäller i synnerhet de konjunktiviter som uppträder i anslutning till en övre luftvägsinfektion.

<i>fusidinsyra</i>	Fucithalmic
--------------------	-------------

Riktlinjer för behandling av infektiösa utlösta konjunktivit;
www.janusinfo.se

Allergisk konjunktivit

Vid milda besvär och som tillägg till farmakologisk behandling kan tårsubstitut lindra. Natriumkromoglikat har inte en omedelbar effekt. Behandlingen bör därför helst påbörjas före förväntad exponering för allergen och lämpar sig för de som har långdragna besvär. Vid kortvarig exponering kan antihistamin vara att föredra.

I första hand

<i>natriumkromoglikat</i>	↔ Lecrolyn, Lomudal
---------------------------	---------------------

I andra hand – vid otillräcklig effekt

<i>emedastin</i>	Emadine
------------------	---------

Riktlinjer för behandling av allergiska ögonreaktioner;
www.janusinfo.se

Torra ögon

Flertalet patienter med torra ögon kan hänvisas till egenvård. Samtliga tillgängliga preparat finns att tillgå receptfritt. Recept på tårsubstitut bör förbehållas patienter med definierad ögonsjukdom såsom kerato-konjunktivitis sicca. Kontaktlinnbärare bör använda tårsubstitut utan konserveringsmedel.

Riktlinjer för behandling av torra ögon (innehåller även patient-information för utskrift); www.janusinfo.se

↔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek

139

••• Ögon

Specialiserad vård

Kroniskt öppenvinkelglaukom

Målet med behandlingen är att förhindra progress av sjukdomen och försämring av patientens livskvalitet. Medicinsk behandling för att sänka ögontrycket väljs vanligen i första hand.

Vid nyinsättning rekommenderas i första hand prostaglandinanalog.

PROSTAGLANDINANALOG

<i>latanoprost</i>	↔ Latanoprost ..., Xalatan
--------------------	----------------------------

BETABLOCKERARE

<i>timolol</i>	↔ Timolol ..., Optimol
----------------	------------------------

Vid besvärande systemeffekter av kortverkande betablockerare

<i>timolol</i>	Timosan <i>långverkande</i>
----------------	-----------------------------

Riktlinjer för behandling av öppenvinkelglaukom; www.janusinfo.se

140 ↔ Kan bli föremål för generiskt utbyte på apotek
... Generika från olika företag

Öron

Extern otit

Systemisk antibiotikabehandling bör undvikas vid okomplicerad extern otit. Tamponad och sköljningar med alsolsprit kan användas som inledande behandling i avsvällande syfte.

I första hand

<i>oxytetracyklin</i> + <i>hydrokortison</i> + <i>polymyxin B</i>	Terracortril med polymyxin B suspension
---	---

Rengörande behandling kan behövas före applicering.

I andra hand

<i>hydrokortison-butyrat</i>	Locoid <i>kutan lösning, grupp II</i>
<i>betametason</i>	Diproderm* <i>örondroppar, grupp III</i>

* Ingår inte i läkemedelsförmånen

Akut otitis media sid 64
Rörelsesjuka sid 77

141

••• Introduktion och uppföljning av nya läkemedel

Introduktion och uppföljning av nya läkemedel i SLL

Nya läkemedel är ett prioriterat område inom Stockholms läns landstings läkemedelsstrategi. Vissa nya läkemedel kan erbjuda väsentliga vinster för patienterna, medan nyttan och säkerheten är mer oklar för andra.

För att uppnå en jämlik, kostnadseffektiv och ändamålsenlig användning av nya läkemedel över hela landet samarbetar alla landsting och ett flertal myndigheter i en gemensam process, kallad Landstingens samverkansmodell för läkemedel.

Stockholms läns landsting och Stockholms läns läkemedelskommitté deltar aktivt i det nationella arbetet. Information om vilka läkemedel som omfattas och aktuella kunskapsunderlag och rekommendationer finns på www.janusinfo.se/Nationellt-inforande-av-nya-lakemedel/.

Ett regionalt ställningstagande krävs för en god introduktion och uppföljning av alla nya läkemedel/nya indikationer. Beslut om regionalt ordnat införande fattas av Stockholms läns läkemedelskommitté. För läkemedlen beskrivs indikation, patientgrupp, förskrivarkategori, kostnadseffektivitet, värdering jämfört med etablerad terapi, budgetpåverkan, utbildningsbehov, kommunikation samt metoder för uppföljning.

Bland annat är följande terapiområden/läkemedelsgrupper aktuella för ordnat införande under 2017 och framåt:

- Hepatit C
- Hjärtsvikt
- Lipidsänkande läkemedel
- Lungcancer
- Myelom
- Reumatoid artrit

För mer information, se www.janusinfo.se/nyalakemedel.

142

Läkemedelsinformation

www.janusinfo.se

Janusinfo produceras av Hälso- och sjukvårdsförvaltningen och är Stockholms läns landstings webbplats för läkemedelsinformation. På Janusinfo finns ett brett utbud av producentbunden information och kunskapsjänster för sjukvården. Janusinfo innehåller bland annat information från Stockholms läns läkemedelskommitté och dess expertråd.

- Kloka Listan med motiveringar till rekommendationerna
- Behandlingsrekommendationer från bland annat Stockholms läns läkemedelskommittés expertråd och Strama
- Nyheter om läkemedel
- Fortbildning
- Nationellt införande av nya läkemedel
- Miljö och läkemedel
- Janusmed interaktioner
- Janusmed njurfunktion
- Janusmed fosterpåverkan
- Janusmed amning
- Janusmed kön & genus

Läkemedelsinformationscentral

Vid läkemedelsrelaterade frågor angående effekt, interaktioner, biverkningar, graviditet eller amning, kontakta Karolic, tfn 585 810 60, karolic@karolinska.se.

Miljöeffekter av läkemedel

De flesta läkemedel som används hamnar till slut i avloppet, i oförändrad form eller som metaboliter. Läkemedelresterna kan sedan nå vattendrag och grundvattnet trots passage genom avloppsreningsverket. Läkemedel är ofta framtagna för att stå emot biologisk nedbrytning och kan därför finnas kvar i miljön under lång tid.

Vissa läkemedel har påvisats i låga halter i dricksvatten, vilket är en varningssignal om att vårt sätt att hantera läkemedel i dag kan leda till hälso- och miljöproblem i framtiden.

Miljöpåverkan beaktas i Kloka Listan

Miljöklassificering av läkemedelssubstanser beaktas, ibland tillsammans med andra miljöaspekter, vid val av läkemedel till Kloka Listan. När läkemedel som jämförs är likvärdiga avseende medicinsk effekt, säkerhet och farmaceutisk ändamålsenlighet beaktas miljöpåverkan och pris.

Miljöklassificering

Miljöklassificering av läkemedelssubstanser sker av både miljöfarlighet och miljörisk, eftersom dessa begrepp delvis belyser olika egenskaper.

Miljöfarlighet avser substansens miljöskadliga egenskaper

Med miljöfarlighet avses substansens miljöskadliga egenskaper, som förmåga att stå emot nedbrytning (persistens), förmåga att ansamlas i fettvävnad (bioackumulering) och dess giftighet för vattenlevande organismer (toxicitet).

Miljörisk avser sannolikheten för att skadliga halter uppstår

Miljörisken avser sannolikheten för toxisk påverkan på vattenlevande organismer vid användning av substansen i nuvarande omfattning.

Överblivna läkemedel lämnas på apotek

Överblivna läkemedel ska lämnas in på apotek. Det gäller också använda läkemedelsinnehållande plåster, p-ringar och flegångsinhalatorer. Alla apotek tar emot läkemedel.

För utförligare information, se www.janusinfo.se/miljo.

Stockholms läns läkemedelskommitté

Stockholms läns läkemedelskommitté verkar enligt lagen (1996:1157) om läkemedelskommittéer. Läkemedelskommittén är ett rådgivande expertorgan i läkemedelsfrågor med huvuduppdrag att verka för en säker, rationell och kostnadseffektiv läkemedelsanvändning. Läkemedelskommittén arbetar tillsammans med 21 expertråd inom olika terapiområden. Expertråden lämnar förslag på rekommendationer till Stockholms läns läkemedelskommitté som fattar beslut. Rekommendationerna omprövas årligen eller vid behov.

Stockholms läns läkemedelskommitté och expertråden har en gemensam jävspolicy där öppenhet kring engagemang och aktiviteter tillsammans med läkemedelsföretag och andra intressenter är central.

Ledamöter i Stockholms läns läkemedelskommitté

Gerd Lärvars, docent, enhetschef
Ordförande

Rickard Malmström, docent, överläkare, vice ordförande
Representant Karolinska Institutet

Kristina Ateva, apotekare
Farmaceutisk sekreterare

Rose Marie Hallin, sjuksköterska
Sjuksköterska slutenvård

Jan Hasselström, med dr, allmänläkare
Ordförande Expertrådet för allmänmedicin

Roger Henriksson, professor, avdelningschef
Ordförande Expertrådet för onkologiska och hematologiska sjukdomar

Paul Hjemdahl, senior professor, överläkare
Ordförande Expertrådet för hjärt-kärlsjukdomar

Thomas Kahan, professor, överläkare
Ordförande Läkemedelsrådet vid Danderyds sjukhus

Synnöve Lindemalm, med dr, överläkare
Barnläkare

Mussie Mshghina, docent, överläkare
Ordförande Expertrådet för psykiatriska sjukdomar

Christer Norman, allmänläkare

forts.

Marie-Louise Ovesjö, med dr, överläkare
Ordförande Kloka Listan-utskottet
Ordförande Läkemedelsrådet vid Södersjukhuset

Peter Persson, farm dr, apotekare
Ordförande Läkemedelsrådet vid Capio S:t Görans sjukhus

Pauline Raaschou, med dr, bitr överläkare
Ordförande Expertrådet för geriatriska sjukdomar

Michael Runold, med dr, överläkare
Ordförande Expertrådet för luftvägs- och allergisjukdomar

Magnus Röjvall, allmänläkare

Torbjörn Söderström, med dr, chefläkare
Ordförande Läkemedelsrådet vid Karolinska Universitetssjukhuset

Björn Wettermark, docent, apotekare
Uppföljning och utvärdering

Eva Wikström Jonsson, docent, överläkare
Klinisk farmakolog

Rumiana Zlatewa, specialist i kardiologi och internmedicin
Representant privata vårdgivare

Stockholms läns läkemedelskommittés expertråd

Ordförande

Allmänmedicin
Jan Hasselström, med dr, allmänläkare

Analgika och reumatologiska sjukdomar
Carl-Olav Stiller, docent, överläkare

Anestetika, vätsketerapi och nutrition
Inga Tjäder, med dr, överläkare

Endokrinologiska och metabola sjukdomar
Charlotte Höybye, docent, överläkare

Gastroenterologiska sjukdomar
Mikael Lördal, med dr, överläkare

Geriatriska sjukdomar
Pauline Raaschou, med dr, bitr överläkare

Hjärt-kärlsjukdomar
Paul Hjemdahl, senior professor, överläkare

Hud- och könssjukdomar

Harry Beitner, docent, överläkare

Infektionssjukdomar

Paulina Dalemo, specialistläkare

Owe Källman, med dr, överläkare, tf ordförande

Luftvägs- och allergisjukdomar

Michael Runold, med dr, överläkare

Medicinska njursjukdomar

Peter Bárányi, docent, överläkare

Neurologiska sjukdomar

Mia von Euler, docent, överläkare

Obstetrik och gynekologi

Angelica Lindén Hirschberg, professor, överläkare

Onkologiska och hematologiska sjukdomar

Roger Henriksson, professor, avdelningschef

Plasmaprodukter och vissa antitrombotiska läkemedel

Margareta Holmström, med dr, överläkare

Psykiatriska sjukdomar

Mussie Mshghina, docent, överläkare

Radiologiska läkemedel

Torkel Brismar, docent, överläkare

Särläkemedel

Ricard Nergårdh, docent, överläkare

Urologi

Tareq Alsaody, bitr överläkare

Vaccinationer

Åke Örtqvist, docent, smittskyddsläkare

Helena Hervius Askling, med dr, överläkare/bitr smittskyddsläkare

Ögonsjukdomar

Leif Tallstedt, docent, överläkare

För kontaktuppgifter, se www.janusinfo.se

Avsnittet "Levnadsvanor påverkar vår hälsa" är framtaget av

Specialitetsrådet för hälsofrämjande arbete

Mai-Lis Hellénus, professor, överläkare

Förändrade preparatrekommendationer i Kloka Listan 2017 jämfört med 2016

Nyttillkomna preparat

<i>dekvalinium</i>	Donaxyl
<i>ekonazol + triamcinolon</i>	Pevisone
<i>ezetimib</i>	Ezetrol
<i>flutikason + salmeterol</i>	Seretide Evohaler
<i>järnisomaltoosid</i>	Monofer
<i>kalcipotriol</i>	Zorixiol
<i>kalcipotriol + betametason</i>	Enstilar
<i>kolkinin</i>	Kolkicin ..., Colrefuz
<i>melatonin</i>	Melatonin AGB
<i>salmeterol</i>	Serevent Evohaler
<i>tiotropium</i>	Spiriva Respimat
<i>triamcinolonacetonid</i>	Kenacort-T

Specialiserad vård

<i>acitretin</i>	Neotigason
<i>alemtuzumab</i>	Lemtrada
<i>aviptadil + fentolamin</i>	Invicorp
<i>botulinumtoxin</i>	Botox
<i>dimetylfumarat</i>	Tecfidera
<i>epoetin theta</i>	Eporatio
<i> fingolimod</i>	Gilenya
<i> follitropin alfa</i>	Gonal-f
<i> glatiramer</i>	Copaxone
<i> guanfacin</i>	Intuniv
<i> insulin glargin</i>	Abasaglar
<i> insulin glargin</i>	Toujeo
<i> interferon beta</i>	Avonex
<i> interferon beta</i>	Betaferon
<i> interferon beta</i>	Rebif
<i> menotropin</i>	Menopur
<i> natalizumab</i>	Tysabri
<i> peginterferon beta-1a</i>	Plegridy
<i> rifaximin</i>	Xifaxan
<i> rituximab</i>	Mabthera
<i> sakubitril + valsartan</i>	Entresto
<i> teriflunomid</i>	Aubagio
<i> ursodeoxicholsyra</i>	Ursolfak

Flytt från specialiserad vård till basrekommendation

<i>denosumab</i>	Prolia
<i>liraglutid</i>	Victoza

Preparat som utgått

<i>citalopram</i>	Citalopram ...
<i>flutikason + salmeterol</i>	Seretide Diskus
<i>glibenklamid</i>	Glibenklamid ..., Daonil
<i>hydroxizin</i>	Hydroxyzine ..., Atarax, Atyxine
<i>insulin glulisin</i>	Apidra
<i>kalciumkarbonat + kolekalciferol</i>	Calcichew-D3
<i>kalciumkarbonat + kolekalciferol</i>	Kalcipos-D
<i>salmeterol</i>	Serevent Diskus
<i>venlafaxin</i>	Venlafaxin ...

Specialiserad vård

<i>azatioprin</i>	Immunoprin
<i>infiximab</i>	Remicade
<i>insulin humant</i>	Humulin Regular
<i>klomifen</i>	Pergotime
<i>leuprorelin</i>	Enanton Depot, Procren Depot
<i>teofyllin</i>	Teofyllamin Meda
<i>triptorelin</i>	Pamorelin

Indikationer

A	
Abort, medicinsk	38
ADHD	114
Akne	60
Aktinisk keratos	62
Akut otitis media	64
Akuta allergiska reaktioner	7
Alkoholsjukdomar	113
Allergi	7, 8, 139
Alzheimers sjukdom	136
Amning och läkemedelsbehandling	29
Anafylaxi	7
Anal smärta och klåda	80
Andningsvägar	8
Anemi	18, 100
Anestesi	19
Angina pectoris	46
Ankyloserande spondylit	120
Ansträngningsinkontinens	123
Antibiotika	72, 73
Antikonception	30
Antikonception, akut	33
Antimykotika för systemiskt bruk	74
Antivirala läkemedel	74
Artärsjukdom, perifer	54
Astma hos barn	11
Astma hos vuxna	9
Atopiskt eksem	62
B	
Barn och läkemedel	20
Bensår, infekterade	71
Bett	69
Bihåleinfektion	65
Binjurebarkshormoner	26
Bipolär sjukdom	109

Borrelia	69
BPSD	138
Bronkit	66
Bröstcancer	103
C	
Candidiasis	77
Cervixutmognad	37
Cystit	67, 68
D	
D-vitaminbrist	26, 99
Depression	108, 135
Diabetes mellitus	22
Diarré	77
Dysmenorré	33
E	
Eksem, atopiskt	62
Endokarditprofylax	72
Endokrinologi	22
Epilepsi	91
Erekttil dysfunktion	123
Erysipelas	71
F	
Fertilitetsbehandling	38
Förmaksflimmer, förmaksfladder	50
Förstoppning	78, 117
Förtidsbörd	37
Förvärfkar	37
G	
Gastroesofageal refluxsjukdom	75
Generaliserade smärttillstånd	118
Gikt	120
Glaukom	140
Glukokortikoider, utvärtes	58
Graviditet och läkemedelsbehandling	28
Gynekologi och obstetrik	30

H	
Helicobacter pylori	76
Hemostatiskt verkande läkemedel	57
Herpes, genital	72
Herpes zoster	72, 127
Hjärta och kärl	40
Hjärt-kärlsjukdom, prevention	40
Hjärtsvikt	47
Hud- och könssjukdomar	58
Hud- och mjukdelsinfektioner	69
Hudmykoser	58
Hundbett	69
Huvudlöss	62
Hyperkalcemi, tumörinducerad	103
Hyperkalemi	100
Hyperprolaktinemi	27, 37
Hypertoni	41
I	
IBS (Irritable Bowel Syndrome)	79
Illamående	19, 28, 77, 88, 90, 103, 118
Immunsuppression vid njurtransplantation	101
Impetigo	70
Infektioner	64
Inflammation	82, 115, 119
Inflammatoriska system- och ledsjukdomar	119
Inflammatoriska tarmsjukdomar	82
Influensa	67, 126, 127
Inkontinens	123
Intravenös regional anestesi	19
Ischemisk hjärtsjukdom	44
K	
Kalcium-fosfatmetabolism	100
Kattbett	70
Klaffsjukdom och medfödda vitier	54
Klimakteriebesvär	35
KOL, Kroniskt obstruktiv lungsjukdom	14
Koleretisk diarré	77

Konjunktivit	8, 139
L	
Leversjukdomar	81
Lokalanestesi	19
Luftvägsinfektioner, nedre	66
Luftvägsinfektioner, övre	64
LUTS	122
M	
Manlig hypogonadism	27
Matsmältningsorgan	75
Maxillarsinuit	65
Menstruation, reglering av	34
Menstruation, riklig	34
Metabol acidosis	99
Migrän hos barn och ungdomar	89
Migrän hos vuxna	88
Mjukgörare	58
Multipel skleros (MS)	95
Mykoser	58, 59
Myom	37
Människobett	69
N	
Nagelmykoser	59
Neurologi	83
Neuropatisk smärta	118, 135
Nikotinberoende	112
Njursjukdomar	98
Nociceptiv smärta	115, 133
Nutrition	129
Näspolypos	9
O	
Obstipation	78, 117
Onkologi	102
Orostillstånd, tillfälliga	106
Osteoporos	104
Otit, extern	141

P	
Pankreasinsufficiens, kronisk	80
Parenteral nutrition	128
Parkinsons sjukdom	94
Penicillinallergi	64
Pneumoni	66
Postoperativt illamående och kräkning	19
Premenstruell dysforisk störning	34
Prostatacancer	102
Prostataförstoring, godartad	122
Pseudokrupp	9
Psoriasis	61
Psoriasisartrit	120
Psykatri	106
Psykos	110
Pyelonefrit	68, 69
R	
Regional anestesi	19
Renal anemi	100
Restless legs (RLS)	94
Reumatoid artrit	120
Rh-immunisering	37
Rinit	8
Rinokonjunktivit	8
Rinosinuit	9
Rosacea	60
Rökavvänjning	112
Rörelsesjuka	77
S	
Seborroiskt eksem	62
Sexuellt överförbara sjukdomar	63
Sinuit	9, 65
Skabb	63
Skelettläsioner, prevention	103
Slidorrhethet	37
Smärta	115, 133
Spondylit, ankyloserande	120

Streptokocktonsillit	65
Stroke	83
Sårinfektioner	70
Sömnstörningar	111, 136

T

Tarmrengöring inför kolonröntgen och koloskopi	80
TIA	83
Tonsillit	65
Torra ögon	139
Trängningsinkontinens	123
Tvängssyndrom	107
Tyreoideasjukdomar	25

U

Ulcusprofylax	77
Ulcussjukdom	76
Urinvägsinfektioner	67
Urologi	122
Urtikaria	59

V

Vaccinationer	125
Vaginit, vaginos	34
Venös tromboembolisk sjukdom	54
Värkstimulerande	38
Vätske- och saltretention vid njursvikt	99
Vätsketerapi	128

Å

Ångest	106, 135
Ångestsyndrom	106

Ä

Äldre och läkemedel	131
---------------------	-----

Ö

Ögon	139
Öppenvinkelglaukom, kroniskt	140
Öron	141

Substanser

A

acetylsalicylsyra	44, 54, 84, 85, 88
aciklovir	74
acitretin	61
adalimumab	61, 82
adapalen	60
adapalen + bensoylperoxid	60
adrenalin	7, 19
akamprosot	113
alemtuzumab	96, 97
alendronat	104
alfakalcidol	100
alfuzosin	122
alimemazin	106
allopurinol	121
alprostadiol	124
alteplas	56, 83
amilorid	50
aminosyralösning fettemulsion glukos + elektrolyter	130
amidaron	51
amitriptylin	79, 118, 135
amlodipin	42, 43, 46
amorolfin	59
amoxicillin	64, 66, 67, 69, 72, 76
amoxicillin + klavulansyra	72
ampicillin	73
anastrozol	103
apixaban	53, 55, 86
aripiprazol	111
atomoxetin	114
atorvastatin	40
atosiban	37
aviptadil + fentolamin	124
azatioprin	81, 82
azelainsyra	60
azitromycin	63

B

balanserad elektrolytlösning	128
bendroflumetiazid	42, 50
bensoylperoxid	60
bensylbensoat + disulfiram	63
bensylpenicillin	73
betametason	7, 9, 13, 17, 19, 58, 82, 141
bikalutamid	102
bisoprolol	46, 48, 51
bivalirudin	45
botulinumtoxin	89
bromokriptin	27, 37
budesonid	10, 12, 81, 82
budesonid + formoterol	11, 16
buprenorfin	116, 134
bupropion	112

C

cefadroxil	65, 68, 70, 71, 72
cefotaxim	73
ceftazidim	73
cetirizin	59
ciklesonid	10
ciprofloxacin	68, 72, 74
cyanokobalamin	18

D

dabigatran	53, 55, 86
dalteparin	55, 56
darbepoetin alfa	100
dekvalinium	34
denosumab	105
desloratadin	7, 8, 59
desmopressin	57
desogestrel	32
diazepam	92, 132
digoxin	50, 51
dimetylfumarat	96
dinoproston	37
dipyridamol	85

disulfiram	113
donepezil	137, 138
doxazosin	43
doxycyklin	63, 65, 66, 67, 69, 72
dronedaron	51
droperidol	19
drosiprenon + etinylestradiol	31

E

ekonazol + triamcinolon	59
emedastin	8, 139
enalapril	42, 48, 99
enalapril + hydroklortiazid	43
enoxaparin	45
eplerenon	45, 49
epoetin theta	100
epoetin zeta	100
erytromycin	69, 72
escitalopram	35, 107, 109, 135
estradiol	31, 36, 37
estriol	37
etanercept	61, 120
etonogestrel	31, 32
etonogestrel + etinylestradiol	31
ezetimib	41

F

fenoximetylpenicillin (PcV)	64, 65, 66, 69, 70, 71, 72
fentanyl	117
ferroglycinsulfat	18
finasterid	122
fingolimod	96, 97
flekainid	51
fludrokortison	26
flukloxacillin	69, 70, 71, 72
flukonazol	34, 74, 77
fluoxetin	107, 109
flutikason	12, 13
flutikason + formoterol	11
flutikason + salmeterol	16
follitropin alfa	38

<i>folsyra</i>	18
<i>fondaparinux</i>	45, 56
<i>furosemid</i>	42, 50, 81, 99
<i>fusidinsyra</i>	139
<i>fytomenadion</i>	57

G

<i>gabapentin</i>	118, 135
<i>ganirelix</i>	39
<i>gentamicin</i>	74
<i>glatiramer</i>	96
<i>glimepirid</i>	23, 24, 25
<i>glukagon</i>	25
<i>glukoslösning + elektrolyter</i>	128
<i>glycerol</i>	58
<i>glyceryltrinitrat</i>	46
<i>glykopyrron</i>	15, 16
<i>guanfacin</i>	114

H

<i>heparinnatrium</i>	45, 56
<i>hydroklortiazid</i>	42, 50
<i>hydroklortiazid + amilorid</i>	42
<i>hydrokortison</i>	26, 58
<i>hydrokortisonbutyrat</i>	58, 141
<i>hydromorfon</i>	117

I

<i>ibuprofen</i>	88, 90, 115, 134
<i>imikvimod</i>	62
<i>imipenem + cilastatin</i>	74
<i>immunoglobulin anti-D</i>	37
<i>indakaterol</i>	15, 16
<i>indakaterol + glykopyrron</i>	15, 16
<i>infiximab</i>	61, 82, 120
<i>insulin aspart</i>	23, 24
<i>insulin glargin</i>	24
<i>insulin humant</i>	23
<i>insulin lispro</i>	23, 24
<i>interferon beta-1a</i>	96
<i>interferon beta-1b</i>	96

<i>ipratropium</i>	9, 13, 15, 17
<i>isosorbidmononitrat</i>	46
<i>ispaghula</i>	78, 79
<i>ivabradin</i>	49

J

<i>järnisomaltosid</i>	18, 101
<i>järnkarboxymaltos</i>	18, 50, 101
<i>järnsackaros</i>	18, 101
<i>järnsulfat</i>	18, 101

K

<i>kabergolin</i>	27, 29, 37
<i>kalcipotriol</i>	61
<i>kalcipotriol + betametason</i>	61
<i>kalciumpkarbonat</i>	100
<i>kalciumpkarbonat + kolekalciferol</i>	26, 105
<i>kaliumpklorid</i>	50, 130
<i>kandesartan</i>	42, 48, 99
<i>kandesartan + hydroklortiazid</i>	43
<i>karbamazepin</i>	91, 119
<i>karbamid</i>	58
<i>karboprost</i>	38
<i>ketokonazol</i>	58, 62
<i>ketoprofen</i>	115
<i>ketorolak</i>	115
<i>klaritromycin</i>	76
<i>klindamycin</i>	34, 65, 70, 71, 73, 74
<i>klobetason</i>	58
<i>klomipramin</i>	107, 109
<i>klopidogrel</i>	44, 54, 84, 85, 86
<i>klortalidon</i>	42
<i>klotrimazol</i>	34, 59
<i>kloxacillin</i>	74
<i>klozapin</i>	111
<i>koagulationsfaktorer II, VII, IX, X</i>	57
<i>kodein + paracetamol</i>	116
<i>kolekalciferol</i>	26, 99
<i>kolestyramin</i>	77
<i>kolkicin</i>	120
<i>koriongonadotropin alfa</i>	38

L

<i>labetalol</i>	44
<i>laktulos</i>	78, 81
<i>lamotrigin</i>	91, 92
<i>latanoprost</i>	140
<i>laurylsulfat</i>	78
<i>letrozol</i>	38
<i>leuprorelin</i>	103
<i>levetiracetam</i>	91, 92, 93
<i>levodopa + benserazid</i>	94, 95
<i>levodopa + karbidopa</i>	94, 95
<i>levonorgestrel</i>	30, 31, 32, 33, 34, 37
<i>levonorgestrel + etinylestradiol</i>	31
<i>levotyroxin</i>	25
<i>lidokain</i>	19, 124
<i>lidokain + adrenalin</i>	19
<i>lidokain + hydrokortison</i>	80
<i>lidokain + prilokain</i>	19
<i>linaklotid</i>	79
<i>liraglutid</i>	24
<i>lisdexamfetamin</i>	114
<i>litium</i>	109, 110
<i>loperamid</i>	77, 79
<i>losartan</i>	42, 48, 99
<i>losartan + hydroklortiazid</i>	43
<i>lymecyklin</i>	60

M

<i>magnesiumsulfat</i>	130
<i>makrogol + elektrolyter</i>	78, 79, 80, 117
<i>medroxyprogesteron</i>	32, 34, 37
<i>medroxyprogesteron + estradiol</i>	36
<i>meklozin</i>	28, 77, 118
<i>melatonin</i>	112
<i>memantin</i>	137, 138
<i>menotropin</i>	38
<i>meropenem</i>	74
<i>mesalazin</i>	82
<i>metformin</i>	23, 24
<i>metoklopramid</i>	77, 88

<i>metoprololsuccinat</i>	43, 45, 46, 49, 51, 89
<i>metotrexat</i>	61, 120
<i>metronidazol</i>	34, 60, 73, 74, 76
<i>metylergometrin</i>	38
<i>metylfenidat</i>	114
<i>metylprednisolon</i>	95, 119, 120
<i>midazolam</i>	92, 93
<i>mifepriston</i>	38
<i>mikonazol + hydrokortison</i>	59, 62
<i>mirtazapin</i>	109, 136
<i>misoprostol</i>	37, 38
<i>mometason</i>	8, 9, 58
<i>montelukast</i>	12
<i>morfin</i>	116, 117, 132, 134
<i>mykofenolatmofetil</i>	101

N

<i>nafarelin</i>	39
<i>naltrexon</i>	113
<i>naproxen</i>	33, 88, 90, 115, 120, 134
<i>natalizumab</i>	97
<i>natriumglycerofosfat</i>	130
<i>natriumpklorid</i>	130
<i>natriumpkromoglikat</i>	8, 139
<i>natriumpikosulfat</i>	78, 117
<i>natriumpikosulfat kombination</i>	80
<i>natriumvätekarbonat</i>	99
<i>nitrofurantoin</i>	67, 68, 73
<i>nomegestrol + estradiol</i>	31
<i>noretisteron</i>	32, 34, 37
<i>noretisteron + estradiol</i>	36
<i>nystatin</i>	77

O

<i>omeprazol</i>	76
<i>ondansetron</i>	19, 88, 90, 103
<i>oxazepam</i>	106, 113, 132, 135
<i>oxikodon</i>	116, 117, 134
<i>oxkarbazepin</i>	91
<i>oxytetracyklin + hydrokortison + polymyxin B</i>	141
<i>oxytocin</i>	38

P	
<i>pamidronsyra</i>	103
<i>pankreasenzym</i>	80
<i>paracetamol</i>	33, 88, 90, 115, 132, 133
<i>peginterferon beta-1a</i>	96
<i>pimekrolimus</i>	62
<i>piperacillin + tazobaktam</i>	74
<i>pivmecillinam</i>	67, 68, 73
<i>podofyllotoxin</i>	63
<i>polyestradiolfosfat</i>	103
<i>polystyrensulfonat</i>	100
<i>pramipexol</i>	95
<i>prednisolon</i>	13, 17, 81, 82, 119, 120
<i>prednison</i>	95
<i>prilokain</i>	19
<i>progesteron</i>	39
<i>prometazin</i>	106, 132
<i>prometazin + koffein + efedrin</i>	28
<i>propiomazin</i>	112
<i>propranolol</i>	81, 90
<i>propyltiouracil</i>	25

Q	
<i>quetiapin</i>	110

R	
<i>ramipril</i>	42, 45, 48, 99
<i>ranitidin</i>	75
<i>repaglinid</i>	23, 24
<i>retapamulin</i>	70
<i>rifaximin</i>	81
<i>risperidon</i>	111
<i>rituximab</i>	96, 97
<i>rivastigmin</i>	137
<i>roflumilast</i>	16

S	
<i>sakubitril + valsartan</i>	49
<i>salbutamol</i>	10, 12, 13, 14, 17
<i>salmeterol</i>	15, 16
<i>sertralin</i>	35, 106, 107, 109, 135

163

<i>sevelamer</i>	100
<i>sildenafil</i>	123
<i>simvastatin</i>	40
<i>spironolakton</i>	43, 45, 49, 50, 81
<i>spårämnen</i>	129, 130
<i>sterkuliaqummi</i>	78, 79
<i>sumatriptan</i>	88

T	
<i>tadalafil</i>	123, 124
<i>takrolimus</i>	62, 81, 101
<i>tamoxifen</i>	103
<i>terbinafin</i>	59
<i>terbutalin</i>	10, 37
<i>teriflunomid</i>	96
<i>testosteron</i>	27
<i>tiamazol</i>	25
<i>tiamin</i>	113, 130
<i>ticagrelor</i>	44
<i>timolol</i>	140
<i>tinzaparin</i>	55, 56
<i>tiotropium</i>	15, 16
<i>tolterodin</i>	123
<i>topiramid</i>	89, 90
<i>tranexamsyra</i>	34, 57
<i>triamcinolonhexacetonid</i>	119
<i>trimetoprim</i>	67, 68, 70, 73
<i>trimetoprim + sulfametoxazol</i>	73, 74

U	
<i>ulipristal</i>	33, 37
<i>ursodeoxicholsyra</i>	81

V	
<i>valaciklovir</i>	72, 74
<i>valproinsyra</i>	92, 93, 110
<i>vankomycin</i>	74
<i>vareniklin</i>	113
<i>verapamil</i>	46, 51
<i>vitaminer</i>	129, 130

164

W	
<i>warfarin</i>	53, 56, 87

Z	
<i>zoledronsyra</i>	103, 104
<i>zolmitriptan</i>	90
<i>zopiklon</i>	111, 136

Ö	
<i>östradiol – se estradiol</i>	
<i>östriol – se estriol</i>	

165

Kloka Listan

Medveten läkemedelsbehandling för största patientnytta

Kloka Listan innehåller läkemedel som rekommenderas för behandling av vanliga sjukdomar. Rekommendationerna är grundade på vetenskaplig dokumentation avseende effekt och säkerhet, farmaceutisk ändamålsenlighet, kostnadseffektivitet och miljöaspekter.

Gå in på Kloka Listan på www.janusinfo.se och läs om varför läkemedlen rekommenderas. Klicka på substansnamnet för att läsa motiveringen.

Beställ Kloka Listan 2017 via e-post: klokalistan@sll.se

